

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 25 верасня 1987 г. © № 39 (3397) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Дружба народаў, Дружба літаратур

Першы семінар замежных перакладчыкаў беларускай літаратуры завяршае работу

Як паведамлялася, у рэспубліцы праходзіць семінар замежных перакладчыкаў беларускай літаратуры. У ім прымаюць удзел Найдзен Вылчаў, Пенка Кынева, Хрыста Папоў, Іжа Саколаў, Янка Дзімаў (НРБ), Андраш Шопрані, Шара Карыг (ВНР), Рыта Браун, Норберт Рандау (ГДР), Чэслаў Сеньюх, Ганна Сабецка, Фларыян Няўважны, Мечыслаў Яцкевіч, Марыя Путрамент, Дарота Блашчык (ГНР), Вацлаў Жыдліцкі, Уладзімір Міхна, Дана Легутава (ЧССР), Мамчыла Джэркавіч (СФРЮ).

Гасцям прапанавана разнастайная праграма. Мэта яе — бліжэй пазнаёміць нашых сяброў з сацыялістычных краін з жыццём рэспублікі, з яе культурнымі дасягненнямі, з літаратурай, якую яны перакладаюць. Лекцыі пра нашу дакастрычніцкую літаратуру, гісторыю літаратурнай беларускай мовы і яе сённяшні стан, пра сучасную прозу і паэзію, пра поспехі народнай гаспадаркі чыталі вядомыя нашы навукоўцы прафесары Л. М. Шакун, А. А. Лойка, Д. Я. Бугаёў, дацэнты Л. І. Сямашка, Н. І. Гілевіч, Л. К. Тарасюк, І. Р. Шкраба, лектар ЦК КПБ Ю. У. Чухлей.

Культурная праграма пачалася спектаклем Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Мудрамер». Госці сустрэліся з аўтарам п'есы, драматургам М. Матукоўскім.

Цікава прайшла сустрэча з народным пісьменнікам Беларусі Янкам Брылём.

Прагляды фільмаў «Чужая бацькаўшыня», «Сведка», сустрэчы з аўтарамі экранізаваных твораў В. Адамчыкам і В. Казько, наведанне майстэрняў скульптара А. Анікейчыка, мастака В. Шаранговіча, музея старажытнай беларускай культуры — усё гэта разнастайная праграма і дасць, несумненна, свой плён.

Багата было паездак і экскурсій. Госці наведлі нашу святыню — Хатынь, паглядзелі

горад-герой Мінск, пазнаёміліся з Вязынкай і Мікалаеўшчынай, са старажытным Заслаўем, спарткомплексам Раўбічы, з вытворчым аб'яднаннем «Белкераміка», што ў Радашковічах.

У калгасе «Светлы шлях» Маладзечанскага раёна ўдзельнікам семінара гаспадары расказалі пра свае дасягненні ва ўмовах перабудовы, пра новыя метады гаспадарання.

Адбыліся ў рамках семінара сустрэчы ў Дзяржкамвыдзе БССР, а таксама ў выдавецтвэх «Мастацкая літаратура» і «Юнацтва».

21 верасня госці прынялі ўдзел у пасяджэнні прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў БССР сумесна з секцыяй мастацкага перакладу і літаратурных узаемасувязей, якое адбылося ў канферэнц-зале Дома літаратара.

«Стан і задачы беларуска-заможнага літаратурнага ўзаемадзеяння» — такі быў парадак дня пасяджэння. Адкрыў яго першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч. З паведамленнем выступіў старшыня бюро секцыі мастацкага перакладу і літаратурных узаемасувязей В. Рагойша.

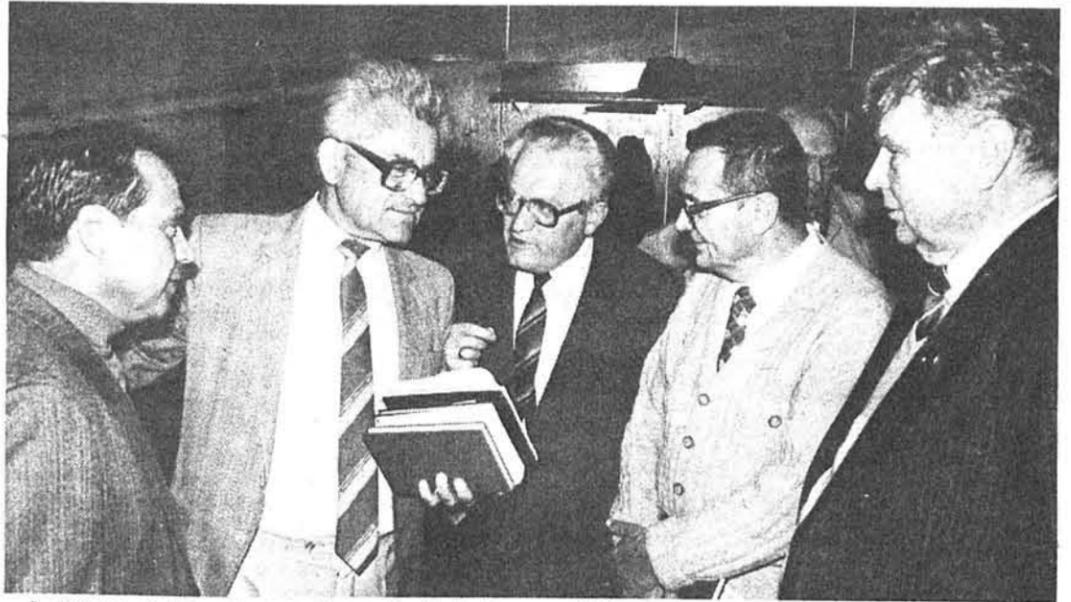
У размове аб стане і задачах перакладу на сучасным этапе прынялі ўдзел В. Жыдліцкі, Н. Вылчаў, П. Кынева, М. Яцкевіч, М. Путрамент, Д. Легутава, Р. Браўн, Г. Сабецка, Ш. Карыг, М. Джэркавіч, Ч. Сеньюх, У. Міхна, а таксама кандыдат філалагічных навук У. Сакалоўскі, А. Яскевіч, І. Чарота, П. Макаль, В. Адамчык.

Завяршыўся семінар вялікім літаратурным вечарам у Доме літаратара — сапраўдным святам інтэрнацыяналізму, брацтва літаратур і народаў. На вечары выступіў сакратар ЦК КПБ В. А. Пячэннікаў.

У час сяброўскіх сустрэч, апрача іншых думак і ідэй, было выказана пажаданне, каб першы семінар замежных перакладчыкаў стаў у Беларусі, як і ў іншых рэспубліках, добрай традыцыяй.

НАШ КАР.

(Гутаркі з удзельнікамі семінара чытайце на стар. 4—5).

В. Казько, В. Жыдліцкі, А. Мальдзіс, Ф. Няўважны, М. Танк.

Удзельнікі семінара ў Хатыні.

Народны мастак БССР А. Анікейчык (у цэнтры) знаёміць гасцей са сваімі работамі. Фота Ул. КРУКА.

Поспеху табе, «Краіна Саветаў»!

Праз тыдзень мінскі Палац мастацтваў запрасіць гледачоў на урачыстае адкрыццё рэспубліканскай мастацкай выстаўкі «Краіна Саветаў», прысвечанай 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Сёння ў залах Палаца — рабочая атмасфера: ідзе падрыхтоўка да вернісажу. Мастацкія творы пануць што стаяць каля сцен: заканчваецца другі адборачны тур выстаўкі.

Наш карэспандэнт звярнуўся да старшыні выставачнага камітэта, першага намесніка міністра культуры БССР У. А. ГІЛЕПА з просьбай расказаць пра тое, чым адметная юбілейная экспазіцыя.

— Перш за ўсё — прынцыповым падыходам да твораў мастацтва ў час іх адбору да выстаўкі. Што з'яўляецца галоўным крытэрыем ацэнкі палатна, плаката або скульптуры, якія прапануюцца ў экспазіцыю? Вядома — высокі прафесіяналізм і мастацкасць.

— Значыць, сёння можна гаварыць пра абнаўленне ў арганізацыі выставачнай дзейнасці на прыкладзе «Краіны Саветаў»?

— Так, можна. Абнаўленне, дарэчы, і ў тым, што ў склад гэтага выстаўкі былі ўведзены прадстаўнікі ўсіх абласных арганізацый твораў саюза. Значыць, на першы план выдзіць прынцып галоснасці, шырокага прадстаўніцтва... Па-спрабуй на гэты раз зрабіць экспазіцыю так, каб усе лепшыя творы нашых майстроў убачыла як мага больш гледачоў. Гэта — галоўнае.

— Але ж іх, гэтых твораў, відаць, не так ужо і мала, мяркуючы па актыўнасці мастакоў, якія нясуць на выстаўку свае работы? Наўрад ці можна размясціць усе на адносна невялікай экспазіцыйнай плошчы Палаца?

— Актыўнасць мастакоў сапраўды высокая: на апошніх трох пасяджэннях члены выстаўкіма прагледзелі звыш тысячы работ жывапісу, скульптуры, графікі, плаката, тэатральна-дэкаратыўнага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва... Каля сямісот твораў былі прапанаваны ў экспазіцыю «Краіны Саветаў». Вядома, размясціць іх у залах Палаца мастацтваў адначасова немагчыма. Таму мы мяркуем, акрамя асноўнай экспазіцыі ў залах Палаца, адкрыць філіялы выстаўкі ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў, у Палацы культуры Белсаўпрофа, у лепшых кінатэатрах горада — «Маскве» і «Кастрычніку». Адрозніе скажу, што ў філіялах будуць прадстаўлены не другарадныя работы, а творы высокамастацкага, арыгнальнага. Вернісажы на дадатковых выставачных пляцоўках адбудуцца пасля адкрыцця юбілейнай экспазіцыі ў залах Палаца мастацтваў. Вядома,

проблему дэфіцыту выставачных плошчаў нам трэба ў далейшым рашаць. Таму сёння мы абмяркоўваем пытанне аб размяшчэнні буйной выставачнай залы для зменных экспазіцый у будынку Палаца культуры рэспублікі на Кастрычніцкай плошчы ў Мінску.

— Уладзімір Аляксандравіч, ці паўставала перад членамі выстаўкіма пытанне: якой быць юбілейнай экспазіцыя? Я маю на ўвазе, у прыватнасці, творы рэспубліканскага мастацтва — тое лепшае, што было створана нашымі мастакамі за апошні час...

— Так, перад выстаўкамі паўставала дзіма: рэтраспекцыя або новыя творы. Але, паўтараю, актыўнасць членаў Саюза мастакоў і яго маладзёжнага аб'яднання засведчыла, што экспазіцыю можна фарміраваць толькі з новых работ. Некалькі слоў скажу тут наконт заключэння дагавораў да выстаўкі. Раней гэтай справай займаўся выстаўкам, цяпер — Дзяржаўная мастацка-экспертная камісія Міністэрства культуры рэспублікі. На трох пасяджэннях экспертнай камісіі было разгледжана звыш 260 прапаноў па дзяржаўным заказе да выстаўкі «Краіна Саветаў», дагаворы заключылі з 66 мастакамі.

— Хацелася б ведаць, ці будзе ў экспазіцыі прадстаўлены такія віды мастацтва, як манументальнае, афарміцельскае і наглядная агітацыя? На папярэдніх буйных выстаўках мы не часта сустракаліся з імі...

— На гэтай выстаўцы гледачы таксама не ўбачаць экспазіцыйныя раздзелы, пра якія вы гаворыце. Але не таму, што да гэтых відаў мастацтва — меншая вага. Проста рыхтуюцца Першая рэспубліканская выстаўка манументальнага мастацтва і чарговая рэспубліканская выстаўка нагляднай агітацыі і палітычнага плаката. Дарэчы, у кастрычніку скончыцца тэрмін рэспубліканскага агляду нагляднай агітацыі, які і будзе завершаны выстаўкай.

— Яшчэ адна праблема, якую хацелася б запытаць. Каталог да выстаўкі...

— Так, звычайна да вернісажаў мы іх не мелі. Тут традыцыя гэтая будзе парушана: арганізатары выстаўкі «Краіна Саветаў», якая адкрывецца 2 кастрычніка, падрыхтавалі каталог, плакат, запрашалны білет; вялікая група мастакоў-афарміцеляў — рэкламу, словам, усё неабходнае для прапаганды выстаўкі сярод жыхароў рэспублікі і яе гасцей...

І вось тут, відаць, варта сказаць пра ролю Дзяржаўнага мастацкага выставачнага ўпраўлення ў створанні ў сістэме Міністэрства культуры рэспублікі.

Мастакі ўскладаюць на гэтую арганізацыю пэўныя спадзяванні. Дзяржаўная мастацкая выстаўка паможа пазбегнуць многіх арганізацыйных праблем у справе прапаганды беларускага выяўленчага мастацтва не толькі ў краіне, але і за яе межамі. Пры яе ўдзеле будуць адкрыты новыя выставачныя залы і карцінныя галерэі. А таксама мы спадзімся і на тое, што наноў створаная Дзяржаўная памога нам даісці да кожнага мастака, стане своеасаблівым пасрэднакам паміж Міністэрствам культуры і Саюзам мастакоў БССР. Словам, будзе спрыяць далейшаму павышэнню ролі выяўленчага мастацтва ў жыцці грамадства. Дарэчы, і ў падрыхтоўцы выстаўкі «Краіна Саветаў» Дзяржаўная прыняла самы актыўны ўдзел. Яе супрацоўнікі непасрэдна займаюцца падрыхтоўкай згаданага каталога, рэкламы і афармлення экспазіцыі выстаўкі.

— Праблема «падачы» экспазіцыі — як будзе рашацца яна? Нада та часта даводзілася нам быць сведкамі аднастайных, невыразных, а часам і безгустоўных выставак.

— І прычынай гэтага было непрафесійнае экспазіцыйнае мысленне арганізатараў... Каб гэтага не адбылося, мы двойчы разгледзілі генеральнае рашэнне экспазіцыі па ўсіх яе шасці раздзелах, а на адным з апошніх пасяджэнняў выстаўкіма былі зацверджаны экспазіцыйныя камісіі, якія ўзначальваюць члены выстаўкіма. У камісіі ўваходзяць кіраўнікі творчых секцый, мастацтвазнаўцы. Іх задача — арганічна ўпісаць у экспазіцыю кожную работу, данесці да гледача ўсе лепшыя якасці кожнага твора жывапісу, пластыкі, прыкладнага мастацтва, памагчы працятанню творчай задумы мастака... Хацелася б, каб не «выпалі» з паказу работы маладых мастакоў — учарашніх выпускнікоў інстытута і стыпендыятаў акадэмічных майстэрняў...

У заключэнне скажу, што лепшыя творы з рэспубліканскай мастацкай выстаўкі будуць перададзены ў экспазіцыю Усесаюзнай юбілейнай выстаўкі «Краіна Саветаў». На гэты раз беларускі раздзел на ўсесаюзнай выстаўцы будзе экспанавана асобна, а стварыць яго запрошаны прадстаўнікі нашага творчага саюза і супрацоўнікі Дзяржаўнага мастацкага выставачнага ўпраўлення Міністэрства культуры рэспублікі.

— Дзякуй, Уладзімір Аляксандравіч, за гутарку.

ПРА вялікія і складаныя пераўтваральныя працэсы, што адбываюцца сёння ў нашай краіне, сказана і напісана ўжо нямагла. Перабудова, паскарэнне, галоснасць, развіццё дэмакратыі — сутнасць гэтых паняццяў спасцігае, асэнсоўвае цяпер кожны сумленны і неабякавы да жыцця грамадства савецкі чалавек. І не пасіўна спасцігае, а імкнецца рэалізаваць у сваёй штодзённай практычнай дзейнасці і ад іншых патрабуе, каб ёна са справай не разыходзілася.

пройдзе пленум праўлення СК БССР, прысвечаны Вялікаму Кастрычніку. Яго канцэртныя праграмы стануць творчай справаздачай кампазітараў усіх пакаленняў, накіруюць агульны ідэйна-мастацкі дыяпазон і прафесійны ўзровень нашай музыкі. Праграмы будуць насычанымі, разнажанравымі, з мноствам кампазітарскіх імёнаў. Яўген Аляксандравіч Глебаў у адказе на анкету «ЛіМа» (гл. нумар за 7 жніўня г. г.) прыводзіць досыць працяглы спіс аўтараў, якія, здаецца, ня-

Ігар ЛУЧАНОК,
народны артыст СССР,
старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР

ПЕРАБУДОВА—ГЭТА СТВАРАЛЬНАЯ ПРАЦА

Нярэдка на старонках друку людзі самых розных прафесій, у тым ліку навукоўцы, дзеячы культуры, выказваюць трывогу за лёс нашай перабудовы. Гэтая трывога невыпадковая. Не так і мала ў нас людзей (у розных сферах), для якіх перабудова—чарговая кампанія, прыкрытая дэмагічнымі лозунгамі, і да яе, маўляў, можна «прыстроіцца», прыставацца, нічога істотна не мяняючы. З дэмагогіяй, прыставацтвамі, новымі канфармістамі і бюракратамі—у тым ліку дэмагогамі і бюракратамі ад мастацтва—змаганьня нялёгка. Але неабходна проціпаставіць іх галаслоўным размовам і «правільным» дэкларацыям канкрэтныя прапановы, канкрэтныя планы, справы. Да гэтага абавязваюць нас жыватворныя, мудрыя, усенародна падтрыманыя рашэнні партыі. Да гэтага абавязваюць рэвалюцыйныя традыцыі Кастрычніка, 70-годдзе якога мы адзначаем.

Напярэдадні вялікай даты «ЛіМ» распаўсюдзіў анкету, якая, на маю думку, адпавядае рэвалюцыйнаму духу сучаснага абнаўлення савецкага грамадства. Яна дае шырокую прастору мастакам, вучоным, музыкантам, пісьменнікам, артыстам для надзённых, вострых, шчырых разваг. Я з цікавасцю сачу за адказамі на гэтую анкету, знаходжу ў іх думкі, сугучныя сваім.

70-годдзе Кастрычніка—дата шматзначная, яна змяняльная, прынамсі, і для развіцця беларускай савецкай музычнай культуры. Неўзабаве ў Мінску

даўна былі пачаткоўцамі, а цяпер складаюць творча самастойнае пакаленне. Гэта У. Дамарацкі, В. Войцік, У. Кандрусевіч, В. Раічык, Л. Захлеўны, У. Буднік, В. Іваноў, В. Кузняцоў, А. Рапчынскі, У. Солтан, гэта і заўчасна памёршы В. Памазай. Назаву яшчэ некаторых: Г. Гарэлава, У. Дарохін, А. Елісеенкаў, А. Залётнеў, Э. Зарыцкі, У. Кур'ян, У. Прохараў, Л. Шлег...

Пагадзіцеся, з такога спісу хочацца вылучыць лідэраў—бясспрэчна, яркія індывідуальнасці, чые творы маглі б дастойна прадстаўляць музычнае мастацтва Беларусі на любым узроўні. Індывідуальнасці ёсць, ды, на жаль, «абсалютных лідэраў» тут пакуль няма... Тое, што ўспрымаецца як дасягненне канкрэтнага творцы, ці як набытак «мясцовага значэння», ці нават падаецца камусьці пэўным крокам у развіцці беларускай музыкі, далёка не заўсёды адпавядае ўсёўзрастаючым крытэрыям якасці мастацкага твораў. У якім бы жанры ні працаваў кампазітар—«буйным» ці «малым», «лёгкім» ці «складаным»,—ён не мае права рабіць пунктам адліку ўласную працу і заплюшчваць вочы на тое, што існуе аб'ектыўны крытэрыі якасці зробленага. І нават «у сярэднім» крытэрыі гэты сёння вельмі высокі.

Не заўсёды апраўданыя крыўды маіх калег на тое, што нас мала ведаюць за межамі рэспублікі. На жаль, ужо неаднаразова да твораў нашых аўтараў, прапанаваных для вы-

ДА 70-ГОДДЗЯ ЛЕНІНСКАЙ РАБОТЫ

Выдавецтва «Беларусь» выпушчана брашура «Пагражаючая катастрофа і як з ёю змагацца». Так адзначана 70-годдзе адной з важнейшых работ У. І. Леніна, у якой распрацавана праграма партыі бальшавікоў, накіраваная на тое, каб прадухіліць эканамічную разруху ў Расіі на чацвёртым годзе імперыялістычнай вайны. У гэтай рабоце правадыр развіў далей сваё геніяльнае палажэнне аб магчымасці перамогі сацыялізму першапачаткова ў адной,

асобна ўзятай, капіталістычнай краіне. Як вядома, работа «Пагражаючая катастрофа і як з ёю змагацца» была напісана У. І. Леніным у падполлі, у Гельсінфорсе 10—14 (23—27) верасня 1917 года. У савецкі час яна выдавалася дзесяці разоў і многіх мовах народаў СССР, а таксама свету. На беларускай мове зроблены перадрук з ранейшага выдання, якое выйшла ў 1980 годзе.

БЕЛАРУСКАЯ КАРЫКАТУРА ў ВАРШАВЕ

У сталіцы Польшчы адкрылася выстаўка беларускай карыкатуры і сатырычнага малюнка, арганізаваная часопісам «Вожык» па плану супрацоўніцтва з польскім сатырычным часопісам «Шпільні». Яна дэманструецца ў клубе культуры аднаго з буйнейшых рабочых раёнаў—Варшава-воля і прымеркавана да мерапрыемстваў, прысвечаных 70-годдзю Вялікага Кастрычніка.

З твораў беларускіх сатырыкаў пазнаёміліся ўжо тысячы варшавян. Аб вернісажы расказалі цэнтральныя, мясцовыя газеты і тэлебачанне. Прэса адзначае тэматычную актуальнасць, сатырычную вытанчанасць і ўзроўняе ў параўнанні з папярэднім выстаўкай прафесіянальнае майстэрства беларускіх мастакоў-карыкаатурыстаў.

БЕЛТА.

Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР

Аб узнагароджанні Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР актыўных прапагандыстаў беларускай літаратуры ў сацыялістычных краінах

За вялікі ўклад у прапаганду беларускай савецкай літаратуры сярод працоўных сацыялістычных краін і актыўную перакладчыцкую дзейнасць узнагародзіць Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР:

Мамчылу Джэркавіча — дырэктара бялградскага выдавецтва «Нове дэла», Сацыялістычная Федэратыўная Рэспубліка Югаславія.

Норберта Рандава — перакладчыка, Германская Дэмакратычная Рэспубліка.

Пенку Кыневу — рэдактара савецкай літаратуры ў выдавецтве «Народна культура»,

Народная Рэспубліка Балгарыя. Фларыяна Няўважнага — за-

гадчыка кафедры Варшаўскага ўніверсітэта, Польская Народная Рэспубліка.

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР

Г. ТАРАЗЕВІЧ.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР

Л. СЫРАЕГІНА.

23 верасня 1987 года.
г. Мінск.

канання на саюзным узроўні, камісіі СК СССР падыходзілі з большай патрабавальнасцю. Затое не маюць патрэбы ў хадзінстве «перад Масквой» песні Л. Захлеўнага, Э. Зарыцкага, Э. Ханка — яны шырока вядомыя ў краіне. А ў праграмы сёлета п'янага праўлення СК СССР, што праходзіць у Кемераве і прысвячаецца юбілею Кастрычніка, уключаюць «Янка Купала» В. Помазава, творы Г. Гарэлавай, Л. Дзюбы, песні беларускіх кампазітараў. Справаздача кампазітарскай арганізацыі Беларусі на ўсесаюзным пленуме будзе і актам прапаганды беларускай музыкі сярод слухачоў буйнога прамысловага раёна, сярод нашых калег з іншых рэспублік.

Дарэчы, прапаганда — набылая праблема для абсалютнай большасці музычных устаноў краіны. Для нас пытанне музычнай прапаганды неад'емна ад мэта і задач дзейнасці саюза. Сёння, на мой погляд, трэба адрадыць лінгвістычную фармулёўку «мастацтва належыць народу». Які жывы і мудры сэнс у гэтых словах! Мастацтва належыць народу — і яно павінна быць сапраўдным. Не мае права на існаванне мастацтва «для пустага зала», якое расквітнела ў застойныя для нашай краіны часы. Не мае права кампазітар, бравіруючы з якім спісам «музычных прызначэнняў», якія, на жаль, так і не набылі грамадскага прызнання, і, спасылочыся на ўласны юбілей, патрабаваць аўтарскага канцэрта ў філарманійнай зале, з каментарыем музыкантаў, з трансляцыяй на тэлебачанні. Прызначна, нам даводзілася ладзіць такія вечары. Бывалі выпадкі, калі яны пачыналіся пры амаль пустой зале... А кампазітар потым абуралася, чаму кіраўніцтва саюза «не забяспечыла публіку».

Да слова, на аўтарскія канцэрты Я. Глебава, Ю. Семіяна, Г. Вагнера, С. Картэса, Э. Ханка, Л. Захлеўнага, В. Іванова, В. Раічыка «забяспечыць публіку» не было патрэбы. Гэтыя кампазітары маюць свайго слухача, прыхільнікаў, якія пасля антракту не пабягуць у гардэроб. Слухачоў, шырока дасведчаных у музыцы, на жаль, не так многа, як хацелася б. Але яны — аб'ектыўныя судзіць нашай творчасці і валодаюць тым высокім крытэрыем, пра які ўжо казаў.

Саюз кампазітараў БССР можа прад'яўляць прэтэнзіі да мастацкага кіраўніцтва нашага Тэатра оперы і балета за недастатковую ўвагу да беларускага нацыянальнага рэпертуару. Некаторыя спектаклі, на жаль, зняты з афішы. А што пастаўлена ўзамен, і ці ёсць перспектыва творчых кантактаў тэатра з беларускімі аўтарамі?

Пакуль што рэальна вядзецца работа з маладымі кампазітарамі У. Солтанам над операй «Дзікае паляванне караля Стаха». А які ж лёс ужо завершаных партытур — балета Я. Глебава «Маленькі прышч», опер «Матухна Кураж» С. Картэса, «Францыск Скарына» Д. Смольскага, «Каваль — залатыя рукі» Л. Шлег?

Тэатр, зразумела, ідзе насустрач слухачам, здымаючы з рэпертуару пастаноўкі, якія не выклікаюць цікавасць шырокай публікі, а нам, кампазітарам, дае падставу для самакрытычнага роздуму. (Зрэшты, творчая незадаволенасць, патрабавальнасць да сябе, бескампраміснасць у ацэнках працы сваіх калег заўсёды былі нормамі жыцця сапраўднага мастака). Аднак тэатр павінен больш зацікаўлена ставіцца да нашай творчасці, бо толькі сумесная дружная праца прыносіць сапраўдны мастацкі вынік.

У нашай краіне дзясням культуры і мастацтва даверана адказная місія фарміравання духоўнага свету савецкага чалавека. У гэтай справе мы апошнім часам адчулі асабліва цікавую зацікаўленасць і падтрымку Камуністычнай партыі, урада. Дастаткова ўспомніць, якія прыняты важныя рашэнні: аб паліпшэнні ўмоў дзейнасці творчых саюзаў, аб канцэртнай справе, у галіне выўленчага мастацтва... У рэвалюцыйным абнаўленні грамадства роля мастака набывае асаблівую значнасць. І вось задумваешся, спрабуючы ўявіць сабе партрэт мастака-музыканта, які — у авангардзе перабудовы. Хто ён?

Найперш — асоба. Чалавек. І толькі потым — уладальнік свайго прафесіі. Лічу, што найбольшую значнасць маюць ідэйна-эстэтычная платформа кампазітара, ягоныя думкі пра жыццё, яго любоў да чалавека, да Радзімы. Пры гэтым, само сабой зразумела, трэба валодаць рамяством і ўсё жыццё вучыцца. Мастацтва належыць народу, калі творца не адгароджваецца ад жыцця, цікавіцца падземі дна і назапашвае ў памяці набыты народнай творчасці, ведае паданні, казкі, легенды роднага краю. І тут, дарэчы, для нас, беларускіх кампазітараў, адным з лепшых прыкладаў з'яўляецца бескампрамісны творчы шлях вядомага пісьменніка Уладзіміра Караткевіча.

За апошнія гады мы, на жаль, адвыклі ад свежага паветра крытыкі і самакрытыкі. У нас што ні твор — то ўдача, вартая паназу шырокай публіцы. Прызначна, сам я ўжо даўно адчуваю сябе «ахвярай захвальвання», як, напэўна, і многія мае калегі. Хаця для аўтара кожны твор па-свойму дарагі, у глыбіні душы падзяляеш іх на больш ці менш удалыя, на выпадковыя ці на няўдалыя ўвогуле. І мне проста крыўдна за нашых музыкантаў, якія не могуць ці не хочуць крытычна разабраць і песню, штосці падказаць, параіць. На «музычных серадах» у саюзе, калі кампазітары знаёмяцца калег са сваімі новымі работамі, павінны панаваць не віншаванні і кампліменты, а прафесійная крытыка, непрадзятая і добразычлівая.

Трэба нам мяняць стыль работы з надрамі. Справа гэта нялёгка. Сёння пакрыху не толькі абнаўляем апарат СК, а і

пытваем за канкрэтны вынік працы кожнага работніка. А вось як «перабудова» работу праўлення?

Успамінаецца лінгвістычная думка аб тым, што рашэнні трэба прымаць калегіяльна, аднаасобна жа за выкананне несці асабіста. Такі падыход да справы ў духу нашага часу. Кожны член прэзідыума праўлення павінен персанальна адказаць за канкрэтны ўчастак работ, даводзіць да ведама калегі, што і як робіць дзеля інтарэсаў саюза. Сёння абавязна членаў прэзідыума праўлення размернаваны ў нас такім чынам: У. Алоўнікаў — кур'еру работу камісіі эстэтычнага і ваенна-патрыятычнага выхавання; А. Багатыроў — работу секцыі сімфанічнай і камернай музыкі; Я. Глебаў — адказны за пытанні музычна-тэатральнай творчасці; У. Дарохін — за планаванне работ прэзідыума і праўлення, падрыхтоўку пасяджэнняў, за работу па выданні твораў беларускіх аўтараў, за дзейнасць камісіі прапаганды; Л. Захлеўны — кур'еру работу эстраднай секцыі; Ю. Семіяна — харавой секцыі СК, а таксама пытанні сувязей з мастацкай самадзейнасцю рэспублікі, шэфства над сялом і пытанні масавых жанраў. Пытанні работы з моладдзю, кур'яванне маладзёжнай секцыі — за гэта адказны Д. Смольскі; Т. Шчарбакоў — за пытанні музычнага і музычна-крытыкі. Ажыццязненне агульнай кіраўніцтва дзейнасцю праўлення і апарату СК БССР, а таксама кур'яванне работ фальклорнай камісіі даручана мне.

Па розных пытаннях даводзіцца нам звяртацца ў партыйныя, савецкія, камсамольскія органы, ва ўстановы культуры. У гэтай справе павінны актыўна ўдзельнічаць намеснікі старшыні, члены праўлення, прэзідыума — для чаго іх выбіраў калектыв? Хіба яны не павінны быць прадстаўнікі наміраў саюза, абавязаны рабіць нешта і для агульнай справы? Трэба даць магчымасць прапрацаваць радавым актывістам саюза. Размернаваўшы абавязкі, лягчэй убацьчыць, хто і як на сваім участку працуе, каму трэба падзякаваць, а каму з членаў праўлення выказаць недавер за пасіўнасць. У абстаноўцы галоснасці інакш нельга.

Атмосфера галоснасці, ажыўленне дэмакратыі спрыяюць адкрытай гаворцы пра матэрыяльна-тэхнічную базу нашага саюза. Неадпаведнае памяшканне, адсутнасць належнай гуказнаўляльнай апаратуры, капіравальнай тэхнікі, фанатэкі... Пра гэта мы гаворым даўно і на розных узроўнях. Нядаўна ўдалося «спрабіць» пакой для бібліятэкі — у кватэры таго самага жылога дома, дзе мы займаем першы паверх, прызначаны, як вядома, пад магазін. Зразумела, гэта часова прытулак для нашых партытур, клавіраў, да якіх, нарэшце, атрымалі больш-менш свабодны доступ даследчыкі, студэнты, музыканты-выканаўцы. А што будзе далей? Калі ўсё ж мы атрымаем прыстойны Дом кампазітара?

Сёлета мне давалося наведаць чужоўны Дом творчасці кампазітараў у Латвіі. Туды едуць музыканты з розных рэспублік. Да нас жа ў Астрашыцкі Гарадок, дзе два домкі

(і яны вымагаюць тэрміновага рамонту), сорам не тое што запрашаць гасцей, а і самі наведвацца. Ужо каторы год дырэктар Музфонду І. Трыбушэўскі абяцае прывесці ў належны стан занябаны будынкі, ды справа з месца так і не зрушылася. Добра, што мы ўжо атрымалі сродкі з Масквы на капітальнае будаўніцтва Дома творчасці, якое пачнецца ў будучым годзе.

Свае цяжкасці ў нас і з вырашэннем кватэрных пытанняў. Зноў жа, не ўсе разумеюць, што кампазітару, які плённа і многа працуе, патрэбны рабочыя пакой з інструментам — як мастаку творчая майстэрня.

Чамусьці для планавых арганізацый рэспублікі матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне музычнага мастацтва на апошнім месцы. Мы неаднаразова звярталіся ў высокія інстанцыі з просьбамі па гэтым пытанні. У свой час СК БССР адчуваў асабісты клопат і падтрымку Ніны Лявонцэўны Сняжковай. Спадзяёмся, што больш плённы будучы ў нас кантакты з намеснікам старшыні Савета Міністраў БССР Нінай Мікалаеўнай Мазай, якая кур'юе пытанні культуры.

З наступнага года ў Беларусі пачне функцыянаваць аддзяленне ўсесаюзнага цэнтра «Музінфарм», значыць, павінны палепшыцца справы прапаганды нашай творчасці не толькі сярод насельніцтва Беларусі, а і ў братніх саюзных рэспубліках і за мяжой. На сённяшні ж дзень бюро прапаганды музычнага мастацтва мае такія мізэрныя сродкі, што камандзіроўку ў той або іншы населены пункт дае толькі члену саюза. А калі кампазітару для сустрэчы са слухачамі патрэбны сцяжок, піяніст, баяніст, скрыпач?.. Або дамаўляюцца з выканаўцам сам, або — ніякай — камандзіроўкі. Якая тут можа быць якасць прапаганды беларускага музычнага мастацтва? І яшчэ. Можна гаварыць пра пэўныя традыцыі ў інтэрнацыянальных сувязях СК БССР з музыкантамі братніх рэспублік і сацыялістычных краін, традыцыі, якія трэба развіваць. А на гэта ж таксама патрабуюцца сродкі.

Адкрыццё «Музінфарма» пашырць магчымасці ў галіне музычнай прапаганды, і гэта да многага абавязна нас. Ужо сёння мы павінны павысіць патрабавальнасць да сябе, не спяшацца з публічным выкананнем кожнага новага твора. Мастак павінен мець мужнасць запятацца ў сябе: ці патрэбна народу тое, на што я ахвяраваў гадзіны, суткі, месяцы? Мастак павінен умець памаўчаць, чакаючы свайго часу. Каб новае яго слова прагучала свежа, моцна, цікава.

Нам нельга забываць: беларуская савецкая музыка пачыналася не сёння, не з нас. Былі В. Залатароў, Я. Цікоцкі, М. Чуркін, М. Аладаў, Р. Пукст, Л. Абелівіч, іншыя кампазітары, чья музыка павінна гучаць побач з сучаснымі беларускімі творамі.

Думаю, не нас, кампазітараў, трэба вінаваціць у тым, што вырастае музычна неадукаванае, нявыхаванае пакаленне. Шукаць зараз вінаватых — марны занятак. Важна, каб людзі, непасрэдна адказныя за выхаванне моладзі, узяліся за гэтую справу сур'ёзна, усвядомілі, што эстэтычная, эмацыянальная глухата спараджаюць бездухоўнасць — з'яву вельмі небяспечную. Нам жа, кампазітарам, варты хвацць практыкаваць сустрэчы з моладдзю, аб'яднацца ў гэтай справе з іншымі творчымі саюзамі, найперш — з літаратарамі, быць у школах, у навучэнцаў ПТВ, у студэнцкіх інтэрнатах, на вытворчасці, выяжджаць у вёску... Мастацтва народжана дабрывай і скіравана да душы. Чалавек — істота духоўная, чулая да хараста, таму я не веру, што сённяшня маладая аўдыторыя для музыкі безнадзейна страчана. Знайсці кантакт з ёю вельмі няпроста, але махнуць рукою, адвярнуцца — шлях здрадлівы ў адносінах да моладзі.

Пра наступныя пакаленні думаю з трывогай: што, калі музычнае выхаванне застанеца ў нас на сённяшнім узроўні?.. Каб не здарылася духоўная катастрофа, трэба як мага хутчэй, не шкадуючы сродкаў, уводзіць музычнае выхаванне ў дзіцячыя сады, у школах, ПТВ, у ВДУ. Трывожна за моладзь. А хіба не прыкра быць слухач, як сталы чалавек з вышнімі кіруючымі пасадамі разважае пра музыку, хця сам і нот не ведае, і ў глыбіні душы глуха, абякавае да мастацтва? Шкада такога чалавека... Усеагульная музычная адукацыя неабходная нам, як паветра, і эканомію на гэтым, падкрэсліваючы, — злачыства перад нашымі нашчадкамі.

Камуністычная партыя ўпэўнена і мудра вядзе курс на выпраўленне памылак мінулых дзесяцігоддзяў. Як гэта важна для ўсіх нас — юбілей Кастрычніка сустрэць у атмасферы рэвалюцыйнага абнаўлення самых розных сфер жыцця! Як важна захаваць падмурк слаўных спраў (а іх нямала было за 70 год Савецкай улады), бо толькі на такім падмурку перабудова будзе плённай. Таму што сутнасць яе, як разумеем я, не ў разбурэнні, а ў мэтанакіраванай працы. Перабудова — гэта праца з арыентацыяй на час.

У ЛУЧНАСЦІ БРАТНЯЙ

Васіль Быкаў на Украіне

Даўно ведаюць і любяць Васіля Быкава на Украіне, з якой пісьменнік парадніўся ў час Вялікай Айчыннай вайны. Дагэтуль і яго крывёю палымнеюць макі ў стэпе на Кіраваградчыне, дзе будучы аўтар «Знака бяды» ледзь не развітаўся з жыццём. Тое, пра што піша Быкаў, думкі, якія ён выказвае, блізкія і ўкраінцам. Менавіта таму творы яго так папулярны сярод украінскага чытача. Бадай, усё лепшае, што стварыў пісьменнік, выдана на па-ўкраінску. А двухмоўны ж украінскі чытач можа яшчэ звярнуцца — і звяртаецца! — і да рускіх перакладаў. А некаторыя ж украінцы і беларускую кнігу разгортваюць...

Апошнім часам украінскія выдаўцы і перакладчыкі сталі рупіцца не толькі пра тое, каб данесці да свайго чытача быкаўскія творы, а перш за ўсё — каб данесці самае новае і як мага хутчэй. Што ж, іх можна зразумець і ў іх можна павучыцца гэтаму і нам. Рэальнае двухмоўе вымагае апэратыўнасці ў перакладчыцкай справе. Украінскі, як і беларускі, чытач не будзе чакаць, калі з'явіцца нарэшце «родны» пераклад таго ці іншага твора нацыянальнага пісьменніка, у той час як пад рукамі — рускі адпаведнік гэтага твора.

Здаецца, толькі што выйшаў «Кар'ер» Васіля Быкава па-беларуску. А ў першых нумарах

харкаўскага «Прапора» за гэты год ён ужо надрукаваны ў перакладзе Юрыя Стаднічкі, на рахунку якога — як уласныя пэтычныя зборнікі, так і пэтычныя, а таксама празаічныя пераклады (галоўным чынам з польскай мовы). Ён з любоўю, з веданнем справы ўзнавіў быкаўскі твор, імкнуўся як мага пайней і дакладней перадаць усё яго ідэйна-мастацкія асаблівасці. Аднак своеасаблівы рэкорд апэратыўнасці ва ўзнаўленні Быкава сродкамі ўкраінскага слова належыць часопісу «Київ». Як вядома, найноўшая апавесць пісьменніка «У тумане» надрукавана сёлета ў пятым нумары беларускага часопіса «Полымя». А ўжо ў сьмым нумары «Київ» яе маглі прачытаць украінскія чытачы. Літаральна праз два месяцы! — што асабліва важна! — адначасова з рускімі чытачамі (у перакладзе на рускую мову апавесць з'явілася ў ліпені сьмим нумары «Дружбы народов»). Пераклад апавесці — творчы дэбют (і, трэба сказаць,

удалы дэбют) Таццяны Кабржыцкай як перакладчыцы (дагэтуль яна выступала з артыкуламі і рэцэнзіямі пра творы ўкраінскіх аўтараў, працамі пра беларуска-ўкраінскія і беларуска-рускія літаратурныя сувязі).

Украінскі часопіс, публікуючы «Туман» (такая назва апавесці ў перакладзе), змясціў на беларускай мове змясткі Васіля Быкава «Да ўкраінскага чытача гэтай апавесці». Вось гэтыя словы народнага пісьменніка Беларусі, адрасаваныя братам-ўкраінцам: «Як заўжды, калі мая новая кніга выходзіць на мове братняга ўкраінскага народа, я поўносна пачуццём вялікай адказнасці за тое, што выказана ў ёй і як гэта зроблена. Вельмі хацелася б быць ва ўсім зразуметым, пазнаным для тых чытачоў, якія памятаюць вайну, ведаючы яе з уласнага вопыту, і цікавым для моладзі, што шчасліва жыве і квітнее ў такі рэдкі гістарычны час — пяты дзесятак гадоў без вайны. Але тую, што была, мы

не маем права забыць, таксама, як наш гераізм і нашыя ахвяры ў ёй, бо тая ўсенародная памяць будзе найлепшым гарантам прадухлення новага, яшчэ болей жажлівага смертазабойства. Гэтая апавесць — маленькі эпізод даўняй крывавай барацьбы, але аўтар спадзяецца, што ў ім ёсць сэнс, які можа саслужыць сваю службу і сёння».

...Толькі што пошта прынесла адзін з апошніх вераснёўскіх нумароў газеты «Літаратурна Украіна». Сакратар праўлення СП УССР У. Канівец, расказваючы пра планы ўкраінскага літаратурна-мастацкага часопіса на 1988 год, гаворыць: «Київ» змесціць раманы літаратураў братніх рэспублік — Юрыя Бондарова, Васіля Быкава, Юліяна Сямёнава...» Украінскага чытача чакаюць новыя цікавыя сустрэчы з выдатным майстрам беларускай сучаснай прозы.

В. КАЧАНОВІЧ.

Дружба народаў, дружба літаратур

Сярод перакладчынаў, якія прыехалі ў рэспубліку, ёсць і даўнія сябры Беларусі, і тыя, хто ўпершыню наведваў яе, нядаўна адкрыў для сябе нашу літаратуру. Карыстаючыся нагодай, мы звярнуліся да гасцей з наступнымі пытаннямі:

1. Якія Вы знаходзіце кропкі судакранання літаратуры Вашага народа з беларускай?
2. У чым, на Ваш погляд, адметнасць беларускай літаратуры сярод іншых сучасных літаратур?

3. Што ведаюць у Вас на радзіме пра нашу літаратуру? Ці карыстаецца яна папулярнасцю?

4. Літаратуру называюць самым нацыянальным відам мастацтва. Што Вы думаеце пра гэта?

Прапануем увазе нашых чытачоў адказы Д. Легутавай, Н. Вылчава, Ф. Няўважнага, Н. Рандау.

Дана ЛЕГУТАВА
(Ч С С Р)

1. Думаю, ёсць усе падставы гаварыць пра блізкасць нашых літаратур — славацкай і беларускай. Гэта блізкасць абумоўлена, па ўсёй бачнасці, падобнымі грамадска-палітычнымі ўмовамі і агульнымі славянскімі каранямі.

Наша славацкая зямля гістарычна была часткай вялікага дзяржаўна-тэрытарыяльнага цэлага. Таму, хоць літаратура разам з мастацтвам і прайшла ўсе этапы еўрапейскай культуры, яна, аднак, адносна маладая — як і ваша нацыянальная літаратура. Абедзве яны заслужваюць вялікай увагі і вялікай любові. Нашы літаратуры фарміраваліся ў час цяжкі і неспрыяльны для іх, што і абумовіла абарончы, засцерагальны характар у культурнай і рэлігійнай сферах. Славацкая літаратура, як і беларуская, у эпоху нацыянальнага адраджэння абаяралася на багаты фальклор, зыходзіла з традыцый народнай славацкай культуры. І зразумела, што першапачатковае значэнне пры станаўленні літаратуры мела развіццё нацыянальнай мовы. Будзем спадзявацца, што наперадзе ў нашых літаратурах шлях далейшага росту і ўдасканалення.

2. Сапраўды, у кожнай літаратуры ёсць свае спецыфіка, свой асаблівы каларыт, свая мова, свая душа. Чым блізкай нам беларуская літаратура? Славацкі чытач любіць яе перш за ўсё за непадробную цікавасць да чалавека, да яго маральных і духоўных вытокаў. Яна стварае вобраз чалавека ва ўсёй складанасці, неадназначнасці яго характару, паказвае і побыт, і прагу ідэалаў. Хачу дадаць, што я асабіста разглядаю беларускую літаратуру ў кантэксце ўсёй смятліва-нацыянальнай савецкай літаратуры.

3. Перш чым адказаць на трэцяе пытанне, я павінна прызнаць, што я перш за ўсё перакладчык з рускай мовы і ўдзельнічаю ў семінары як загадчыца рэдакцыі рускай і савецкай літаратуры выдавецтва «Татран». Мая задача — не проста назіраць, а непасрэдна ад спецыялістаў даведацца, што я магу ў будучым уключыць у выдавецкія планы.

Нашы чытачы даволі добра ведаюць сучасную беларускую літаратуру (перакладзена амаль усе, што напісаў В. Быкаў, кнігі А. Адамовіча, І. Шамякіна, у часопісах друкаваліся творы І. Пташніківа, І. Чыгрынава, А. Вярцінскага, П. Ма-

каля, Р. Барадуліна), але ёсць праблемы па лініі «старэйшай» літаратуры, г. зн. класікі. Я спадзяюся запоўніць «белыя плямы» нашай перакладной літаратуры і ўзбагаціць яе новымі імёнамі і назвамі, якія пакуль невядомы славацкаму чытачу.

У мяне ёсць намер сустрэцца з вядомым празаікам, літаратуразнаўцам і крытыкам А. Адамовічам, каб абмеркаваць з ім магчымае выданне па-славацку ваенных запісаў Максіма Гарэцкага «На імперыялістычнай вайне» разам з франтавымі пісьмамі яго сына Леаніда. Будзем праціць А. Адамовіча, каб ён напісаў да гэтай кнігі ўступнае слова або пасляслоўе.

Спадзяюся, за вашу гасцінасць я змагу аддзячыць некалькімі добрымі кнігамі. А добрыя кнігі заўсёды выклікаюць вялікую чытацкую цікавасць.

4. На мой погляд, літаратура павінна адлюстроўваць душу народа, быць сумленнем нацыі. Інакш яна не зможа быць праўдзівым, сапраўдным, дзеючым мастацтвам.

Найдзен ВЫЛЧАУ
(П Р Б)

1. Блізкасць нашых літаратур абумоўлена двума момантамі: першы — агульнаславянская кроў, другі — амаль аднолькавы гістарычны лёс нашых народаў, якія вяртаюцца з сваёй нацыянальнай свядомасцю, палітычнаю, эканамічнаю і духоўнаю незалежнасцю. Усё гэта аснова, на якой нараджаецца мастацтва, ніва, на якой калосіцца і літаратура. Нам аднолькава належыць і голас айца Паісія, які заклікаў «Балгарын, ведай свой род і сваю мову», і голас Купалы, які нібыта адказваў на гэты заклік: «А хто там ідзе? — Беларусы».

А вершы Боцева альбо Вазова, ахвярныя і патрыятычныя, якія адлюстроўвалі мукі, барацьбу і спадзяванні балгарскага народа, — хіба яны не сучасныя вершам Якуба Коласа, Максіма Багдановіча альбо паэтаў, што пісалі да іх і пасля іх?

А можа, само жыццё нашых народаў сваёю ўладнай рукой трымала піро і нашых і вашых таленавітых аўтараў, што сэрцам адчулі ідэі і памкненні сваёй эпохі, яскрава выявілі іх у сваіх творах, мадэлюючы духоўны воблік народа.

Вернасць свайму народу — вось, мне думаецца, найбольш характэрная рыса нашых літаратур.

Названыя тут аўтары належыць мінуламу, але тое ж самае, на шчасце, можна сказаць і пра сённяшніх.

2. У тым, што гэта «не прадуманая» літаратура, у тым, што яна поўная акаварэльнага святла (па-балгарску — светліны) і сапраўднага пачуцця, што сме-ла і адкрыта заклікае да высокай маральнасці ў часы воўчых законаў цудоўнага і жаклівага XX ст., — бачу я адметнасць беларускай літаратуры. (Толькі не падумайце хача, што гэтага пазбаўлены іншыя літаратуры!) Звернемся, напрыклад, да вершаў Панчанкі ці Барадуліна. Калі іх лірычны герой кажае, то шчыра і без разліку, а калі ненавідзіць — ненавідзіць зацята. Ён гатовы ад абразы і болю разбіць паўночны ліхтар месяца. Ён заклікае сучасных чыноўнікаў мець у сваіх кабінетах не падвойныя, а лёгкія, дашчатыя дзверы, якія б прапускаралі і смех, і плач — падобна тым, якія былі ў кабінце Леніна. Альбо возьмем герояў В. Быкава. Быкаўскі настаўнік гіне, каб выратаваць дзяцей. Сцепаніда падпальвае сябе — ва ўпэўненасці, што яе сын алпомосціць ворагу. Агееў да канца сваіх дзён будзе жыць пад дахам надзеі, а самотны стрэл «у тумане» пакажа, што існуе сучаснае працятанне крылатай фразы: «Чалавек — гэта гучыць горда».

І колькі яшчэ цудоўных прыкладаў я мог бы прывесці з галерэі сучаснай беларускай літаратуры! Яна нясе радасць кожнаму сумленнаму сэрцу. Ёй можна пазайздросціць.

3. Доўгі час мы нічога ці амаль нічога не ведалі пра беларускую літаратуру. У другой палове нашага стагоддзя ў Балгарыю нарэшце прыйшлі Купала, Колас і Багдановіч. Далей я не прытрымліваюся ніякай чарговасці і, магчыма, прапускаю асобныя імёны, але менавіта ў гэты час балгарскі чытач сустрэўся з творамі Куляшова, Танка, Быкава, Крапівы, Адамовіча, Броўкі, Шамякіна, Панчанкі, Гілевіча, Караткевіча, Бураўкіна, Чыгрынава, Сіпакова, Гаўрусёва, Вялюгіна, Брыля, Лось, Бічэль-Загітавай, Янішчыц, Глебік, Някая, Віткі, Мележа, Чорнага, Агняцвет, Законнікава, Разанава, Някляева, Барадуліна, Калесніка, Бядулі, Жука, Баравіковай, Мацяш, Казько, Навуменкі, Сачанкі, Адамчыка, Кудраўца, Сяркова, Карамазова, Гаўрылькіна, Стральцова, Грачанікава, Пташнікава, Вярцінскага, Дуксы, Іпатавай, Пашкевіча, Панізніка, Алексіевіч, Хомчанкі, Калачынскага, Грахоўскага, Аўрамчыка, Пысіна, Русецкага, Астрэйкі, Лойкі, Матукоўскага, Макаля... Я пакідаю спіс незавершаным і без каментарыяў.

4. У мяне ёсць сумненне наконт вызначэння «сама». Я пазнаю Расію і на Пушкіну, і на Глінку, Германію — па творах Бетховена, Гётэ альбо Шылера, але як літаратар я не бяруся секчы сук, на якім сяджу. Літаратура са сваёй спецыфікай, здаецца, і сапраўды мае магчымасць найбольш шырока і глыбока ахопліваць і выяўляць багатую палітру народнага жыцця, абаярацца на мінулае, каб разумець будучыню.

Каб затрымаць, як у стоп-кадры, вяршычны моманты жыцця нацыі, па якіх свет сфарміруе сваё ўяўленне пра яе быццё.

Які ж вялікі абавязак пісьменніка перад сваім народам, мовай, часам, Радзімай!..

Фларыян НЯЎВАЖНЫ
(П Р Р)

На працягу вякоў існуе сувязь нашых літаратур — беларускай і польскай: Сымон Будны і Ян Чачот, не кажучы ўжо пра групу так званых беларуска-польскіх паэтаў (А. Рышчэўскі, Я. Баршчэўскі) ці пра Адама Міцкевіча. Думаецца, што пейзажы, каларыт, бытавыя дэталі ў «Пане Тадэвушы» і ў «Над Нёманам» Элізы Ажэшкі выглядалі б інакш — не скажу, што бядней, але інакш, — каб не блізкае сувязь аўтараў гэтых твораў з жыццём беларускага народа.

Доўга можна гаварыць і пра сяброўства асобных прадстаўнікоў нашых літаратур, пачынаючы ад Элізы Ажэшкі і Францішка Багушэвіча, і пра захопленасць польскай паэзіяй Янкі Купалы, і пра тое, што жыццёвы шлях Алеся Гаруна скончыўся ў Закапанах, нарэшце пра сяброўскія сувязі Максіма Танка і Янкі Брыля з многімі прадстаўнікамі сучаснай польскай літаратуры. А нагадаем Рэдлінскага альбо Галіну Аудэрскую, якая так шчыра выявіла прыгажосць нацыянальнага характару беларусаў у сваёй дылогіі. Значыць, размова павінна ісці не пра кропкі судакранання, а пра цесную ўзаемасувязь нашых літаратур.

2. Беларуская літаратура, як і кожная іншая, выяўляе лёс, характар і памкненні народа. Адрозненне беларускай ад сучасных мне вядомых літаратур у яе дэмакратызме, які ідзе ад зямлі, ад чалавека працы. Значыць, гэта літаратура — народная, у добрым сэнсе «плебейская». Гэта літаратура з народа і для народа.

Другое адрозненне — шляхетнасць і высакародства яе герояў, якія амаль заўсёды здольны ў рашаючы момант выявіць найлепшыя рысы чалавечага характару.

Трэцяе — гэта літаратура духоўных пакут, якія нараджаюць чалавечнасць. Нават у адлюстраванні падзей мінулай вайны перамагае той пачатак, які можна назваць катарсісам — ачышчэннем.

І нарэшце, мудры, добры гунар, ад якога нібы павявае азонам.

3. У Польшчы нядрэнна ведаюць беларускую прозу. Імёны Васіля Быкава, Янкі Брыля, таксама як і паэзія Максіма Танка — шырока вядомыя.

Гэтыя тры аўтары з'яўляюцца ў нас як бы правамоцнымі пасламі ўсёй беларускай літаратуры, якая павольна, але няўхільна знаходзіць сваё месца на карце савецкай літаратуры ў Польшчы.

4. Я згодны з гэтай думкай. Бо літаратура асноўваецца на мове — найбольш нацыянальным элеменце свядомасці народа. Няма нацыянальнай літаратуры без нацыянальнай мовы.

Норберт РАНДАУ
(Г Д Р)

1. Пункты судакранання беларускай і нямецкай літаратур я бачу перш за ўсё ў агульных для ўсіх людзей праявах чалавечага духу. Чытаючы дарэвалюцыйную беларускую літаратуру, я часта ўспамінаю родную мне ніжнянмецкую. Яна, праўда, пасля вялікага росквіту ў другой палове мінулага стагоддзя не атрымала такога значнага развіцця, як ваша літаратура.

2. Узровень сучаснай беларускай літаратуры вызначаюць, бясспрэчна, яе выдатнейшыя творы. Скажам, калі за мяжою называюць прозвішчы Адамовіча, Брыля і Быкава, то ў межанага чытача паўстае, на мойму, сапраўднае і вартэ ўяўленне аб характары беларускай літаратуры.

3. У нас вядомыя імёны трох пісьменнікаў, якія я прывёў вышэй. Асаблівай увагай карыстаецца ў нас кожная новая кніга Васіля Быкава. Прывячэй нечаканасцю з'явілася для нямецкага чытача аповесць Анатоля Кудраўца «Раданіца». Воджуч, які яна знайшла ў нас, садзейнічаў таму, што хутка выйдзе кніжка аповяданняў Кудраўца. Перакладаюць і ахвотна чытаюць у нас і творы Івана Шамякіна. Пераклалі і «Людзей на балочэ» І. Мележа. Беларуская класічная проза прадстаўлена на нямецкай мове дзюма вялікімі анталогіямі, якія выйшлі ў 1971 і 1987 гадах.

На жаль, беларуская паэзія — за выключэннем маленькай кніжачкі вершаў Максіма Багдановіча, якая з'явілася ў Германіі неўзабаве пасля другой сусветнай вайны, — у нас да сённяшняга дня практычна невядомая. Па-мойму, такое становішча не толькі ненармальнае, але зусім не адпавядае нашым нямецкім традыцыям.

4. Я прытрымліваюся гэтай жа думкі. Літаратура жыве ў мове, праз літаратуру выяўляецца нацыя.

Чалавен, як і горад: з ім знаёмімся паступова. А налі горад — сталіца? А налі чалавек — незвычайны сваім працэлюючым, падзвіжніцтвам, сваім інтэрнацыянальным служэннем?

Таму і хачу выбраць некалькі дат, некалькі мясцін на славянскіх прасторах, каб выразней уявіць аблічча аднаго з самых шчырых нашых сяброў — Вацлава Жыдліцкага са слаўнага старога месца Пражскага.

1397 год, Карлаў універсітэт.

Як сведчаць дакументы, 590 гадоў назад у Празе вучацца 12 ураджэнцаў нашай зямлі: пры універсітэце створана калегія для студэнтаў з Вялікага княства Літоўскага. А яшчэ праз 120 гадоў у Празе пасяліўся Скарына. Пазней ён знайшоў тут свой апошні прытулак.

А 60 гадоў назад (1927 г.) чэхаславацкі ўрад выдаткаваў стypендыі для беларускай моладзі з Латвіі і Заходняй Бела-

так напісаў пра навуковую паціўню В. Жыдліцкага («ЛіМ», 25.5.67): «Да ацэнкі пэўных канкрэтных твораў і ўвогуле творчасці пісьменніка В. Жыдліцкі падыходзіць з меркай дасягненняў агульнаеўрапейскіх літаратур. І гэта правільна, бо дае магчымасць ярчай падкрэсліць як тое лепшае, чаго дамаглося наша прыгожае пісьменства на сучасным этапе, так і выявіць недахопы, вызначыць тэмы далі і гарызонты, да якіх неабходна імкнуцца».

20 гадоў назад Вацлаў Жыдліцкі ў другі раз наведаў Мінск. (Першая стажыроўка была ў 1961—62 гадах.) У гутарцы з Алесем Мажэйкам госьць з Чэхаславакіі сказаў («ЛіМ», 18.8.1967): «У беларускай літаратуры цяпер маюцца творы, якія даюць падставу лічыць яе адной з сусветных літаратур. Але шкада, што гэтыя творы

ла. Есць падставы і надалей чакаць ад яе новых, годных увазе, вынікаў. Бо на гэта яна мае ўсе ўнутраныя прычыны.

— Вы пачыналі як даследчык гісторыі беларускай літаратуры. І паступова сталі перакладчыкам?

— Так. Першыя пераклады — недзе ў 1957—58 гадах — апазданніў Цішкі Гартнага і Кузьмы Чорнага. Сялета выйшла першая мая перакладная кніга — «Краловска помста» Уладзіміра Караткевіча. (У арыгінале — «Дзікае пал'ванне караля Стаха»). Чытач вельмі прызна сусветнае значэнне 40 тысяч экзэмпляраў хутка разышоўся.

Мяне нека цягне да твораў гэтага паэта і пісьменніка. Ён жа, уласна кажучы, стваральнік цэлага жанру — беларускага гістарычнага рамана. Яшчэ ў час наведвання Мінска ў 1968 годзе я пазнаёміўся з

У. Караткевіч, В. Жыдліцкі, А. Барскі (ПНР). Мінск, май 1968 г.

Чэст працы, соудруг Жыдліцкі!

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА ПЕРАКЛАДЧЫКА

русі. Сярод студэнтаў Карлавага універсітэта былі Уладзімір Жылка, Ігнат Дварчанін...

Слаўныя традыцыі не парываюцца і надалей. Як прыклад: гадоў 15 назад у Празе вучыўся аспірант Мінскага радыётэхнічнага інстытута Янка Шпак, якому менавіта ў Карлавым універсітэце ўручалі дыплом кандыдата тэхнічных навук.

У 1955 годзе скончыў Карлаў універсітэт Вацлаў Жыдліцкі. З 1966 года — доктар філасофіі, кандыдат філалагічных навук і мастацтвазнаўства (1963). Тэма дысертцыі, якую ён абараняў, такая: «Сучасная беларуская і ўкраінская літаратура». З 1976-га — Вацлаў Жыдліцкі носіць тытул прафесара Карлава універсітэта.

1967 год, Львоў.

Вацлаў Жыдліцкі паходзіць

В. Жыдліцкі ў Вязынцы. Май 1981 г.

з вальнскіх чэхаў (нарадзіўся ў 1931 г. у вёсцы Купіцаў Турыйскага раёна Вальнскай вобласці), і зусім натуральна, што яго «першая любоў» — украінстыка. У Львове я ўпершыню і пачуў яго імя. А ў часопісе «Польмя» (1967, № 3) прычытаў артыкул Адама Мальдзіса «Вачыма зычлівага друга» — рэцэнзію на кнігу В. Жыдліцкага і З. Генык-Беразоўскай «Сучасная савецкая літаратура, т. III. Украінская і беларуская». (Прага, 1966). Гэта было трэцяе ў зарубежных краінах навуковае даследаванне шляхоў развіцця беларускага мастацкага слова на фоне еўрапейскіх літаратур.

Тады ж у сваіх львоўскіх сяброў я пазнаёміўся і са «Слоўнікам пісьменнікаў народаў СССР» (Прага, 1966), дзе налічыў 143 артыкулы В. Жыдліцкага — біяграфіі і кароткія характарыстыкі беларускіх пісьменнікаў розных пакаленняў. Нязвычайна было чытаць нестандартныя характарыстыкі, арыгінальныя заўвагі, некампліментарныя ацэнкі. Янка Саламевіч

не заўсёды вядомыя свету. І, я думаю, беларусы самі маглі б зрабіць сёе-тое для выхаду іх літаратуры на сусветную арэну. Важна ўстанавіць непасрэдныя дзелавыя кантакты людзей, якія кроўна зацікаўлены ў літаратурным узаемаабмене, у прапагандзе беларускай літаратуры. Чаму б, напрыклад, Саюзу пісьменнікаў не склікаць у Мінску нараду ўсіх перакладчыкаў, якія даносяць беларускую прозу і паэзію да зарубежнага чытача?

А пабыць у краіне, адчуць яе непаўторную красу, грунтоўна пазнаёміцца з жыццём і мовай народа — гэта для перакладчыка неабходна, як паветра».

Пажаданы зацікаўленага чалавека спраўдзіліся, хоць толькі праз... 20 гадоў. Паветра Дома творчасці імя Дуніна-Марцінкевіча запоўніла, нарэшце, вакуум у пазнанні і ўзаемаразуменні.

1968 год, Мінск.

Маё першае інтэрв'ю з В. Жыдліцкім:

— Паважаны Вацлаў Яраслававіч! Што вы можаце сказаць пра сучасны стан беларусістыкі ў Чэхаславакіі і якую ролю ў гэтай справе мае ваша «альма матэр» — Карлаў універсітэт?

— На сучасным этапе можна сапраўды гаварыць аб беларусістыцы як самастойнай галіне, хаця «беларусазнаўствам» у нас займаліся даўно ў рамках славістыкі. Сёння на філалагічным факультэце Карлава універсітэта існуе пры кафедры русістыкі аддзел украінстыкі і беларусістыкі, афіцыйна заснаваны ў 1958 годзе. Лінгвістыкай займаецца прафесар Уладзімір Барнэт і дацэнт Мікулаш Затаўканюк, а беларускай літаратурай — пакуль што я сам.

Што датычыцца канкрэтных вынікаў працы, дык за даволі кароткі час зроблена, па-мойму, нямала. Але гэта ўсё ж толькі пачатак, куды больш застаецца яшчэ зрабіць. І не толькі ў дачыненні да мінулага, традыцый, а і да сучаснасці.

— Як вы асабіста — па сваёй асноўнай спецыяльнасці ўкраініст — зацікавіліся беларускай тэматыкай?

— У свой час я прычытаў верш Максіма Рыльскага «На братняй зямлі». Пад загалоўкам стаялі словы: «Прысвячаецца беларускім сябрам». Слова «сябра» мне вельмі спадабалася. Падумалася, калі такое слова прыгожае, то павінна быць прыгожай і мова, маці гэтага слова. Вось такім быў першы «штуршок» да вывучэння мовы і да даследаванняў літаратуры беларусаў...

1972 год, Прага.

Другая гутарка была ў «залатой Празе», у тым легендарным Карлавым універсітэце.

— Сучасная беларуская літаратура, — гаворыць Вацлаў Жыдліцкі, — перажывае такі ўздым, якога дагэтуль не веда-

Уладзімірам Караткевічам. Вабяць мяне яго кнігі. Вось прачытаў яго роман «Хрыстос прыязміўся ў Гародні». Хачу перакласці. Зацікавіўся і таму, што гэта трагікамедыя — дасціпная пародыя на біблію, і таму што езуітва, апісанае ў рамана, такімі ж самымі метадамі дзейнічала ў свой час і на нашых землях.

1978 год, Вязынка.

Два месяцы знаходзіўся Вацлаў Жыдліцкі на Беларусі ў творчай камандзіроўцы. З найважнейшых здабыткаў апошняга часу называе 200 артыкулаў пра беларускіх пісьменнікаў і крытыкаў для новага двухтомнага «Слоўніка савецкіх пісьменнікаў», які выйшаў у Празе да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка, а таксама літаратуразнаўчыя даследаванні пра тыпалогію стыляў Максіма Танка, І.Пташнікава, У. Караткевіча...

Варта нагадаць і пра такую добрую справу нашага сябра. Менавіта ён далучыў да перакладчыцкай работы з беларускага арыгінала Міладу Вечэражу, Ілью Гейслера, Яраслава Кабічка, Іржыну Міклушакву...

Чытаю «Кароткі нарыс гісторыі беларускай літаратуры», падрыхтаваны В. Жыдліцкім для «Гісторыі сусветнай літаратуры», якая выйшла ў Заграбе:

«Барадулін, Макаль, Бураўкін, Гілевіч, Лойка, Лось, Бічэль-Загнетава, Сачанка, Адамчык, Стральцоў... Адзінае, што ў іх праграма агульнае, гэта адмаўленне ўсялякага дагматызму і накіраванасць да галоўнага аб'екта мастацтва — чалавека. Прытым менавіта да чалавека ў выразна этычным плане.

Маладое пакаленне сваёй няўрымслівацю надае літаратуры небывалую дынаміку, уцягваючы ў новыя пошукі і старэйшых пісьменнікаў. Дзякуючы такому ажыўленню, пры яким узмацаваліся і сувязь з усеўрапейскім кантэкстам, сучасная беларуская літаратура дамаглася ўзроўню, аб якім марыў М. Багдановіч, калі гаварыў, што яна «нясе свой дар усяму чалавецтву».

1980 год, Мінск.

З тэлеінтэрв'ю:

— Сталася так, што філалаг, чэшскі беларусіст, які займаўся толькі даследаваннямі нашай мовы і літаратуры, стаў адным з актыўнейшых перакладчыкаў беларускай кнігі за мяжой...

— Я не раздзяляю даследчыцкай працы і перакладчыцкай. Ды і традыцыя такая складалася ў Чэхіі, калі выкладчыкі самі перакладаюць з іншамовных літаратур. За восем апошніх гадоў дайшлі да чэшскага чытача кнігі Шамякіна, Адамовіча. Толькі што перакладзена кніга народнай памяці «Я з вогненнай вёскі...» І амаль да кожнай са згаданых кніг я напісаў прадмову ці пасляслоўе, літаратурна-крытычны артыкул ці каментарый. Усё гэта робіцца дзеля таго, каб беларуская

літаратура палюбілася замежнаму чытачу, была прынята душой і сэрцам.

Сялетняя мая гасціна на беларускай зямлі — чацвёртая па ліку. Добра прапрацавалася ў Доме творчасці «Каралішчавічы» пад Мінскам...

— Дзякуючы вам быў нейтралізаваны пэўны недавер да мастацкіх вартасцей нашай літаратуры. Пераклад той або іншай кнігі, зроблены вамі, гэта не толькі госьць у доме чэшскага чытача. Кніга становіцца паслом нашай літаратуры, эталонам беларускай культуры. Праз кнігу глядзіць на нас, на наш радзіму. Тут вельмі важна, якога пасрэднага займела наша літаратура, каб працягнуць слаўныя традыцыі духоўнай супольнасці славянскіх народаў, закладзеныя Францішкам Скарынай...

— Мацней талент вашых вядучых пісьменнікаў, з'яўляюцца новыя імёны. Высокі ўзровень літаратуры, спрыяльныя для творчасці абставіны, — усё гэта, я веру, народзіць новыя творы, якія будуць цікавымі і сусветнаму чытачу. Значыць, трэба будзе перакладаць, каб дапамагчы спазнаць радасць ад таленавітага твора і людзям, якія жывуць далёка за межамі Беларусі, каб спаталіць цікаўнасць да духоўнага свету нашага народа.

Асабіста ў мяне ёсць і канкрэтыя планы. Плануецца нешта нахвалі анталогіі беларускай лірыкі. Бо беларускіх паэтаў перакладзена ў ЧССР яшчэ мала.

1987 год, «Іслач».

Гэта не быў «вечар успамінаў», і ўсё ж я запытаўся ў госьця:

— Вось ужо добрых 30 гадоў вы, Вацлаў Яраслававіч, займаецеся беларусістыкай. 15 гадоў мінула з выхаду першай перакладной кнігі...

— Калі пачаць падлікі, пераклаў каля 30 твораў 14 аўтараў. Але ж літаратура не спыняецца, як і хада гадоў. Вось і зноў некага хочацца прадставіць чытачу. Думаю перакласці прозу Адамчыка, Жука... Хачу, урэшце, закончыць кнігу, дзе будзе выкладзена гісторыя беларускай літаратуры праз асабілісці яе стыляў...

— Што, на ваш погляд, збліжае нашы літаратуры?

— Для нашых літаратур была заўсёды характэрная трывалая ўвага да ўсяго каштоўнага ў свеце. Нашы «малыя народы» намнога ўважней прыслухоўваліся да ўсяго, што прыходзіла са свету, чым большасць так званых вялікіх народаў, якія звыкла больш разлічваюць на ўласную скарбніцу, на сваю культурную самадастатковасць.

Абапіраючыся на фальклор і выкарыстоўваючы дасягненні сусветнай літаратуры, пісьменнасць нашых народаў хутка дасягнула высокага ўзроўню. Пры тым, аднак, нашы літаратуры ніколі не карысталіся сусветнай славай, не заваёвалі пераможна нават еўрапейскага чытача — хоць многімі сваімі якасцямі, уласцівасцямі, безумоўна, стаялі і стаяць на сусветным узроўні. Асабліва паэзія, але пра гэта вядома адносна нямногім чытачам, перш за ўсё толькі спецыялістам, літаратуразнаўцам, славістам.

— Якой бачыцца вам беларуская літаратура сёння, з вышнімі трыццацігадовага перыяду перакладчыцкай працы?

— Ад беларускай літаратуры час чакаў не толькі яе ўласных, спецыфічных мастацкіх уласцівасцей, але і непасрэднай працы ў палітычным і ідэалагічным фарміраванні нацыі, ад літаратуры патрабаваўся прамы ўдзел у актывізацыі грамадскага жыцця, у развіцці і абароне мовы, пашырэнні асветы, устанавленні культурных сувязей з іншымі народамі і г. д. І гэта паклала на яе глыбокі адбітак сур'ёзнасці, палітычнай і грамадскай адказнасці. На беларускай літаратуры глыбока адбіваецца ўсведамленне таго, што ў жыцці народа літаратура ёсць з'ява надзвычай важная, што яе місія вельмі значная і што яна не павінна жывіцца толькі сама сабою. Беларускай літаратура амаль ніколі не мела ў сабе элементаў фармальнай гульні, якая не абавязвае ні да чаго, элементаў фрывольнай безадказнасці, лёгкай бестурботнасці. Яна была і ёсць вельмі паважна, нават да зацягасці, па-апостальску паважная. І што хацелася б асабліва падкрэсліць — гэта небылае павышэнне мастацкага ўзроўню беларускай літаратуры на сучасным этапе, што адбываецца не толькі традыцыйна ў паэзіі, але і ў прозе. Проза ніколі яшчэ не стаяла так высока, і невыпадкова яна прабівае сабе чым далей, тым больш шырокі шлях у свет.

Я шчыра падзякаваў нашаму сябру за добрыя словы. А тут яшчэ нагадаю: пра Вацлава Жыдліцкага можна прачытаць сёння ў рэспубліканскіх энцыклапедыях. Ён узнагароджаны Ганаровай граматай Дзяржкамвыда БССР і Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Сяргей ПАНІЗНІК.

Фота аўтара.

ТАКАЯ ЛЮБОУ. Сучасная беларуская апавесць. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987.

Даўняя дружба звязвае беларускіх і балгарскіх пісьменнікаў. Асабліва ўзмацніліся беларуска-балгарскія літаратурныя ўзаемасувязі ў апошнія дзесяцігоддзі. Выхад у свет зборніка «Такая любоў» — яскравае таму сведчанне. Кніжку склалі апавесці С. Палтонава «Спачатку быў хлеб...», Д. Фучаджыева «Выгадуй зязюлю», С. Хр. Караславава «Такая любоў», Л. Галінай «Пчальнік на берэзе мора», Ц. Іарданава «Выпадковы стрэл», П. Незнакомава «Таямнічы карабель», К. Калчава «Зноў май, і кветкі зноў цвітуць», К. Кюлюмава «Глуханьмы» і В. Андрэева «Брыгада». Перакладчыкамі выступілі В. Нікіфаровіч, В. Маслоўская, У. Анісковіч, І. Дабрыян. Укладальнік зборніка В. Нікіфаровіч, пасляслоўе напісаў І. Чыгрынаў.

А. КУЛЯШОУ. Профілі. Лірыка. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1987.

Няма патрэбы нагадваць, наколькі сугучная творчасць Аркадзя Куляшова сённяшняму дню. І ў гэты зборнік, які папоўніў серыю «Паэтычная бібліятэчка», увайшлі вершы вострага сацыяльнага гучання, адрававаныя найперш моладзі. У іх роздум аб нашым часе, расказ пра людзей — ваявы, моцных духам. Змешчаны таксама творы аб вернасці Айчыне, міры і дружбе, каханні. Укладальнік зборніка і аўтар прадмовы У. Гніламедаў.

Г. ДАЛІДОВІЧ. Міг маладосці. Аповяданні, апавесці. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1987. Кніга Генрыха Далідовіча «Міг маладосці» папоўніла серыю «Бібліятэка беларускай прозы». Як ужо бачна з назвы зборніка, у яго увайшлі найперш творы, у якіх аўтар расказвае пра дзяцінства і юнацтва сваіх герояў, той перыяд у іх жыцці, які застаецца ў памяці назаўсёды. Чытач зможа яшчэ раз перагарнуць старонкі многіх апавяданняў пісьменніка, у тым ліку трыпціха «Цяло на першачыце», зноў увайсці ў свет герояў апавесці «Жывы покліч» і «Юля».

Яшчэ не адгучалі словы апошніх пісьменніцкіх з'ездаў (рэспубліканскага і саюзнага), як прайшла новая хваля літаратурнага неспакою, заклапочанасці — з пленума праўлення Саюза пісьменнікаў СССР. І зноў у людзей тая ж цікаўнасць да кожнай выказанай з пісьменніцкай трыбуны думкі. Першы сакратар праўлення СП БССР Ніл Гілевіч падзяліўся сваімі меркаваннямі аб праблемах далейшага развіцця беларускай культуры, аб шляхах перабудовы літаратурнага працэсу ў рэспубліцы, і яго турботы знайшлі інтэрнацыянальнае разуменне. Словы Н. Гілевіча «Мастацкі ўзровень твора прама залежыць ад моўнага майстэрства пісьменніка, ад багацця і жываці яго лексікі, натуральнасці

журналіст з Гродна Сяргей Астраўцоў звярнуўся ў «ЛіМ» з пытаннем, чаму апошнім часам мы забыліся на рубрыку «Культура мовы». «Яна дужа патрэбная, — лічыць чытач. — Можа вельмі зазначана няудалымі налімамі, недарэчнымі залазычаннямі пры існаванні сваіх, беларускіх слоў. Гэта рубрыка павінна быць часцейшай». Мы палічылі слушнаю заўвагу С. Астраўцова і адзваем на яе артыкулам М. Карповіч — хоць асобныя яго моманты, магчыма, і не бяспрэчныя.

тэксту. Нагрувашчванне слова-вобразаў (адных толькі азначэнняў 14) ставіла чытача, перашадае ўяўленню саміх вобразаў. Малюнкам гэтым аўтар, відаць, хацеў стварыць падтэкст, які б звязваў наступны падзеі. Але так не атрымалася: у тэксце не вытрыманы знешні кантэксст, інакш — форма жыццёпадобнасці. Разважце. Геранія чуе, як грукоча дызель. Яна тады (?) міжволі (?) павярнула галаву і ўбачыла, як падымаецца белаватае воблачка дыму, плыве... і г. д. Першая фраза і пачатак другой, разам

што Раман у яе пакрыўджаны, зацяўся і церпіць яе няласкавасць. Трывога каля сэрца ў яе пагусцела і, каб разгнаць яе, Мар'я накінула на плечы шаршавую хустку і выйшла з хаты». На кароценькім тэкставым працягу сустракаем: «рэха ядрана панеслася», «ядранай соллю», «ядранае балотнае зелле»; «Стол быў накрыты, на ім стаялі талеркі з ядою, на-

НЕ ЛЕНАВАЦА ПАПРАЎЛЯЦЬ

гучання фразы» мне хочацца ўзяць эпіграфам да сваіх наіранняў-разважанняў аб моўнай якасці мастацкага твора, далучыўшы да іх яшчэ і выказванне А. М. Горкага: «Я ведаю, што гэта — не нова, але яшчэ лепш я ведаю, што гэта не засьвояна».

Размова пойдзе аб мове кароткага жанру — апавядання, апавесці. Здавалася б, тут не павінна быць ніякіх моўных недахопаў: невялікіх памераў тэкст дазваляе і аўтару, і рэдактару пракантраляваць яго цалкам, утрымаць у полі зроку ўвесь арсенал выяўленчых сродкаў. Да таго ж, усе грахі ў малых жанрах як на далоні — няма прастору, каб растварыцца. Аднак жа...

Звернемся да некаторых твораў, што друкаваліся ў нашых часопісах і ў газеце «Літаратура і мастацтва» ў 1986—1987 гг. Вось апавяданне Уладзіслава Рубанава «Вечары на балочце» («ЛіМ» за 24 кастрычніка 1986 г.). Змест яго прыкладна такі. Герой — трактарыст торфазлабытчыкі. Працуюць на балочце. Не вечарамі, днямі. Як працуюць, цяжка сказаць. Мушці, не вельмі прагна, бо адзін з іх папракнуў таварыша, Рамана Кісяля, што той уперад лезе, перад дырэктарам выслугоўваецца. Раман жа чалавек працавіты. Добры. Праўда, жонку не хоча пераконваць у тым, што не мае «кабеты на старане». Удавіца Рыпінка з Забалацця не можа дапрасіцца, каб не за бутэльку, а за грошы прывезлі ёй насачаныя дровы. Раман чырвоціць бясплатна. (Але ж ці добра гэта? Трактар дзяржаўны). Ідэяна-эстэтычная канцэпцыя апавядання — сумленны чалавек сумленнай працы, сціплы, з самааналізам. Чалавек-стваральнік.

Паспрабуем прасачыць моўнае выразненне аўтарскай канцэпцыі. У якой ступені стылістычная арганізацыя мовы садзейнічае рэалізацыі ідэяна-эстэтычнай праблемы, выяўленню вобраза аўтара, выконвае эстэтыка-камунікатыўную функцыю?

Вось пачатак апавядання. «З двара было чуваць, як затарможваў каля торфавыкетнага завода дызель — пішчалі пад коламі рэйкі, ляскалі бuferы вагонаў. Яна тады міжволі павярнула галаву і ўбачыла, як падымаецца над вострымі каптурамі чорных тарфяных куч белаватае воблачка дыму, плыве да сонца, ужо нізкага, бледнавата-пунсовага і мяккага, бы перазімавала журавінка. І ў гэтым квольм воблачку дыму, і ў рахманай нязыркасці закотнага сонца было нешта задумліва-сумнае, непазбежнае. Яна, аднак, саўладала з сабою, адгнала невясёлыя думкі, нават паспрабавала ўсміхнуцца». Не трэба быць рэдактарам, каб заўважыць мастацкую недасканаласць прыведзенага

з дзеясловам «убачыла», арыентуюць чытача зусім не на воблачка, а на нейкі іншы аб'ект, больш прадметны, больш актыўны. Крышачку ніжэй чытаем: «Сеўшы ў ірсла, была ўзялася вязаць Юрку штаны, але хутка ўбачыла, што забываецца і набірае лішнія петлі». Геранія зноў бачыць там, дзе нічога не бачыцца: гаворка ўвесь час ідзе пра яе ўнутраны стан. І далей. У воблачку і ў нязыркасці закотнага сонца было нешта непазбежнае. Для чаго? Ні для гераніі, ні для чытача, ні для воблачка нічога непазбежнага на працягу ўсяго апавядання не было. Хіба толькі тое, што муж Мар'і (так звалася геранія) Раман затрымаўся на балочце, завёз удаве Рыпінцы дровы і што жонка часта насконала на яго, але дастаткова «пульнуць адзін-два жарцікі — глядзіш, і жончын запал развейваўся, як дымом ад папяросы». Воблачка «плыве да сонца, ужо нізкага, бледнавата-пунсовага і мяккага, нібы перазімавала журавінка». Рэдактар ці чытач паспрабуюць уявіць гэты вобраз — мяккае сонца і перазімавалую журавінку ў іх падабенстве. А ці удацца? Успамінаецца рэдактарская праўка А. М. Горкага, які супраць фразы «Серебряным рублём катится луна» напісаў: «Маловата».

Аўтар вобразным супастаўленнем карыстаецца шырока і ў розным структурным выразненні. Але не заўсёды пры гэтым звяраецца з так званай затэкставай рэчаіснасцю. Такі прыклад. Мар'я чакае мужа пасля працы. Хвалюецца. «Можна, на завод чаго забрыў, можна, сход зноўку? Ды ці мала што! Не дзяўчына ж яна і не на спатканне прыйшла, каб так перажываць...» Я не бяруся сцвярджаць, што ў дзявоцтве большыя перажыванні, чым у жаночтве. А вось аўтар чамусьці так лічыць... Варта спыніцца і на такіх параўнаннях, як: «на яго твары, цёмным ад тарфянога пылу, ядранай соллю заблішчалі зубы»; «павярнулася і пайшла, нячутна, лёгка, бы па кончыках травы» — балерына пазаздросціць такой паходцы; «а гады цяклі, бы тое проса паміж пальцаў» — і гэта ў 26. Якое ж параўнанне застанецца, каб сказаць, як цякуць пасля сарака?

Прарэхамі ў мастацкім творы, асабліва кароткіх жанраў, з'яўляюцца паўтарэнні адных і тых жа моўных сродкаў. Не паўторы — выяўленчыя, актуалізуючыя, а паўтарэнні — сведчанне малой меркі, якой пісьменнік чэрпае з глыбокай моўнай крыніцы. Моўнае поле нашага апавядання, быццам іржавымі цвікамі, утыкана словамі нейкі, нейкае, неяк, нешта ў розных граматычных формах: «неяк засяроджана», «нейкі як бы асярожны», «з нейкаю неўтаймаванаю пругкасцю» і г. д. — 22 разы на працягу тэксту! Або: ён, яна, яе ў адной фразе. «Я прызе бы дровы, але ж у мяне няма лрычэпа...» — скажаў ён, і яна абрадалася — адразу было відаць: вочы ў яе загарэліся цяплом». Дарэчы: загарэліся цяплом. Як гэта «...ладобна,

крыты газетая гарлач», «з кустоў... вынырнула жанчына», «вечар вынырнуў аднекуль з чорнай пашчы кар'ера» і інш. Звяртаюць увагу чытача не толькі словы, спалучэнні, якія часта паўтараюцца, але і аднастайныя граматычныя формы. Так, у тэксце памерам у адну газетную калонку ажно 9 разоў ужыты словы з суфіксам, што выражае непаўнату прыкметы: белаваты, бледнавата-пунсовы, гультаяваты, цымянаваты, глухаваты, пазнавата, зеленавата-жоўты, хрыплаваты, целлавата-млявы.

У апавяданні сустракаецца і такая загана, як моўныя лішкі. «Марыйка, даражэнкая, задумайся, што муж твой не нейкі атопак з нагі, зняў ды выкінуў». «Павел Трыножка, можа, адзіны ў свеце чалавек, які не ведаў, што такое злая пыха, спытаў у Рамана: «І сёння?» Словы атопак, пыха самадастатковыя і не паграбуюць ніякіх удакладненняў. Месцамі няўдала спалучаецца аўтарскае маўленне з унутраным маўленнем персанажа. Такі прыклад: «Вокны ў хаце былі ўжо снія, і Мар'я ўключыла святло, яно заліло ўсю хату і, здаецца, праікала нават у душу» — канец фразы парушае гармонію адзінства двух маўленняў.

Неасцярожнае карыстанне моўнымі сродкамі часта прыводзіць да парушэння логікі, як у межах адной фразы, так і ў звышфразавым адзінстве. Чытаем: «Яна прыгладзіла каля сцяны цёмныя густыя валасы: твар у яе быў павясноваму проты, цымянаваты ад загару, можа, залішне на саракагодовую пазначаны маршчынкамі каля вачэй, але была ў ім тая правільнасць, якая, калі да твару доўга прыглядзецца, робіць жанчыну прыгожай знешне і нейкай загадкава-гуллівай у душы». Ну як жа залежнасць паміж загадкава-гуллівай душою і тым, будзем мы прыглядзецца да твару доўга ці наогул не будзем? Або: «Цяжка было сказаць, колькі ёй гадоў, і трыццаць можна даць, і ўсе сорак: хударлявасць звычайна доўга падмалоджае людзей». Дзе ж тут падмалоджае, калі можна даць усе сорак? Нелогічна.

І далей пэўна супярэчліваць: «Чалавек на дні колькі разоў смяецца і засмучаецца, а жыццё доўгае... Колькі духу трэба мець, каб яго з дня на дзень адольваць ды яшчэ і радавацца». (Звычайна скардаецца, што жыццё кароткае...) А праз невялікі абзац герой ужо радуецца жыццю без намаганняў: «Над зямлёю стаяла ноч, ціхая, ласкавая, і тады-сёды навявала такімі імгненні, аж планаць хацелася ад радасці, што жывеш на свеце».

Не апошняе месца ў моўнай эстэтыцы мастацкага твора займае фаніка, гучанне. Калі мы чытаем, то і бачым, і чуем. Давайце паслухаем асобныя кавалачкі нашага тэксту: «з гэтым халадком прыпыў з гароду горкі і целлавата-млявы водар жэтай абеднім часам на ўзмежку травы»; «ён неяк нечакана»; «некуды на неадзейны ўскраек балота»;

«Яна спынілася перад ім, але вачэй не паднімала, неяк засяроджана заглядвала за вуша пасмачку валасоў». «Забыву перадаць, што застануся... Прабач». Прыкладаў такіх шмат. Думаю, што такая фанетыка не ёсць мастацкая актуалізацыя гукаў, складоў.

Фаніка нашага апавядання дазваляе западозрыць аўтара ў тым, што ўнутраная мова яго руская. Па-руску, зразумела, такіх фанетычных накладак не было б. «Что хорошо на языке французском, то в точности быть может скаредно на русском». Гэту засярогу А. П. Сумарокава варта памятаць і ў адносінах да беларускай мовы.

Лексічная беднасць, недаканала арганізацыя выяўленча-стылістычных сродкаў, лагічная недастатковасць асобных разважанняў — усё гэта разам узятае не стварае ўнутраную гармонію тэксту, не садзейнічае выразненню ідэяна-эстэтычнай канцэпцыі, а з ёю і вобраза аўтара, які, так бы мовіць, не пашанаваў «ЛіМ».

Няма сумненняў у тым, што наша сталае «Польмя» і немаладая ўжо «Маладосць» кантраляуюць моўную дасканаласць сваіх твораў. Але часам і яны губляюць пільнасць. Апавяданне Міколы Дубоўкі «Шапэн» («Польмя», 1986, № 2) сваім сюжэтам трымае чытача ў напружанні. Тут, здавалася б, ужо не да моўных тонкасцей. І ўсё ж спытаюся: «Перапорткі, якія за ваіну нагледзеліся шмат чаго, ці ж іх уразіш? Але на тым уроку Максім зразумеў, што моцна памыляўся. Два дзесяткі вачэй, чыстых і засяроджаных, глядзелі на яго захоплены і неспасрэдна» (с. 113). Папярэджанне аўтару (заадно і рэдактару) — «пішаш пра чайку — палічы, колькі ў яе ног, і высветлі, ці пушысты хвост» — прымусіла мяне палічыць, колькі вучняў было ў класе. Я налічыла дзесяць. Мала, але праўдападобна: вясковы дзевяты клас. Адрозу пасля ваіны. Ды крыху далей мае падлікі аправяргліся: «Дамоў вярталіся разам, увесь дзевяты клас: дзевяць хлопцаў і столькі ж дзяўчат прыйшлі на двор Ахрэмчыхі» (с. 113). Гэтая недарэчнасць з вачыма, скажу папраўдзе, перашкаджала мне чытаць далей: міжволі ўзіралася ў кожны радок, пакуль чытала апавяданне.

У гэтым жа нумары часопіса — апавяданне Уладзіміра Саламахі «Азімут». Пра тое, як кіношнікі не зладзілі са сваімі героямі: не знайшлі шляху да іх сэрца, «не па азімуту пайшлі». Аўтар добра папрацаваў над мовай герояў. А вось аўтарская мова магла быць больш адшліфаванай. Паўтарэнні слоў, параўнанняў: «нязвычайна», «нязвычайны», «лужыны як азёрцы», «скураны каплялош, акантоўка якога «нагадывае азёрца»; словы-спадарожнікі, што вандруюць з тэксту ў тэкст: кватэра — цёплая, утульная; шафёр — чалавек бывала; плашч — грубы брызентавы; смялася — бязгучна і інш. І ў выніку захоплення падобнымі азначэннямі — фраза: «Потым чуецца ляска абцасаў запэцканых храмавікоў аб асфальт». Як па ляскату абцасаў можна вызначыць, што храманікі запэцканыя? Ды і «аб асфальт» невядома, якому слову падпарадкоўваецца: ці ляска абцасаў аб асфальт, ці запэцканых аб асфальт? За сэнсавую дакладнасць трэба было паклапаціцца і ў наступных выпадках: «Я дакладна ведаў, што больш ніколі мне не быць на адной здымачнай пляцоўцы з гэтым рэжысёрам; чалавекам, які я, не вельмі сталым, але геніяльным ва ўласным уяўленні пра свае творчыя магчымасці, у поглядач на жыццё» (с. 105) — з тэксту анік не ўявіць, аўтар, як і рэжысёр, толькі не вельмі сталы ці таксама і геніяльны ва ўласным уяўленні? Або: «На вялізным кузаве мокрая кантэйнеры з надпісамі «Марфлот СССР». Ля машы-

ны двое. Шафёр у прамасленай фуфайцы, чалавек малады, твар закланочаны, і салдацік у параднай форме дэсантна, таксама мокры» (с. 106) — таксама, як і кантэйнеры? Шафёр жа, у тэксце, не мокры.

Цікава выкарыстана параўнанне ў такім тэксце: «Бародка ў яго адметная. Беленькая, бы той клінок толькі што адціснутага сыру» (с. 106). Для параўнання колераў прыцягнута рэалія клінковы сыр, якая стварае падабенства не столькі па колеру, колькі па форме. У выніку — у маім уяўленні гэта не бародка, а нейкі збіты-стоўчаны лямец, ненатуральна белы.

Зусім маладому пісьменніку, пачаткоўцу Андрэю Федарэнку хочацца параіць, каб ён не заштампоўваўся ўжо з першых творчых крокаў. Герой яго апавяданняў «Сачыненне», «Пісьмо» («Малодосць», 1987, № 1) або ўвесь час «хаваюць усмешку» («Наташа павярнулася і, хаваючы усмешку, паволі пайшла па калідоры да выхаду»; «Данчык хутка стрэліў позіркам убок прыпынку і, хаваючы усмешку, прыгразіў Завітняку кулаком»), або з галавой нешта робяць: «падняў галаву», «абхапіў галаву рукамі» (слова «рукамі» лішняе), «падпершы галаву», «схапіўшыся за галаву», «кінуў галавой» і г. д. І яшчэ. Тэкст вельмі загружаваны дзееспрыслоўнымі словазлучэннямі. Аўтар упершыню ў «Малодосці», але ж «Малодосці» не ўпершыню з маладымі аўтарамі.

Мікола Капыловіч не малады аўтар «Малодосці». Але ў сваёй апавесці «Падарунак маладым» («Малодосць», 1986, № 10) часам прымушае чытача ўявіць тое, што не ўяўляецца. Напрыклад: «І ўрэшце не вытрымала, паднялася і падыбалла на тонкіх шпільках, патупацела ў спальню, каб схавалася ад гэтых цікаўных вачэй» (с. 8) — падыбалла і патупацела? Павінна быць нешта адно. «Ён выйшаў за дзверы, доўга нечым грукачеў, перастаўляў нешта ў каморы і неўзабаве вярнуўся адтуль» (с. 10) — доўга і неўзабаве?

Як і ў іншых аўтараў, вялікая заганна ў яго — вобразная сродкі аднолькавага матэрыяльнага выражэння: «Загоны бульбы спаўзлі, спускаліся за хлявом у лагчыну» (с. 13) і «Гуман яшчэ стаяў між камлёў хвой і бяроз, забытаны вісеў на кустах арэшніку і, хаваючыся ад сонца, памалу спаўзаў, сходзіў у лагчыны» (с. 17). «Цімоха разабраў смех» (с. 28) і «Зазірнуў у дзверы і Цімох. Зірнуў на Нону, і яго разабраў смех» (с. 29). «Не давала спакою заездзі і Ноне (некалькімі радкамі вышэй Нона была Нінай. — М. К.), цэлымі клубкамі кіпела над галавою, зацярушвала твар, веялася, лезла сляпіцаю ў вочы» (с. 30) і «Наперадзе не пераставаў галёкаць Ігар, бегаў за каровамі, што адбіваліся ад статка, сляпіцай лезлі на груд, каб схапіць, пасмакаваць якога казляка, адварочваў іх назад у чаргу» (с. 31). Мала таго, што побач аднолькавыя выразы-параўнанні, дык у апошнім выпадку і ўжыванне няўдалае.

Вось пра такія моўныя «здабыткі» сапраўды можна сказаць, што сляпіцаю лезуць у вочы. Праўда, некаторыя мастацкі лічаць, што гэта, маўляў, «блосі». Можна, і так. Але навошта іх разводзіць у мастацтва? Хіба што для таго, каб выправаць рэдактара? Трэба самому лавіць усё тое, што лавіцца, і, як раіў Л. М. Талстой, «не скучаць попраўляць». Не дзеля крытыкі пісаць гэты артыкул, а дзеля ўвагі аўтараў і выдаўцоў. Больш клопатаў аб мастацкім слове. Бо агульнавядома, што мастацкія «падручнікі» — найлепшыя.

М. КАРПОВІЧ,
выкладчыца кафедры
стылістыкі і літаратурнага
рэдагавання факультэта
журналістыкі
БДУ імя У. І. Леніна.

Не так і даўно, здаецца, з'явілася на старонках штодзённага новага рубрыка «Служба зваротнай сувязі», аднак ужо займела сваіх прыхільнікаў. Чытач з ахвотай адгукаецца на нашы публікацыі, захапляецца, падтрымлівае, абуралася, выказвае свае прашанні. Карцей, рубрыка чытачам падабаецца. І не дзіўна — размова ў пераважнасці ідзе пра недахопы і праблемы газеты. Але ці не час пагаварыць і пра чытача?

Давайце пачнём размову з ліста мінчаніна А. Цыбіна. «Пішу першы раз, а пішу таму, што не чытаў такога адкрытага тэксту ў нашай беларускай літаратуры, як артыкул Л. Дранько-Майсюка «Як

жа. Л. Філімонава скажа, што асуджае толькі тых, хто звяртаецца за паслугамі да ветэранаў, але ж атрымалася, што ганьбіць і саміх ветэранаў... Вось і хочацца сказаць аўтару: папытайся ў сябе, куды хіляцца твая разважанні, якімі запоўнены верш?» — піша наш чытач з Магілёва Р. Бохан.

Нашаму ж сталаму чытачу з Шаркоўшчыны Ф. Рамашку не падабаюцца некаторыя лімаўскія публікацыі пра вёску і вясковага чалавека. У прыватнасці, нарыс М. Вайцяшонак «Ане Вескі з Перахрэсця». «Тут важны другі падыход, другія разважанні. Трэба паказаць веліч душы вясковага чалавека, яго вечную неабход-

Бабаед і—што вельмі здзіўляе — не дадае «на маю думку» ці «я так лічу». Няма патрэбы абараняць крытыка Л. Галубовіча, які, зрэшты, як і кожны чалавек, не заўсёды мае рацыю, часам памыляецца, часам залішне суб'ектыўны, але незразумела, ад імя якіх чытачоў гаворыць і сам А. Бабаед.

Затое нельга не пагадзіцца з думкаю М. Кулакоўскага, нашага чытача з Салігорска, якога турбуе стан жанру гумару і сатыры на старонках штодзённага. «Не пасмяешся, а хутчэй захохаць папытаць у таго-сяго з гумарыстаў: а скажы, браце, дзе ж тут смяяцца?» — піша М. Кулакоўскі. І трэба прызнаць, што наш чытач тут мае рацыю.

З канкрэтнымі і слушнымі заўвагамі звяртаецца ў рэдакцыю І. Федзюковіч з Мінска. «Нярэдка ў друку можна прачытаць скаргі, што ў нас няма сваёй, беларускай фантастыкі, але адкуль ёй узяцца, калі няма выдання, дзе б пісьменнікі-фантасты маглі друкаваць свае творы?» — слушна пытаецца чытач. Цікавіць яго і, думаецца, не толькі яго аднаго і лёс кінастужкі «Хрыстос прыямліўся ў Гародні» (паводле рамана У. Караткевіча), якая да гэтага часу не з'явілася на кінаэкраны рэспублікі.

Шэрасць на старонках літаратурных выданняў турбуе У. Мангіновіча. Ён крытыкуе апавяданне М. Пазнякова «Спатаканне», змешчанае на старонках «Работніцы і сялянкі». Апавяданне, сапраўды, не лепшае, аднак, думаецца, на аснове аднаго твора няварта рабіць абагульненыя высновы пра мастацкія вартасці ўсіх публікацый у нашых перыядычных выданнях.

Наш жа чытач са Слонімскага П. Дабрыян хоча падыліцца сваёй радасцю ад прачытання добрага твора. «Уважліва прачытаў паэму Н. Гілевіча «Родныя дзеці», — піша чытач, — і яна зрабіла на мяне вялікае ўражанне. Трэба сказаць адкрыта: раней ніхто так праўдзіва не пісаў. І за гэта хочацца выказаць Н. Гілевічу сваю ўзнёслую, сардэчную падзяку», — заканчвае П. Дабрыян.

Цікавыя меркаванні пра «Тапанімічны слоўнік» Я. Рапановіча (гэтае выданне не так даўно рэцэнзавалася ў штодзённіку) выказвае наш чытач са Светлагорскага раёна М. Бусел. «Стварэнне тапанімічнага слоўніка Беларусі — справа турботная і працаёмкая, — піша ён. — Я не буду адмаўляць важнасці работы, якую выканаў Я. Рапановіч, але ёсць тут тая лажка дзёгцю, якая псеу дарэгу нам бочку мёду. Я заўважыў скажэнне знаёмых мне назваў і магу сказаць, што карыстанне слоўнікам Я. Рапановіча прабуе асырагі, — зазначае М. Бусел. — Калі, як дэкларуе аўтар, «сапраўднай афіцыйнай формай айконіма, як і ўсякага іншага тапоніма, неабходна лічыць назву, якой карыстаецца сам народ», то ў народа трэба і пытаць. На жаль, аўтар уключыў у шэраг сваіх крыніц друкаваныя матэрыялы (карты, даведнікі, зборнікі законаў, спісы і інш.). Але карты на беларускай мове даўно не выдаюцца, нават для школьнікаў, даведнікі і зборнікі законаў складаюцца людзьмі, якім усё роўна, як пісаць. У выніку лад-

ны кавалак працы Я. Рапановіча аказаўся сапсаваны. Вось некалькі прыкладаў: Віша — вішаўскі (не вішанскі); Гарохавішчы — гарохаўскі (а не гарохавішчанскі), Карма — кармяцкі ці кармаўскі (не кармянскі), Ліпнікі (у Светлагорскім раёне) — ліпніцкі (не ліпнікаўскі). І ў заключэнне чытач выказвае прашанне пра дадатковае даследаванне беларускай тапанімікі і стварэнне геаграфічных карт на беларускай мове.

Ліст ветэрана працы Яўнікі Яўгенаўны Барычэўскай, якая жыве ў Мінску, звязаны з балючай і актуальнай для кожнага сумленнага чалавека праблемай становішча роднай мовы ў нашай рэспубліцы. «Працуючы бібліятэкарам ў школе, я заўсёды з крыўдай назірала, як многія вучні не жадаюць браць цікавыя кнігі на беларускай мове, нават праграмныя творы просяць у перакладзе на рускую, — піша Я. Барычэўская. — Здаралася гаварыць з настаўнікамі 3—4-х класаў, раіць ім добрыя беларускія кніжкі для пазакласнага чытання. Настаўнікі адказвалі, што з прыемнасцю гэта рабілі б, калі б у тыдзень на чытанне не адводзілася б толькі адна гадзіна. Вось у гэтым і ёсць карань зла».

«Цяпер ідзе спірэчка аб тым, з якога ўзросту пачынаць вывучэнне беларускай мовы ў рускіх школах, — прадаўжае Я. Барычэўская. — Я б адказала трохі парадасальна: найлепш было б пачынаць чытанне і вусную мову на год-два раней, а граматыку на год пазней. Мне здаецца, што трэба ва ўсіх класах даць больш гадзін на чытанне, а праграму па граматыцы скараціць. У першы год навучання даваць толькі чытанне, гульні, гутаркі. Неабходна абавязкова прадугледзець час на пазакласнае чытанне па-беларуску — хаця б 2—3 гадзіны ў месяц. Калі б дзеці палюбілі беларускія кнігі, то і граматыку трохі пазней лёгка засвоілі б». «Вось стаю перад вітрынай у магазіне «Светач», — піша далей наша чытачка, — якія чудаўныя вершы, казкі. А першы падручнік для рускіх школ пачынаецца... з нуднага апавядання «Сіні касцюмчык» пра хлопчыка, які летам працаў у калгасе зарабіў сабе на новы касцюм. Вельмі каштоўнае навучанне для гарадскіх дзяцей! Напэўна, складальнікі падручніка думалі не аб тым, як зацікавіць дзіця, а пра тое, каб іх нехта зверху пахваліў за «выхаваўчыя моманты».

«Не, не з навучанняў трэба пачынаць, а з казак, вершаў, з твораў, якія палюбяць дзеці. Гэта і будзе выхаванне — выхаванне любові да роднай літаратуры, а праз яе і да мовы», — заканчвае свой ліст Яўніка Яўгенаўна.

Заўвагі нашай чытачкі слушныя. Напэўна, з гэтым згодзяцца многія. Але толькі пагаджацца — мала. Думаецца, усім нам — і пісьменнікам, і журналістам, і чытачам — сяргона вярта менш гаварыць, а больш рабіць для свайго народа, радзімы, краю.

Чакаем вашых новых лістоў, паважаныя чытачы. Ад вас залежыць, наколькі цікавай і патрэбнай будзе наша «зваротная сувязь».

Аддзел крытыкі
«ЛіМа».

Папытайся ў сябе...

АГЛЯД ЧЫТАЦКАЙ ПОШТЫ

і навошта» («ЛіМ» ад 17 ліпеня), — піша А. Цыбін. — Калі б так вясла гутарка аб літаратурных справах, не было б слёзных прамоў, нахталт прамовы Гілевіча аб цяжкіх часах нашай мовы. «ЛіМ» толькі выйграе ў сваім развіцці, калі на старонках будуць спрэчкі. Змагайцеся за чытача, дапамагайце нам быць удумлівымі, зацікаўленымі, размаўляйце з намі не саромеючыся, тады і мы не будзем у баку ад стварэння літаратуры».

Цяжка не адгукнуцца на заклік чытача «размаўляць не саромеючыся!» Паважаны таварыш Цыбін, нас не здзівіла, што Вы «не чыталі яшчэ такога адкрытага тэксту ў беларускай літаратуры». З Вашага ліста відаць, што Вы ўсё ж не надта цікавіцеся беларускім ды і ўсесаюзным друкам, бо апошнім часам у газетах «Правда», «Известия» і ў іншых цэнтральных выданнях з'яўлялася шмат публікацый, прысвечаных праблемам развіцця нацыянальнай культуры. Што ж «да слёзных прамоў», то Вам, відаць, больш даспадобы прамовы бадзёрыя і гучныя, калі, як пісаў Пімен Панчанка, ад заклікаў паветра аж трасецца; прамовы, якіх так многа было да нядаўняга часу на старонках перыёдыкі.

Так, мы будзем змагацца за чытача, як і прапагандаваць аўтар ліста, але не за такога, як Пятрушка з гоголеўскіх «Мёртвых душ», які меў «благородныя побуждзеныя к просвещению, т. е. чтению книг, содержанием которых не затруднялся».

Вось некалькі вытрымак з лістоў нашых чытачоў, якія таксама не хочуць «быць у баку ад стварэння літаратуры»: «Хачу выказаць свае меркаванні наконт верша Л. Філімонавай «Папытайся ў сябе». Галоўная думка яго — адмяніць першачарговае абслугоўванне ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны — супярэчыць вядомым рашэнням партыі і ўрада аб паляпшэнні абслугоўвання гэтых людзей... Мо-

нась на зямлі, працалюбства, урэшце яго спагадлівасць, а не абражаць яго, не смяяцца з яго, дзе б ён ні быў — у вёсцы ці ў горадзе», — піша Ф. Рамашка. Усё правільна. Але адкуль аўтар ліста ўзяў, што «Марыя Вайцяшонак чамусьці рашыла пасмяяцца з усіх, хто кінуў калісьці вёску»? Аўтарцы не падабаецца гаворка былых вяскоўцаў, а сёння гарадскіх. І яшчэ адзенне. Размова кельская ў касірка ці прадаўшчыцы, дык не віна гэта іхняя, а бада. Няхай вучыць мове, манеры абыходжання з пакупнікамі. Відаць, кожнаму вяскоўцу такое чытаць не даспадобы, — піша Ф. Рамашка.

Няцяжка заўважыць, што чытач не разумее аўтара. Горкія словы пра былых вяскоўцаў прадкытаваны не пагардай, а болей за вясковага чалавека, які, ступіўшы на гарадскі брук, нярэдка выракаецца сваіх каранёў, а з імі — і норм народнай маралі. Такія людзі варты падчас і смеху, і жалю. Шкада, што наш чытач не здолеў адчуць гэтых шчырных нотак у нарысе М. Вайцяшонак.

Ні Р. Бохан, ні Ф. Рамашка чамусьці ў сваіх развагах не звяртаюць увагі на мастацкія вартасці твораў, падыход да літаратуры ў іх, скажам шчыра, трохі прагматычны. Нашы паважаныя чытачы прапануюць ствараць літаратуру шляхам замоўчвання негатыўных момантаў, якія назіраюцца ў жыцці. Але ж гэта метады ўчарашняга дня!

Нашаму чытачу з Бешанковічаў А. Бабаеду «нясціплымі і няўдалымі» падаліся «артыкулы ў тым кірунку, у якім піша іх, безумоўна, здольны пазт Л. Галубовіч. Здзіўляе, што Л. Галубовіч піша: «Для нас, чытачоў», а не «я так лічу». А між тым думка чытачоў пра кнігу М. Буско «У Нёмана на плячах» вельмі разыходзіцца з меркаваннем Л. Галубовіча. Сярод зборнікаў маладых паэтаў, якія выйшлі ў апошні час, кніга М. Буско — адметная з'ява», — сцвярджае А.

«Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» № 3

Адкрывае нумар артыкул С. Грабоўскага «Чалавек моцнай волі, перакананы рэвалюцыянер, змагар за рабочую справу» — пра Героя Савецкага Саюза Вера Харужую. Юбілею Вялікага Кастрычніка прысвечаны публікацыі Э. Савіцкага «...Прадмет найвышэйшай нацыянальнай гордасці...» (спіс важнейшых помнікаў і мемарыяльных дошак, якія ўвечнававаюць барацьбу за сацыялістычную рэвалюцыю, усталюванне Савецкай улады

на Беларусі); Л. Лабаноўскага «Асабіста знаёмы з Ільічам» (пра нашага земляка, камуніста-асветніка Е. І. Ігнацьева); М. Клімца «У гады падполля» (пра ўдзельніка рэвалюцыйнага руху Заходняй Беларусі Ю. М. Тарасевіч); І. Барысава, В. Дурава, А. Карнаца, Д. Свіржэўскага «Ордын рэспублікі» (пра рэспубліканскі ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга); Т. Воранава «Будынак па вуліцы Ленінградскай» (пра Мінскі Савет рабочых і салдацкіх дэ-

путатаў); М. Шумейкі «Равесніца рэвалюцыі» (да 70-годдзя газеты «Звязда»); Б. Скачко «Так было ў Замір'і» (пра падпольную партыйную арганізацыю, якая дзейнічала ў 1918—1919 гг.); М. Самуіліна «Па заданню правадыра» (пра доўгі да І. У. Жалтоўскага).

Жыццё Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры асвятляюць публікацыі «II пленум Рэспубліканскага савета», «Спрэчкі па данладу», «Пастано-

ва II пленума», «Імя на абеліску», Л. Саламаха («У Мінскай абласной»), В. Хілімонава («У школьным музеі»).

Пад рубрыкай «Слова пісьменніка» выступае Н. Гілевіч — «Мы ўзышлі не з насення, што ветрам занесена».

Ліст у рэдакцыю даслаў А. Мартынаў — «Ніхто не забываў...».

З рэцэнзіямі ў нумары выступаюць А. Марціновіч («Палескімі дарогамі Аляксандра Блока»), А. Краўцэвіч («Перашпранодцы Сібіры і Далёкага Усходу»), А. Трусаў («Горад на Чачоры»).

Васіль ЖУКОВІЧ

Прызнанне

Жывецца лірыку найгорай,
калі ён змушаны глушыць
балючы крык сваёй душы
глухім цяжарам алегорый.
І з характарам лірычным
знаў драму гэту, сам не свой,
і, праклінаючы застоі,
асвойваў шлях алегарычны.
Сказаць у байках многа можна
і я казаў, ды не сакрэт,
што іх прасейвалі як след,
у свет пускалі асцярожна.
Шчаслівы я — скажу ўсім шчыра, —

дажыў да лепшага жыцця:
хаваць не трэба пачуцця,
гучы на поўны голас, ліра!

Хворым на панства

Публічнасць
дадзена не вамі,
свабода
дадзена не вам.
Яно вядома: быць панамі
не надакучыла панам.

Парука ваша — кругавая,
ваш хітры ход ажно скразны,
вас лашчыць, добра сагравае
не шлох сцяга — звон казны.

Ніякіх змен вы не хацелі,
мазурыкі ды махляры,
у бесклапотнасці сыцелі
і славліся да пары.

Прайшоў час паказальных тостаў,
прамоў пампезных і вясчэр,
ды на мінулае вы проста
надзею маеце яшчэ.

Яно вядома: быць панамі
не надакучыла панам.
Ды песня ваша спета вамі,
свабода дадзена не вам.

... Жыве дзядзель, загарэлы
сын, ён ад клопатаў адвык,
а бацька ў доме састарэлых,
вайны вялікай франтавік.

«Чарніла» п'е былая маці,
дзіця ў дзіцячы дом здала,
яна імя свайго дзіцяці
не ўспомніць — розум прапіла.

Дзе карань зла? У чым прычына
падзення? Скуль ідзе яно?
...За джынсы модныя дзядзечыну
Купілі прыхадні на ноч.

Як гэта розумам цвярозым
прыняць, як сэрцам перажыць?
Няўжо сумленне пад наркозам?!
Ці ж можна жыць, як набяжыць!

Ты скажаш, век, што нетыпова
згущаю фарбы... Што ж, кажы,
але маё запомні слова,
не слова — крык маёй душы.

Брату

Успамінаю з болям, брат,
час культаўскі, трывогі поўны, —
у сорак сёмым быў загад
сілком паслаць цябе на поўнач.

Не клімат поўначы пужаў
і не работа да знямогі

цябе, байца, што набліжаў
нядаўна шчасце Перамогі, —

смыслела думка: як адну
матулю хворую пакінуць?
Яна малілася ў вайну,
каб бог не даў табе загінуць...

Ты, непакорны, малады,
насілле асудзіў —

тады
я г о судом цябе каралі:
пайшлі тры доўгія гады
ў Хабараўскім суровым краі.

Ад скаргаў прападаў і след.
І толькі крыўда не маўчала.
І ты, як цэлы белы свет,
не знаў, што гэта азначала.

Свае сучасныя вандалы

Ідуць, бяду нясуць вандалы.
Што трэба злоснікам маім?
А ім, аказваецца, мала
прасторы, ежы мала ім.

Пятляе рэчка.
— Хто дазволіў
незаканомна так пятляць?!
Паўстала дзічка з краю поля.
— Хто ёй дазволіў цень кідаць?!

Ідуць вандалы, як з пераду.
А ля дарогі — курганы.

«**З**Аўтра ў бальніцу, на аперацыю...». Бы нехта незнаёмы перагнаў яе на дарозе, без званка, без ключоў увайшоў у яе дом, выхаладзіў, не зачыніўшы за сабою дзверы, пакоі, — адабраў з рук работу.

«Заўтра ў бальніцу...» Ішла дамоў, які ніколі, не спяшаючыся. Амаль пустую сумку трымала наводдаль, перад сабой — па-вясковаму, быццам ішла на чыёсьці вяселле ці ў адведзіны — каб жа не абярнулася ў ёй, не разлілося, пастаўленае ўстоечкі. Ды, можа, і не сумка гэта, а хустка белая або проста чыстая полачка вузельчыкам з міскамі халадца, кісялю. Ходзіш у горадзе дзень у дзень начапурыўшыся гадоў трыццаць. А як дасца іншы раз кроў у скроні, дык, здаецца, што першы дзень прыбраўшыся, на свята, і маці, таксама прыбраўшыся, дае ў абедзве рукі вузельчыкі, «трымай наводдаль, каб сукенку не ўрабіла», выпраўляе з бацькам першымі з хаты, каб самой зачыніць дзверы, самой залажыць замок, надоўга ідуць з дома, у бяседу.

Не, ужо што-што, а ніколі не прыглядася, як насіць сумку па-гарадскому, як прыгажэй нагу ставіць, ідуць па вуліцы, ці плечы трымаць. «Скроена ваша Волька добра», — чула, казалі бабы маці, калі яна яшчэ была дзеўчынкай. Дык нашто добрае перарабляць ці выкідаць? Маладая, здаровая, прыгожая. Праўда, з гадамі стала выбівацца наверх, як простая трава без цвету, прыціснутая асфальтам, то матчына звычка, то бабіна. Задумаецца, паднясе сціснутую руку да вуснаў хусткай-насовачкай, сцішыцца, як бабуля, што вякуе салдаткай. Або раптам засмеецца. Смяецца ціха, сама сабе, быццам стоячы здалёк, цешыцца іншы раз з чужога чалавека, як з малаго роднага дзіцяці — усе ёй свойскія, усе добрыя. Ці во: адчыніла кватэру, дзверы адвяла шырока матчынай рукой, на ўсю хляпу, бы каня з тарантасам пераймаючы, і сама шырока крыжам распялася. Потым незлашліва моцна лягнула імі, па-вясковаму, не адчуваючы вакол сябе людзей: калі ўжо ў сваёй хаце, то няма каго асцерагацца. Накоціцца здалёк глухата, як на хутары.

Распранулася, села каля трумо. Не падымаючы на сябе вачэй, стала здымаць хустку-газоўку, толькі што ўзложаную на галаву, каб не зрушыць прычоску. Ахлудзелымі пальцамі ледзь развяла скрыпаня ражкі. Так і сядзела, нічога не папярвіла на галаве, нават не дакранулася, ні раніцай, пасля начы, ні цяпер. Абы зроблена што-небудзь, абы натапырана крыху, пакуль не сабецца на кудзелю. Ні да твару не прыхінаецца, ні за вушна — вынашаныя валасы. Сухім струнам замацаваў лак патыліцу. Калі ўжо зроблена ў цырульні ды за грошы, то ўжо спажыцца ёю да астатняга.

Ніколі, калі была і маладзейшая, не давала сабе веры, што сама можа

і прыгажэй прычасацца ці хоць назаўтра паправіць скамечаныя кучары — рукі яе, лічыла, толькі да работы. Тры працоўныя кніжкі мае, дома хавае, чацвёртая, як кажучы, справядлавая, — на рабоце, у гарторгу. Не цуралася: і вартуўнік, і рознарабочая, і посуд мыла ў сталоўцы, і прыбіральшчыцай была, лясвічную пляцоўку прыбірала. Як спраўлялася, каб хто

лася, пяцідзсяці няма. І арганізм не прымае лекаў — алергія...

Дзеля чаго? Ледзь адважылася запытацца, бо ўсё жыццё ў Мінску надта была ўпэўнена, што жыве правільна. Не дурнейшая за іншых і перш-наперш — за самога дырэктара завода.

...Трэба было тэрмінова аднесці таму дырэктару на кватэру нейкую паперыну. Адчынілі, зайшла, затрымалі

вось табе і маеш трайны заробак. Не, яна не дурная.

Пасляваенныя баракі сталі разбіраць, будаваць дамы. Як пад нагамі знайшла, агледзела — нічыё дабро прападае. Цэгла ж не дрэва, не гніе. Угаварыла мужыка, набілі сем тысяч, злажылі пад навес — на гараж для будучай машыны. Мікалай смяяўся з яе. Вярталіся дамоў на прыватную ква-

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

АПЛАВЯДАННЕ

**Жанчына
Калія
ЛЮСТЭРКА**

спытаўся? А ці яна там яе прыбірала, як належыць. Папырскаў вадой, змеў, абы лазнаток быў. Прыцемкамі ўсё, прыцемкамі, хаваючыся, каб ні на каго знаёмага не натрапіць.

Адзін раз, як мяла двор, падышоў малады прыгожы мужчына. «Надта зграбна вы з памялом працуеце», — сказаў. Не звважаючы на яе разгубленасць, доўга тлумачыў, як яна лёгка, крыху засцерагаючыся, ставіць нагу каля мятлы, ідзе кругамі рытмічна, напорыста, як у танцы, калі вядзе сама жанчына, ці то вучачы партнёра, ці то ані ў чым яму не патураючы — абы весела наважыць па-свойму. Маўляў, ніколі не бачыў, каб так прыгожа выконвалася такая звычайная работа. «Гэта ж цэлы малонак! Вы здатны на большае... Што вас змусіла?» — пытаўся. «Што ён блюзніць? Паўна, залаяецца». Каб знаціць, што возьме, кінула б свайго Мікалая — папівае. Але нашто лішні раз косткай давіцца? Дзе тут хто каля яе блізка жыве з мужыком лепей?

Надта ж далікатны: «Што змусіла...» Дзеля чаго? Яна цяпер і сама ў сябе ўчора запыталася, калі хвалёная прафесарка, да якой цудам прабілася, пасля абследавання сказала сыну, што аперацыю бярацца рабіць, хоць і небяспечна чапаць такога хворага чалавека: год назад, калі яе палажылі на стол, здарыўся мікраінфаркт. Пасля ўжо ў сваёй клініцы, дзе значылася, ніхто не адважваўся зноў аперыраваць. Тым больш, сказала прафесарка, усё ў нутры надзіва зношана, нічога няма здаровага, а хворай, дзіві-

крыху дзеля прыліку. Дываны ў кветкі, спляліся ў вянкі буйныя бухматыя вярціні, астры, ходзіць па тых кветках жанчына, як матка боская па небе, не мнучы нагой плястэкаў, не пакідаючы следу. Крышталь, мяккія глыбокія крэслы, канапа. Люстра! Ая-я-а. Глядзела не прагавіта, не зайздросна — яна радавалася яшчэ незразумелай самой сабе радасцю. Быццам нехта раптам за руку нарэшце вывёў яе з вёскі, якая ўсё ніяк не адлучалася ад яе, хоць і была цяпер за сотні вёрст ад Мінска, і з цёмных барачных калідораў горада. «Яны людзі граматыныя, во як трэба жыць! — зразумела яна адразу. — І я не дурнейшая...»

Вярнулася дамоў. Жылі яны тады з Мікалаем толькі што пабраўшыся, у барак. Жалезны ложка, качарэжнік ля грубкі. Пахне торфам, бы нясе гэты пражаны дух з далёкага балота каля матчынай хаты, нездарок падпаленага пастухамі. Локці ў святэры трэба цыраваць як не кожны дзень — яна яшчэ расце, вырастае з адзёжы, з абутку — не накупляешся на сябе ў васемнаццаць год. У вёсцы, разважала, усе бедныя, толькі ўся розніца, што ў адной хаце чыста, а ў другой хоць ты свінню стаў. А тут, бачыш — люстра... Дырэктар, паўна, меў у мясяц трыста, а яна з чатырма класамі ў кацельнай — восемдзсят... На лаўках каля барача, бачыла ў акне, бы на ўслонах вясковых, асядалі галубамі пасля работы людзі. Буркатня не сціхала да позняй начы. Гультаі, п'яніцы, гулякі — за гэты час можна два разы абярнуцца на работу і з работы,

тэру. Ішла па горадзе, напудраная шэрым тонкім пылам, пасталеўшая. Пыл невыводны дзень у дзень на твары, на вейках, на валасах, быццам адмірала на ёй увачавідкі жывое, маладое, як бывае, калі раптоўна старэе, камянее ў горы маладая жанчына. Гарачыня! Кроплі поту застывалі рудымі бародаўкамі. Зойдзе ў агульную лазню глінянай бабай, не падымаючы вачэй. Абдасца гарачай вадой. Збоку можа каму выдаецца, што вось-вось размякне, разваліцца баба на сырныя кавалкі, апаўзе на падлогу сырным страшным комам. Сцякае цэгла рагазамі, узбітымі дажджом жоўтымі глінянымі бурбалкамі... Выходзіла з лазні ружовай дзеўкай.

А тут пайшлі чуткі на рабоце: будучы ставіць на чаргу на машыны. Запісалася ціхенька ад Мікалая. Стала моўчкі запасіцца, сцінацца ў расходах. Па знаёмству брала кавалкі рознай тканіны ва ўцэненай краме і сабе і швачцы, тая за тое шыла танней. Былі ў модзе сукенкі камбінаваныя і жабо аж да падала. Пашые запар сукенак восем, каб на кожны дзень інакшая. Ніхто не здагадаецца, з чаго жыве, як і дзіця з той уцэненай краме і апрадала. Мужык худзенькі, невысокі, то і яму ў дзіцячым атэлье шыла. Ён слаба разбіраўся, што да чаго. Але ж трэба, каб і ён не гаварыў, што галодны. Накупляе качак па восемдзсят чатыры капейкі. Тырчаць пні ад пер'я, як іржышча — хоць касой касі. А на смак нічога, не пазнаеш, і пах, як згатуецца, такі самы. Праўда, мяса слізкае, чырвонае, спаўзае ўніз, каля касцей не трымаецца, косткі ляжаць наверх — беля-бе-

— Што тут яшчэ за непарадак?! — зноў абуралася яны.

— Чакайце, тут жа знак ахоўны!
тут продкаў прах, дрыгавічоў...
Што знак вандалам бездухоўным!
Што ім да нейкіх там ахоў!

Што да мінулага краіны,
народа памяці жывой!
—Зрабіць бульдозерам раўніну!
Пакончыць з даўняй сівой!

Яны пакончаць. Кончаць крамай.
Надзейна рапарты здадуць,
там пад харчовую праграму
свае злоўчынкi падвядуць.

Шчасце ці кара —
крылы Ікара?

Крылы Ікара —
дзёркая мара;
жыццё без мары —
горай ад кары.

Пра тое думаў я не раз,
што на зямлі і ў вышыні касмічнай
далей зайшлі б мы з працай гераічнай,

каб не казалі легкапышных фраз,
каб не ляпілі планаў утапічных.

Люблю цябе, дарога палявая,
калі над жытам жаўранак спявае,
калі з табой гамоняць каласы,
калі змаўкаюць пшак галасы.

Люблю цябе, дарога палявая,
калі самотна ў небе праплывае
ў далёкі вырай жураўліны клін,
калі шугае полымя калін.

Люблю цябе, дарога палявая,
як над табою хмар гурма сівая
праносіцца, прыносіць халады
і змятае свежыя сляды.

Тут размаўляю моўчкі з родным краем,
тут маіх дум нішто не разбурае;
дарога светлая, на мілую зямлю
вядзеш, таму заўжды цябе люблю.

Адвеку мне свет хараства дарагі быў,
прыгожых людзей сустракаў я заўжды.
Мяне не зламалі гады перагібаў,
душу не ссушылі застою гады.

Мяне гадалі і холад і голад,
але я не вырас ні злым, ні скупым.
Народ мой сардэчны і духам не кволы,
і мне аставацца б да скону такім.

Ой, рэчанька-рэчанька...

Фотаэцюд М. МІНКОВІЧА.

ляя, быццам не ў жароўні, а пад дажджом парыліся на свінячых могілках.

Павінна быць машына швейная і машына легкавая.

Ужо і кватэру атрымала ў вялікім новым доме. І тут пасля работы на лаўцы сядзяць, уляпіўшыся абаруч, як на гушталцы, ходзяць «па кінах», гуляюць, п'юць. Яна пройдзе па гэтым жывым калідоры, паміж дзвюх доўгіх лаў, рукі, як у школьніцы-выдатніцы, роўненька па баках, далонькі грэбліва выпрастаны. У суседкі, бачыла, сярод лета яшчэ асенні ліст паміж рам ляжыць чарпак, вокны ад восені не чапаньня. Сама ходзіць схмысціўшыся, нічога не мае, нічога не ўмее рабіць — з плеч ды ў печ. У Вольгі ўжо было ўсё, акрамя машыны. На звычайны танны гарнітур мастак — знайшла па знаёмству — набіў бліскучай фарбай узоры. Ніхто з суседзяў і з гасцей таго гарнітура і не пазнаў, думаюць, што імпартны, дарагі. Паставіць напроці люстэрка на паліцу ў сеньці крышталёвосты чарачку, а здаецца, што ўжо іх дзве. І люстра, такая самая, як у таго дырэктара. Усяго тры было на базе на ўвесь горад, ледзь дабілася.

Устане рана, калі ўсё яшчэ спяць, ціха, як босая, ідзе на кухню... па беражку мора. І такім верагодным здаецца гэты пераход каля сцяны з фоташпалерамі, асабліва раніцай. Як дзёсны ў дзіцяці, прасветляюцца, відаць на самым дне мора ружовыя ракавіны, што стаяць на тэлевізары. Праляцяць за адчыненым акном галубы — мора-дзіця пазыхне, падымецца на макаўцы ружовы грабеньчык чупрыны. Паставіць яна воддаль у адной кашулі. Грудзі набрануць. Ніколі не выпадала, так і не адважылася ўвайсці ў яго сонныя ружовыя пакоі, прылашчыцца. Заходзілі ў мора другія жанчыны, тыя, што сядзяць пасля работы каля пад'ездаў на лаўках... Выходзіла з дому першай, каб да работы паспець прыбраць лесвічную пляцоўку. У прыходнай насустрач, па-воўчы здранцвела напяршы карак, ішла з лесу шэрая аўчарка. «Не чакай ж ёсць», — не то спагадаючы, як жывой, не то зайздросцячы гаспадару, думала Вольга. Не любіла сабак, брыдзілася поўсці, але ж павінна быць у кватэры хоць на фоташпалерах — як у людзей.

Колькі яшчэ папахадзіла, пакуль купіла і мора, і шэрую аўчарку. «У мяне ў Мінску знаёмых во!» — рука мернікам чыркане паверх іла, як па пасудзіне, такі задаволены, дуруны жэст — мае на ўвазе патрэбных людзей. Іншы раз, перабраўшы меру, торгнецца — і паверх галавы пакажа. «Я каб трохі падвучылася, і ў Маскве магла б быць». Чатыры класы заміналі. Перакідала вандэлкамі з рук у рукі то сухую каўбасу, то дэфіцытную матэрыю, каму — пашыць без чаргі, каму — паралельны тэлефон аж праз вуліцу наважыць, — сточвала канцы, звязвала вуздамі.

«Жыгулі» падагналі падвечар. Машына блішчэла, як званочка. Мікалай не здагадаўся да астатняга. А суседзі,

што сядзелі на лаўцы, ужо ведалі чыя, заходзілі ў кватэру. Прышоў адзін: ой, паздраўляю, другі: ой, паздраўляю. Мужык з твару адмяніўся, азіраўся па баках, як даўно абакраны чалавек, калі нарэшце знайшоўся такі злодзей. Адрыгнулася і качкай з белымі ўпаранымі пад дажджом касцямі... Раптам выпрастаўся, сеў напроці суседзяў, нага на нагу — прыняў нарэшце аднаму сабе мужчынскую павару: гэта ж не жартачкі, машыну мае! Вольга з жаночай хітрасцю ледзь паспела адхінуцца ўбок, каб ніхто яе не заўважыў: хай людзі думалі, што і мужык ёсць у яе дома.

Машыну? З чаго? Во калі Вольга адчула на сабе саладкаватыя, ллечыя позіркi — ёй зайздросцілі. Не абярэш, не абтрасеш з рук, як вос, суседзяў: у вочы ўсе сталі прыхільнікамі, некаторыя пазіралі на яе з асцярожнай паваргай, здагадаючыся, што яна чалавек не просты, пэўна, і прабівоха, і хітрык з хітрыкаў, і блат на блаце, але трэба неяк убіцца ў ласку, каб зваліла на малыцы ці па грыбы. Ага-а-а! Вакол пяць трохпавярховых дамоў, ні ў кога няма машыны — усе глядзяць!

Было адчуванне, што ўсё жыццё ў горадзе бегла ад гультаёў на лаўках, п'яніц, гуляк на морах, ад вясковых гразі, ад хат з жалезнымі ложкамі, як у пасляваенным бараку. А цяпер раптам ускочыла на хаду ў машыну — не дагоняць! У машыну абы-як не сядзе. Не дурная, ведае, як жыць. Прыдзе ў вёску, ды на сваёй машыне, з сям'ёй, чыстая, кучаравая. Сяброўкі бягуць з фермы каля агародаў у ботах гумовых адразаніках: толькі шлёп-шлёп-шлёп па лютках халявамі. Бягуць, галаву ўважваюць у дзве хусткі, светлая паддысподам — ражкамi назад — на самыя вочы напльвае танючкім белым месцікам на золку, зліпаюцца вейкі — спаць хочацца. Цёмная хустка, пушчэйшая, — пад бараду — ад пылу, шору, скаціны, каб вачэй не запарушыць, ад хлопцаў ды маладых мужчын, каб не заглядаліся. Бягуць па грузаллі, праз равы, праз платы, абы не сустрацца з Вольгай, чужым, далёкім з горада чалавекам...

Схамянулася. У цёмнай люстэрку, як па скамечанай паперыне, слаўся твар. Сырыя, нетрывушчыя павекі ледзь адчынены, ражочы вочы, як жарсты пад імі насыпана. Скура, скранутая з месца, камякамі спаўзла ўніз да падбародка, перакрывіла вусны. Цяжкі твар, бы прыціснуты тым пылам цагляным з разбуранага барак, з потам перамешаны, з дажджом, парпаны на сонцы глыбокімі бялючымі змаршчкi... Не пазнала сябе... Падбягала да люстэрка заўсёды бадзёрая, упэўненая: усё па-ейнаму, усё мае, усё ёсць, усё можа купіць — во знаёмых! Ніхто, ніколі, здаецца, не заспеў яе непрыбранай, непрыгожай — сама сабе заспела.

З люстэрка на яе глядзела чужая, непрыемная жанчына. За што пашкадвала яе, во гэтыя журналістачка, стрыжаная, уся гарадская, гаворка чыстая, вучоная? Выпадкава сустраўшыся ў сваіх знаёмых людзей, расказала

ёй усё, як было, як ёсць: хвалілася, што жыць умее ў горадзе, што не дурнейшая за іншых, за таго ж дырэктара завода. А тая ўсё слухала, слухала, хмурнела і чамусьці глядзела на яе засмучона, спагадліва. Потым, праўда, пажалілася на сваю хваробу, маўляў, ніхто аперацыю рабіць не бярэцца, марудзяць урачы ў сваёй клініцы, спадзяюцца на тое, што разыдзецца пухліна, пілюлькамі лечаць. На развітанне журналістка паабяцала дапамагчы пракансультавацца ў надта хвалёнай прафесаркі. Нізавошта паабяцала, і гэта Вольгу бятэжыла, бо жыццё такое: ты — мне, я — табе. Але журналістка, можна сказаць, як разумела Вольга, толькі на дзверы паказала, дзе быў паратунак, а трэба было самой, уціснуўшы голаў, шчаміцца ў шчыліну, прасіцца, каб прафесарка не адпраўляла ў сваю клініку, палажыла да сябе. Прафесарка, выслушаўшы яе, доўга хадзіла да галоўнага ўрача, потым званіла журналістка: «Так, мы з цяжкасцю знайшлі месца хворай у маім аддзяленні, але атрымалася недарэчнасць: вы казалі, што яна ваша гераіня, а вы, як я ведаю, пішаце аб жанчынах на вайне. І галоўнаму ўрачу так растлумачыла, маўляў, трэба зрабіць выключэнне, трэба ратаваць франтавічку. А аказалася...» «Прабачце, вы мяне не зразумелі... — Чула ў адказ Вольга голас журналісткі, разгублены, амаль дзіцячы. — Толькі гэта вельмі пакалечаны жыццём чалавек». Прафесарка згодна ківала галавой, паляпала Вольгу па плячы, супакоіла.

Усе зайздросцілі, як жыве, а яна... шкадуе, дае прывілею...

Дарагая чорная блузка, вузкія фальбонкі на грудзях, на рукаве, па беражках, як у нешта бліскучае памочана, свіціцца тонкая прутка нітка моднага люрэксу. Рукі зложаны на каленях, нежывыя, нягнуткія, азызлыя пальцы ў пярсценках. Міжволі сутаргава кранула імі. У бальніцы, праз які тыдзень, стануць белымі-белымі, як вывараныя, з іх і кроў сядзе, нічога не робячы. От няма дачкі, пярсценкі была зняла, ды яны нявестцы не лезуць, і завушніцы. А можа, толькі гаворыць, што не лезуць, а сама нічога ейнага браць не хоча? Яна ж ёй, вясковай дзеўцы, і прапіску, і на чаргу на кватэру паставіла, а тая: «Я не даверу вам сваіх дзяцей, скажыце дзякуй, што тры месяцы з вамі жыла», — і павяла сына з унукам на прыватную кватэру. Не разумее, як усё цяпер на свеце робіцца... «Чаму гэта вам, мама, маёр з міліцыі ўсміхаўся?» — пытаецца, прыйшоўшы з гасцей. Не здагадваецца, што яна таму маёру дваццаць разоў падмасліла. І бацьку ейнаму інваліднасць дабілася. Думае, што гэта проста?.. І чаго ўзахоцілася пярсценкі аддаваць перад бальніцай? Няўжо спужалася, што не выжыве? Не, страху не было, была ўпэўненасць, што вырабіцца з любога пекла. Толькі, глядзячы на свае нежывыя азызлыя рукі, чула,

як холад бярэ, перабірае костачкі, пярсценкі цякуць, капаюць у чыюсьці чужую руку, і яна міжволі прутка загінала пальцы, каб адчуць на іх тонкія лёгкія абручы, — затрымаць. Што хочаш можа здарыцца, абы толькі вочы прыкрыць, адным словам, — гарадскі свет.

У глыбіні люстэрка тоўпіліся за плячымі сеньцы з пляскатай шчакоў бара, тэлевізар, свежымі неразбітымі пакасамі ляжалі кветкі на дыване, задраўшы голаў, люстра... «Жыгулі» ўжо пабаку. Калі спраўляла вяселле сыну, — не дзеля сябе, дзеля людзей, вядома, — у загс ездзілі толькі «Вольгі» і «Чайкі», сваю машыну ў шарэнгу не паставіла — зганьбіла. «Жыгулі» ўжо многія пакуплялі. Хацелася «Вольгу», сесці і паехаць у лясок, каб усе зноў услед глядзелі.

Люстры ж такой ні ў кога са знаёмых не было, люстра падабалася, як ў першы дзень.

Ніткі крышталёвых гранёных пацерак, лёгкія, празрыстыя, варушца ў паветры марозівам. Алтарны свечак, ушпільнены шыўком чаканкі, дробным, марудным, бы зыркай іголкай вышыта, узняты ўверх нябачнымі дзіцячымі далонькамі ў час прычашчэння. А ад акна люстра нагадвала ёй верхавіну высокага фантана, калі струмень, дасягнуўшы неба, выгнутай срэбнай рыбінай вяртаўся назад, на нейкі момант знямогла спыніўшыся ў захапленні на самым версе. І ўдзень, не запаленая, люстра асвятляла сябе нейкім юлёвым, халаднаватым святлом. Была ў ёй урачыстасць вялікіх люстэрных залаў: у люстэрках — вытанчаныя святлом далікатныя профілі, тонкі ліставы шэлест галасоў, адзення, як у духмяным садзе, музыка. Колькі разоў іншы раз перасядала з крэсла на крэсла, то з таго боку заходзіла, то з гэтага, углядалася ў люстру, як у незнаёмы прываблівы твар. І здагадалася, што ў яе душы няма той урачыстасці, вытанчанасці, — яна прасцей. Але ж нехта для некага рабіў во... Ніколі ні ў чым нікому з людзей не ўступіўшы, не спазнаўшы праўду аб сабе, каля люстры яна мірылася з тым, меншым, што мела. Ці, можа, проста не шчасліва на сустрачку з такім чалавекам?.. Люстра то ілыла над ёю нечым прыгожым, высокім, вечным, што прымушае чалавека падняцца з гразі, з беднасці, дапамагае вызваліцца ад будзённасці, то ляжала на далоні маленькім бліскучым, як цяпер у цёмным люстэрку, амулецкікам, на які калісьці, можа, быў загаданы лёс. Дыкзгубіўся амулецкік між вянкамі кветак на дыванах, пырснуў з рук, заскочыў, патануў у мяккіх крэслах, а можа, у машыне дзе ляжыць пад нагамі. Ці знойдзецца, ці будзе час знайсці?..

У бакавой створцы трумо быў відзён профіль жанчыны. Неспаздывана па жаночаму кволы, малады. Быццам, зайшоўшы з боку, з-пад брыдкай, цяжкай, абразлівай маскі раптам угледзіш сапраўдны твар — нявінны, даверлівы.

УВОГУЛЕ не прынята, каб пра такое пыталіся гаспадары. Але пытанне гэтае ўзнікала натуральна — у гутарках, свабодным абмене думкамі з гасцямі, удзельнікам і членамі журы Усесаюзнага фестывалю. Зразумела, што гаворка ішла не пра знешнія прыкметы беларускага тэлекіно. Ад кампетэнтных людзей «збоку» хацелася пачуць, як наш тэлефільм суадносіцца з агульным рухам тэлебачання і кіне-

Заўважу, што Ю. Хашчавіцкі засведчыў сваю творчую манеру ў фільме «Гэта цяжкі жыццё» ў Глыбокім, які разам з «Зернем» І. Калоўскага атрымаў Вялікі прыз папярэдняга фестывалю ў Кіеве два гады назад. Напэўна, карысна сёння супаставіць гэтыя дзве работы — «Цяжкі жыццё...» і «Крылова...», каб разам з рэжысёрам зразумець, чым ён валодае, куды цягне яго «зменлівая» муза малага экрана...

зац наступнае... Як чалавек з немым жыццёвым вопытам, перакананы, што тэлеэкран — хатняе відовішча — павінен «працаваць» на вольны час чалавека іначэй, чым вялікае кіно. Сістэма фільмавытворчасці сёння такая, што ігравае карціна для ТБ часцей за ўсё разглядаецца кінастудыяй як другая сортовая. Аргументы? Усяго 17 назваў у сёлетнім конкурсе. У мінулыя гады іх было значна больш. Не адмаўляю, крытэ-

канцэрта з удзелам Я. Еўдакімава.

— **ФЕСТЫВАЛЬ** акрэсліў складанае становішча дзіцячага тэлекіно, — сказаў старшыня журы дзіцячых і юнацкіх фільмаў У. Грамацікаў. — Конкурсная праграма была складзена так, што ўключыла і мультыплікацыю, і дакументальныя, і ігравыя стужкі. І тут выявілася, што па-сапраўднаму дакладны адрас ведаюць далёка не ўсе аўтары. Больш фільмаў пра дзіцей, а не для дзіцей. Лідзіравала на фестывалі мультыплікацыя. А таму процістаяць — на дзіцячым экране не хапае ўмоўных жанраў: прыгод, фантастыкі, казкі.

— Але ж назва была — прадстаўлены нашай рэспублікай тэлефільм Л. Нячаева «Пітэр Пэн»...

— Гэта якраз тая самая казка, з «мастацкасці» якой дзеці даўно выраслі. У апошнія гады беднасць пастановачых сродкаў аўтаматычна прывяла рэжысёрскае мысленне да стэрэатыпу, да абмежаванай фантазіі. Дзеці ў многіх стужках лячэцца радасныя, добра і зноў пазбаўлены мастацкай індывідуальнасці, думка прасталінейная.

— У эстонскім тэлефільме «Фламінга прыносіць шчасце», — гэта думка члена журы, драматурга В. Карастылёва, — рэжысёр Т. Каск знайшоў падыход да складанага свету падлетка. Для гэтай катэгорыі глядачоў фільмаў катастрафічна мала на ўсіх экранах. Помню даўні фільм «Дзікая сабака Дзінга» І. Фрэза... Фантазія і рэальнасць, падзвіг і рамантыка — сёння аб гэтым толькі марыш...

І мы помнім, што ў беларускім кіно працаваў такі майстар, як Л. Голуб. Умеў ён адчуваць сваіх глядачоў — дзіцей пасляваеннага часу, умеў перадаць іх рамантычна, у духу часу памкненні. Пазней, у першых карцінах Л. Нячаева «Прыгоды Бураціны» і «Чырвоная Шапачка», з'явілася новая форма кантакту з дзецьмі. Сюжэты любімых казак інтэрпрэтаваліся ў музычнай драматургіі, выклікалі жывы водгук у юнага глядача. У тым, што дзеці сёння інакшыя, сумнення няма. Але ці ўсведамляюць гэта кінематаграфісты?

На жаль, праблема дзіцячага тэлекіно не атрымалі разгорнутага абмеркавання на фестывальных «круглых сталах». Больш гаварылася аб ігравым кіно, на перабудову вытворчасці якога сёння накіраваны намаганні Дзяржтэле радыё, Дзяржкіно, Саюза кінематаграфістаў.

ФЕСТЫВАЛЬ завершаны. Уручаны ўзнагароды. Але святочная атмосфера прадстаўнічага тэлефоруму не перашкодзіла зацікаўленаму аналізу няпростых праблем, якімі жыве сёння тэлебачанне, у тым ліку і беларускае. Кампетэнтны погляд збоку на конкурсную праграму нашай рэспублікі высветліў як станоўчае, так і адмоўнае, а таксама яшчэ раз засведчыў, што прырода мастацтва тэлефільма — не ў прывабліванні візаэфектамі, не ў масавым тыражы. Яго высокая сацыяльная і духоўная роля — у здольнасці да сталага аналізу сучаснасці, у развіцці грамадзянскага вопыту і эстэтычнай традыцыі той культуры, у шматпласцівым і самабытным асяроддзі якой ён існуе.

Ніна ФРАЛЬЦОВА.

СМАЛЯНЕ з артыстамі Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР сустрэліся ўпершыню. Увесь ліпень доўжылася наша знаёмства з гэтым таленавітым, своеасаблівым, а таму і цікавым калектывам. У рэпертуары яго поруч з класікай — Ф. Легарам, І. Штраусам, І. Кальманам — быў прадстаўлены шырокі спектр музычных камедый савецкіх кампазітараў, што станоўча адрознівала тэатр ад іншых, ранейшых гастролёраў і, вядома, спырала яго поспеху. Тут і «Мільнерка» Я. Глебава, і «Дзяніс Давыдаў» А. Мдзівані, і «Несцерка» Р. Суруса, і «Сірано» С. Пажлакова... Усе яны ішлі пры перапоўненай зале Смаленскага абласнога драматычнага тэатра (а яна налічвае больш чым 800 месцаў).

«Мільнерка» Я. Глебава была паказана тройчы. І штораз — з аншлагам. Поспех камедыі, думалася, у тым, што аўтару музыкі ўдалося пранікнуць глыбока ва ўнутраны свет персанажаў вядомай п'есы Б. Шоу, даць трапіную і запамінальную музычную характарыстыку кожнаму з іх. Вострая дынаміка, уласцівая развіццю дзеяння твораў вялікага англійскага драматурга, неспадзяванасць сітуацый, гумар, — усё гэта атрымала ўвасабленне ў музычнай камедыі большае, на мой погляд, чым было «запраграмавана» ў лібрэта В. Івановай.

Поспех спектакля вызначыла і суладная праца пастановачнай групы (рэжысёры В. Іванова, А. Буцілоўскі, дырыжор А. Сасноўскі, мастак У. Арэф'еў). Пастаноўшчыкі, кожны сваімі сродкамі, імкнуліся да гранічнага дынамізму, да максімальнага раскрыцця гуманістычнай ідэі спектакля, яго вострастрычнай сутнасці — выкрываць духу нажывы, таго,

МУЗЫКА

ПАЧНУ з распаўсюдныхых у слухачай аўдыторый пытанняў. Як вы працуеце над сваімі песнямі? Ці ўплываюць на вашу творчасць «металічны рок», «цяжкі рок», «новая хваля», іншыя напрамкі, якія сямтам вельмі вобразна пачалі называць «рэквіемам па эстрадзе»?

— Як музыкант я заўсёды стараюся быць у курсе ўсіх новых музычных напрамкаў — і ў так званай акадэмічнай музыцы, і ў галіне музыкі лёгкай, эстраднай. Слухаю вельмі ўважліва, да прыкладу, «металічны рок», каб мець свае адносіны да яго. Зрабіла для сябе як для кампазітара такі вывад: наўрад ці гэта модная на сённяшні дзень музыка можа спалучацца з беларускай песеннай асновай, узгадаванай на нацыянальнай глебе. Гэтыя напрамкі ўзніклі на захадзе і маюць пад сабой зусім іншую аснову, чым тая, на якой мы ўсе раслі і выхоўваліся. Яркіх, таленавітых узораў спалучэння, напрыклад, «металічнага» ці «цяжкага року» з беларускай народнай песняй (або з беларускай пазітыўнай) я пакуль што не ведаю. Можна, такія прыклады і ёсць, баюся памыліца, але я іх не чула. І тым не менш, на маю думку, з усіх гэтых напрамкаў бліжэй да беларускай сучаснай эстрады так званая «новая хваля». Такую ж думку ўжо выказаў у «ЛіМе» Э. Ханок. Мне здаецца, што ён і спрабуе спалучаць гэты напрамак з беларускай песеннасцю, і хацела б пажадаць яму поспеху ў гэтых пошуках. Але сама я ўсё ж трымаюся чыстай беларускай інтанацыі, беларускага роднага слова, і лічу, што гэта крыніцы невычэрпныя. Душа мая да розных модных напрамкаў не вельмі ляжыць. Для іх, як правіла, галоўнае — рытм. А ў беларускіх песнях, якія я вельмі люблю, галоўнае — мелодыя. І вось, калі я сустракаюся з калегамі-музыкантамі за межамі Беларусі і іграю ім, спяваю песні Э. Ханка, І. Лучанка, Э. Зарыцкага і іншых нашых аўтараў,

М. НАЗАРЧУК.

г. Мінск.

ЯК МЫ ГЛЯДЗІМСЯ ЗБОКУ?

Пасля XII Усесаюзнага фестывалю тэлевізійных фільмаў у Мінску

матографа, у якой «кропцы» экраннай прасторы знаходзіцца...

НА ПРАГЛЯДЗЕ дакументальнага фільма «Тут быў Крылоў» раз-пораз гучаў смех, а калі манітор засвяціўся нейтральнай каларовай «шторкай», выбухнулі бурныя апладысменты. Чым выклікана такая рэакцыя?

Гутарым з А. Канеўскім з ленынградскага «Тэлефільма», аўтарам шэрагу вострапубліцыстычных дакументальных карцін.

— Фільм Ю. Хашчавіцкага трапіў у цэль. Здавалася б, створаны ён на тэму ці не вечную. У 1971 годзе на IV фестывалі, таксама ў Мінску, я пазнаваў свой фільм пра школу — «2x2» — Х», атрымаў тады галоўную ўзнагароду... Сёння сітуацыя з тэмай паўтарылася. Таму, напэўна, што мы па-ранейшаму незадаволены сучасным школьным выхаваннем. Тым дражэй, што ў аўтараў знайшлася ўласная канцэпцыя, свой погляд на праблему. Асабліва хачу падкрэсліць тое, што здаецца найбольш важным і каштоўным. Фільм «Тут быў Крылоў» зроблены ў жанры дакументальнай намяды. Калі жыццёвая з'ява ўчэпіста «схоплена» і распрацавана ў жанрах, не уласцівых публіцыстыцы, якая амаль не карыстаецца дэтэктывам, меладрамай, той жа намядай, — гэта сведчыць пра адметнае творчае аблічча дакументальнай драматургіі і рэжысуры, пра іх эстэтычныя індывідуальнасці.

— Чым экранная публіцыстыка адрозніваецца ад «жывой» перадачы? — разважае рэжысёр С. Зялікін, член журы дакументальных фільмаў, стваральнік першага сацыяльна-праблемнага фільма ў гісторыі ТБ — «Шынаў і іншыя» (1967 г.). — Стужка «Тут быў Крылоў» стылізавана пад эфірны рэпартаж: глядачу прапаноўваецца разам са здымачнай групай пабываць у звычайнай школе. Але тут і прафесійны «фокус». Тэлеперадача таксама выстройваецца ў формах самога жыцця, для фільма ж неабходна штосьці іншае — абсалютная праўдзівасць, жалезная логіка плюс моцны, дэталёва распрацаваны сюжэт. Я паставіў бы на першае месца менавіта пачуццё дакументальнай драматургіі, умненне ўскрыць канфлікт у дыялектыцы знаёмага факта. Сцэнарый, як вядома, ляжыць у пачатку любога фільма. Як ён уваходзіць у эстэтычную канструкцыю яго, як уплывае на трываласць, эластычнасць, устойлівасць усяго збудавання — фільм «Тут быў Крылоў» дае вялікую прастору для абмеркавання гэтых пытанняў паэтыкі сучаснай публіцыстыкі на тэлевізійным экране.

— Я не прыхільнік «тэорыі спецыфікі» тэлевізійнага кіно, — дзеліцца думкамі старшыня дакументальнага журы, заслужаны дзеяч мастацтваў Эстонскай ССР М. Пыльдрэ. — Кіно — гэта кіно, мастацтва, у якога адны законы на любым экране. У вашага фільма селета былі сур'ёзныя сапернікі. Выдатная работа Г. Левашова-Туманішвілі «Месяцавы глобус», адметная мастацкім густам, ярка акрэсленым нацыянальным характарам, веданнем чалавечай псіхалогіі, самаіроніяй. Маленькім шэдэўрам лічу «Від з аенца» А. Смелай. У М. Галдоўскай у «Архангельскім мужыку» традыцыйны метад назірання рэалізаваны з дапамогай відэатэхнікі. З прафесійнага пункту гледжання гэта сур'ёзная праблема. Відэамаера саступае пакуль на выўлечных магчымасцях кіно: не ўлоўліваецца перспектыва, цяжка атрымаць насычаную прастору кадра. У Галдоўскай гэта атрымалася пры высокай якасці ідэяльнага зместу стужкі...

Беларускі фільм трымаў мяне ў напружанні з першага па апошні кадр — вось-вось, здавалася, можа парвацца моцна напаты шнур сюжэта. Крышачку перацісні, і фільм мог бы скаціцца да адкрытага, але пустога камікавання. Думаю, што віртуозны мантаж у многім тут залежыць ад майстэрства апэратара. Размаўляў з Л. Броўтанам — цікава, што ён не бачыў амерыканскага фільма «Сценка», таксама пра школу, але ход апэратарскага вырашэння вельмі падобны — відаць, сама тэма, актуальная для ўсяго чалавечтва, вызначае ракурсы погляду на яе. Я б назваў гэта ўзмацненнем этычнага пачатку ў публіцыстыцы.

МАСТАЦКІ тэлефільм В. Рыбарава «Сведка» адразу вылучыўся ў конкурсе як цэласны твор экраннага мастацтва з моцным вобразным ладам. Знятая паводле прозы В. Казько, карціна адкрыла ўсесаюзнаму глядачу новую старонку ў асэнсаванні тэмы «чалавек і вайна» — пакаленнем, якое вайны не зведала.

— «Сведка» — гэта крык эмацыянальнай, генетычнай памяці. Гэта трагедыя, калі ў гібелі станоўчага героя адкрываецца жыццёсцвярдальны пачатак, зольны выклікаць адпаведную рэакцыю глядача, ачышчаючы яго душу, прасвятляючы погляд на свет і на сваё месца ў ім, — так сказаў пра сваё ўражанне рэжысёр В. Усёў, старшыня журы мастацкіх тэлефільмаў.

А рэжысёр А. Бялінскі, пашкадаваўшы, што не бачыў ранейшых карцін В. Рыбарава, адзначаў:

— «Сведка» — сталае, майстэрскае работа. Не схільны думаць, што рэжысёр, як лічаць некаторыя, здымае ў манеры А. Германа. У Германа — сваё, у Рыбарава — сваё. Гэтаму фільму нават ці не месца ў рамках тэлевізійнага экрана. І ў гэтай сувязі хочацца ска-

рыць адбору на фестываль стаў больш строгі. Але і выбіраць асабліва няма з чаго. Нават сярод адзначаных журы работ — «Міхайла Ламаносаў», «Пляма», «Сястра мая Люся» — не знайшлося дастойнай Вялікага прыза. Разумею, што гэта — вынік «злучаных сасудаў». Тое, што засталялася ў кінематографе, не можа бурліць у тэлекіно. Дык ці не час цяпер як след падумаць — у які бок яму рухацца? Людзі стаміліся ад слёз, ад драм... Неабходна «размінка», але добрая, зробленая па законах мастацтва. Тым больш, што публіцыстыка па ўмельству паставіць дыягназ нашмат вышэй за ігравае кіно...

ВЯДОМА, як прадстаўнік свайго жанру А. Бялінскі — пастаноўшчык яркіх тэлеблетаў «Старое танга», «Галатэя», «Анюта», «Чаплініана» — не можа быць зусім аб'ектыўны да ігравага тэлефільма і яго месца ў вяртанні. А вось меркаванні спецыяліста аб беларускім музычным тэлефільме «І пакуль на зямлі існуе любоў» паслухаць варта...

— Вас цікавіць аб'ектыўная ацэнка? Тады зірнем на з'яву ў цэлым. У Беларусі склаўся цудоўны культурны фон. Моцны тэатр, добрая опера, цікавы тэатр музикамедый. Вось тое асяроддзе, якое тэлебачанню трэба максімальна выкарыстоўваць. Плюс народная самабытная творчасць... Спробу паставіць музычны фільм на эстрадным матэрыяле таксама трэба толькі вітаць. Але канцэртная форма ў тым выглядзе, у якім яна выкарыстана рэжысёрам Б. Бахціярэвым, на маю думку, немастацкая. Гэта стракаты калейдаскоп, у якім губляецца своеасаблівае эстраднае мастацтва. Не з'яўляюся наклоннікам эстрады, і ўсё-такі шкадую аб тым, што яе магчымасці яўна не да канца распрацаваны на хатнім экране.

— На мой погляд, — гаворыць член журы музычных тэлефільмаў, вядомы тэлережысёр Я. Гінзбург, — праблема стварэння відэакліпа вырашаецца сёння незадавальняюча. Гэта той від тэлевізійнага відовішча, дзе спецыфіка эстрады павінна набыць новую якасць у спалучэнні з эстэтычнымі сродкамі відэатэхнікі. Асоба эстраднага выканаўцы ў гэтым выпадку — вядучы сюжэтны элемент у кароткім, але выразным нумары. Калі аб'ект выбраны няправільна, няправільнымі аказваюцца і формы яго перадачы на экране. У гэтым няўдача вашага

ХАЧУ СПЫТАЦЬ

У газеце «Літаратура і мастацтва» ад 29.05.87 г. быў надрукаваны артыкул «Чарнобыль: вынікі, урокі, праблемы» — аб сустрэчы членаў творчых саюзаў з загадчыкам лабараторыі аднаго з інстытутаў Міністэрства аховы здароўя СССР, членам нацыянальнага савета Між-

народнага камітэта радыяцыйнай абароны (МКРА) прафесарам В. А. Кніжнікавым.

На сустрэчы падымалася пытанне аб радыяцыйным забруджванні тэрыторыі нашай рэспублікі ў сувязі з аварыяй на Чарнобыльскай АЭС. Закана-

мерна было паднята пытанне аб тым, што ў перыядычным рэспубліканскім друку не публікуюцца зводкі аб радыяцыйным становішчы ў рэспубліцы, карты «забруджаных» тэрыторый з каментарыямі спецыялістаў.

Нядаўна мне давялося пабываць у Краснапольскім раёне Магілёўскай вобласці. Паўсюд-

на бачыў аплячатыя калодзежы, дагэтуль тут працягваюць рабіць дэзактывацыю. Вядома таксама, што прадукты харчавання сюды завоззяць з іншых раёнаў.

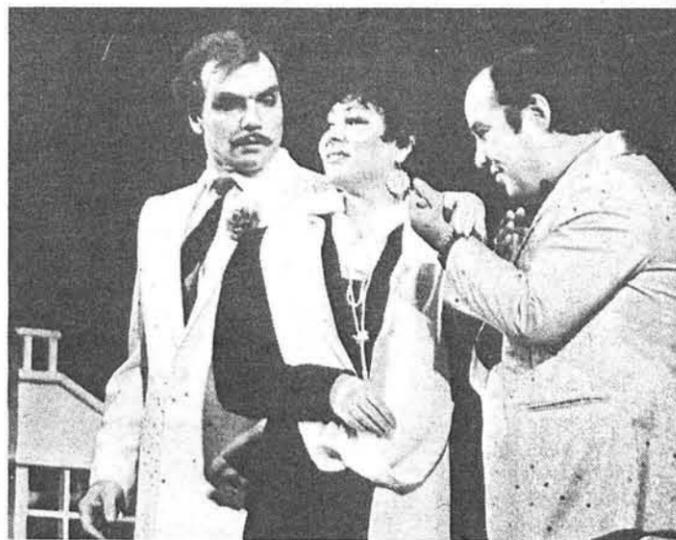
Пра ўсё гэта нідзе афіцыйна не паведамляецца. Хачу спытаць: чаму?

М. НАЗАРЧУК.

г. Мінск.

Першым з тэатральных калектываў Мінска адкрыў новы сезон Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР. Яго летнія гастролі прайшлі ў Смаленску, дзе быў паказаны асноўны рэпертуар тэатра, у тым ліку і нядаўня прэм'ера — музычная камедыя Я. Глебава «Мілья-

нерка». Пра гэты твор кампазітара, упершыню пастаўлены Маскоўскім дзяржаўным тэатрам оперэты, «ЛІМ» пісаў летась (гл. нумар за 3 кастрычніка 1986 г.). А сёння з чытачамі нашага штотыднёвіка думкамі пра новую, мінскую пастаноўку «Мільянеркі» дзеліцца смаленскі крытык У. Панцялееў.

КАХАННЕ І ГРОШЫ

што нявечыць самае святое. Выхадная арыя Эпіфаніі (мільянеркі) захоплівае актыўнасцю, імкліваасцю. Артыстка Н. Гаіда выконвае яе бліскуча. Вакальнае майстэрства, дапоўненае яркай сцэнічнай выразнасцю, дакладнасцю руху, пластыкі, спрыяе стварэнню вобраза жанчыны валавой, разумнай, энергічнай і, на першы погляд, дужа распешчанай. Мільёны, якімі яна валодае, робяць Эпіфанію недасяжнай для іншых. І гэтыя вялікія грошы — прычына раздвоенасці яе душы, пастаяннай незадаволенасці.

Як вядома, Эпіфанія — у цэнтры падзей. Усё дзеянне так ці інакш «працуе на тэму» каханні мільянеркі. Дзеянне ж, згодна з рэжысурай, то вынесена на авансцэну, набліжана да глядачоў, што дае магчымасць буйным планам пабачыць кожны персанаж, угледзецца ў абстаноўку, якая вакол яго; то,

нібыта рассоўваючы рамкі сцэны, перамяшчаючы ўглыб... І тады нібы павялічваецца сцэнічная прастора, напаяняецца свежым паветрам, і тэма кахання вялікага сапраўднага каханя, а ў рэшце рэшт, у фінале — сама тэма каханя гучыць надзвычай выразна, густа, пранікнёна.

Адначасна і чуйнае ўзаемадзеянне партнёраў. Кожны з іх, увасабляючы свой характар, сваю задуму, дапамагае галоўнай герані раскрыць свой адметны вобраз, выказаць прынамсі, пагарду да шэрастці дзяляцтва, бяздумнага назапашвання грошай, ханжаства. Хітры і знешне памяркоўны адвакат Сэгема (К. Лосеў); слабовольны, хача і гожа з выгляду, муж Эпіфаніі Элестэр, які кахае іншую жанчыну (М. Адамовіч); недалёкі і беспрынцыповы Эдрыен, які наважыўся на мільёны (А. Ранцанц); са-

перніца Эпіфаніі прасцячка Полі (Л. Кудзелка)... Добрая вакальная і сцэнічная магчымасць кожнага з выканаўцаў, з удзелам якіх мне давялося глядзець і слухаць «Мільянерку», і спрыяюць стаарэнню таго жывога ансамбля, які вымагае ад глядача то шчырага смеху, то воплескаў.

Вялікае сапраўднае пачуццё нельга купіць. Спазнаўшы ж яго, робішся настолькі багаты, што мільёны, золата блякнуць, губляюць уладу сваю, і сілу, і значэнне. Усе недарэчныя пошукі, пакутлівыя ваганні, нават «выбрыкі» Эпіфаніі і, нарэшце, каханне да ўрача (Р. Харык), узаемае іх пачуццё, — пацвярджэнне гэтага. Тэма ўсемагутнасці непадкупнага каханя вельмі, на маю думку, ёмка праведзена ў музыцы — то бурнай, нават рэзкаватай, то романтична-натхнёнай, празрыстай. Дуэт Эпіфаніі і ўрача —

апошні эмацыянальны і лагічны акцэнт у спектаклі.

Колькі слоў пра аркестр. Ён чуйны, дакладны ў перадачы найдрабнейшых нюансаў. Ён — натхнёны. Па рэакцыі залы, якая суперажывае разам з музыкай, адчуваеш добрую творчую форму аркестра на працягу ўсяго дзеяння.

Уражанне ад спектакля, на маю думку, псеу канцоўка. Наўрад ці была неабходнасць усё, што мы набачылі і пачулі, «увязваць» з перабудовай, якая адбываецца ў нашай краіне. Апроч неўразумеласці, прапанаваны фінал нічога выклікаць не можа, хоць зала і апладзіруе, разумеючы, што пастаноўшчыкі перастараліся з добрымі намерамі. (У лібрэта мінскага спектакля выкарыстаны варыянт фіналу, зроблены Б. Шоу менавіта для паставак «Мільянеркі» ў Савецкай Расіі: неўтай-

моўная Эпіфанія імкнецца ў Маскву, каб уключыцца ў працэс будаўніцтва новага жыцця ў маладой дзяржаве. Большасць глядачоў тэксту п'есы не ведае, многія, ад няведання, абурваюцца тым, што да Б. Шоу зроблены адвольныя «прыпіскі» на тэму сённяшняга дня. Калі ж і аспрэчваць фінал музычнай камедыі, дык рабіць гэта варта толькі з пункту гледжання арганічнасці «расійскага» варыянта тэксту ва ўсёй эстэтычна-вобразнай сістэме новага твора, з пункту гледжання мастацкай адпаведнасці. — Рэд.)

Уладзімір ПАНЦЯЛЕЕУ,
загадчык аддзела культуры
газеты «Рабочий путь».

г. Смаленск.

На здымку, зробленым Ул. Крукам, — сцэна са спектакля «Мільянерка». Элестэр — М. Адамовіч, Эпіфанія — Н. Белавушава, Эдрыен — А. Ранцанц.

Валянціну Сярых мы прадстаўлялі чытачам «ЛіМа»: знаёмлілі з творчасцю маладога кампазітара, пісалі пра аўтарскія канцэрты-сустраччы, нястомны ініцыятар якіх — сама Валянціна. Яна з дзяцінства захапляецца беларускай паэзіяй; адзін з першых сваіх вакальных цыклаў напісала на вершы Максіма Багданові-

ча, апошнім жа часам працуе і ў жанры песні, звяртаючыся да творчасці сучасных паэтаў. Піша камерна-інструментальныя творы, музыку для дзяцей. Вывучае беларускі фальклор, займаецца апрацоўкамі народных песень. З Валянцінай Сярых сустрэлася і пагутарыла пісьменніца Алена КОБЕЦ-ФІЛІМОНАВА.

«НАВОКАЛ СТОЛЬКІ ЦІКАВЫХ СПРАЎ...»

дык заўважаю: гэтыя песні робяць на маіх калег вялікае ўражанне менавіта новымі для іх інтанацыямі — беларускага фальклору. І ў гэтым, мне здаецца, каштоўнасць нашых беларускіх эстрадных песень.

Уласных песень у мяне пакуль не дужа багата, у гэтым жанры працую нядаўна. Адбіраю ж для сваіх песень вершы беларускіх паэтаў, якія добра адчуваюць гучанне роднага слова, яго нацыянальную фанетыку.

— Раскажыце пра гэта, калі ласка, больш падрабязна.

— Напрыклад, цыкл лірыка-патрыятычных песень «Прызнанне Радзіме» я напісала на словы Ніла Гілевіча. На яго ж вершы — мае песні «У бацькоўскім кутку», «Мой мілы птах», «Развітанне з Веранікай» і іншыя, якія спяваюцца ў мастацкай самадзейнасці Мінска, Брэста, Віцебска...

— Валянціна, мне вядома, што ёсць у вас песні не толькі на словы М. Багдановіча і Н. Гілевіча, але і М. Танка, і М. Стральцова. А хто з сучасных беларускіх паэтаў «па духу» вам самы блізкі?

— Думаю, Міхась Стральцоў. На яго вершы я напісала пакуль што дзве песні. Гэта мае самыя апошнія песні. Лічу, што Стральцоў вельмі таленавіты і блізкі па духу мне паэт. Я адчула ў яго вершах узнісласць і сум, на настроі яны нагадваюць мне вершы Максіма Багдановіча. На вялікі жаль, Міхася Стральцова ўжо няма сярод нас. Гэтыя песні я напісала незадоўга да яго смерці. Мы разам думалі над назвамі: «Імгненні» і «Развітанне», — з такімі назвамі песні і застаюцца. Упершыню яны прагучалі ў маім выкананні на аўтарскім вечары паэта, на яго 50-годдзі, сёлета ў сакавіку. У прафесійным выкананні, з аранжыроўкай, на вялікі жаль, паэт пачуць іх не паспеў...

— Апошнім часам у вас з'явілася новае захапленне: не толькі пішаце музыку для дзяцей, але і вядзецца клас кампазіцыі ў дзіцячых музычных школах Мінска. Раскажыце, калі ласка, пра гэтыя справы ў музычным выхаванні дзяцей.

— Так, я вяду клас кампазіцыі ў дзвюх музычных школах. Гэта, сапраўды, новая для мяне справа, і трэба сказаць, яна мне вельмі дапамагае ў творчым сэнсе. Дзеці — гэта чыстыя незамутнёныя крынічкі. Душы іх шырока адкрытыя для ўспрымання самых розных духоўных і музычных уплываў, і я імкнуса перадаваць ім свае думкі, ужо вынашаныя, да якіх я прыйшла не адразу, свае погляды на свет, жыццё, каб ім лягчэй было арыентавацца сярод шматлікіх музычных падзей. Мае дзеці выходзяць з школы на творы І.-С. Баха, Ф. Шапэна, Л. Бетховена, на творы нацыянальных кампазітараў — М. Аладава, А. Багатырова. І гэта, безумоўна, іх выратавае ад шкодных уплываў розных музычных суратаў (гэтак я называю новыя эстрадныя стылі, якія мяняюцца на працягу кароткага часу). З дзецьмі гаворку не вяду пра гэтыя напямкі, таму што бацьку — ім нецікава. І мне здаецца, што захапленне моладзі гэтымі ўплывамі адбываецца з

прычыны іх недастатковага музычнага выхавання і выхавання ў галіне мастацтва ўвогуле. На вялікі жаль, у нашых агульнаадукацыйных школах мала ўвагі ўдзяляецца музычнаму выхаванню. Апытальныя анкетныя на ўроках спеваў паказалі, што ў некаторых сярэдніх школах вучні не тое што не ведаюць аніводнага прозвішча сучаснага беларускага кампазітара (таксама іх твораў), але і твораў сусветнай класічнай музыкі. Можна, таму я актыўна прыняла ўдзел у складанні новай музычнай праграмы для агульнаадукацыйных школ, каб дапамагчы ў гэтым напрамку, каб падняць духоўны, культурны ўзровень дзяцей. На маю думку, школьнік, выхаваны на класічных мастацкіх творах, наўрад ці стане амаральным чалавекам, наркаманам ці алкаголікам. Мне хочацца верыць, што ніхто з маіх дваццаці вучняў (практычна ў мяне іх больш) не акунецца ў далейшым сваім жыццём ў гэты пагібельны вір. І тое, што на эстэтычнае выхаванне, нарэшце, звярнулі вялікую ўвагу, мне здаецца вялікай заслугай перабудовы, якая закранула і сферу выхавання моладзі. З гонарам магу сказаць, што мае вучні няблага ведаюць беларускую мову і фальклор, пішуць вершы для сваіх песень на роднай мове. У мяне ж самой за апошні час напісана даволі многа песень і хораў для дзяцей рознага ўзросту на беларускія народныя вершы і вершы беларускіх паэтаў, паэтаў іншых рэспублік.

— Сёння, дарэчы, вялікая ўвага ўдзяляецца інтэрнацыянальнаму выхаванню дзяцей. Што вы робіце ў гэтым напрамку?

— Ні я сама, ні дзеці не займаемся ў сферы толькі нацыянальнага мастацтва. Мы пішам песні і на ўкраінскія вершы, і на чувашскія народныя

вершы, на рускія, на пераклад з грузінскай, таджыкскай моў, таму што абмяжоўвацца толькі нацыянальным — гэта значыць абрадаць сябе. Знаёмства з культурай іншых народаў — у гэтым і заключаецца інтэрнацыяналізм. А інтэрнацыяналізм, як вядома, залог міру на зямлі. І выхаванне дзяцей у духу інтэрнацыяналізму вельмі вымагае наш час, калі на зямлі так неспакойна.

— Валянціна, вы, я ведаю, не толькі пішаце музыку, займаецеся з вучнямі, выступаеце ў ролі выканаўцы ўласных твораў, а яшчэ і пазаштатна працоўнічаеце з некалькімі рэдакцыямі радыё і тэлебачання. Як у вас на ўсё хапае часу?

— Часу ніколі не хапае. Але ж навокал столькі цікавых спраў... Вось і радыёжурналістыкай захапляюся. Якая з перадач мне найбольш запомнілася? Перадача, прысвечаная памяці славаўтай польскай спявачкі Ганны Герман. Яна трансліравалася па Усесаюзным радыё. З Ганнай Герман мне давдзілася сустракацца ў Маскве; з яе сям'ёй падтрымліваю цесную сувязь і да гэтага часу. У мяне засталася шмат агульных з Ганнай сяброў самых розных прафесій. Маю перадачу слухалі сваёй спявачка ў Варшаве ў беларускім і рускім варыянтах, былі вельмі ўдзячныя за памяць аб ёй. Да 50-годдзя з дня нараджэння Ганны Герман мною быў арганізаваны і вечар яе памяці ў Рэспубліканскім доме работнікаў мастацтваў.

— І яшчэ адно, апошняе пытанне. Вы пішаце толькі камерную музыку. А ці ёсць у вас жаданне паспрабаваць сябе ў іншых жанрах?

— Сапраўды, маю намер напісаць оперу для самых маленькіх слухачоў, для дзіцячых садкоў. Оперу-казку. Сюжэт пакуль яшчэ шукаю.

Юзэф ЧЭХОВІЧ

Вечарам

Мілая мая маленькая
калышуща жоўтыя дзьмухаўцы
ў даліну спывае цень гор
ціхі вечар
прыйдзе ў змрочнай плыні
позні час

мілы мой каханы
цяжка з любові ўстаць
а яшчэ цяжэй ад ліхіх навін
калі глядзіш на мяне цьмяным
маладзіком

нам трэба расстацца
ты з іншым да шлюбу ідзеш
на сярэбраныя ночы на дні
залатыя

чую шуркат карэты
памалу хмарыцца неба
дай яшчэ каханы руку мне
о цёмныя гадзіны пяшчоты

Што было не прадоўжыцца
больш

час мне ўжо час
цалуі апошні раз
бывай

добрыя людзі
блаславіце здарэнні якія мінулі
блаславіце і тыя што надыдуць

Фелікс РАЙЧАК

Філалагічная байка

Пыталася маладуха ў філалага-
мужа:
— Скажы, мілы, чаму пішацца
«Дабранач» разам,
А «Дзень добры» — паасобку?
Прасвяці мяне ты!
Праз хвіліну адказаў той:
— Мілая, з жыцця бяруцца
словы ўсе і скажы.
Бачыш, днём мы — паасобку,
але ноччу — разам»

Роман ГАЖЭЛЬСКИ

Бачыў чалавека

Бачыў чалавека які плакаў
Бачыў чалавека закутага ў
кайданы
Бачыў чалавека галоднага
Бачыў чалавека які маліў
аб смерці
Бачыў чалавека бітага
Бачыў чалавека з якім ніхто не
гаварыў
Бачыў чалавека без айчыны
Бачыў чалавека які смяўся
з мяне
Бачыў чалавека які быў
безабаронны
Бачыў чалавека які загляджаны
быў у мяне
На другой старане люстэрка

Слова

Спачатку было слова
З яго нарадзілася дрэва
Дрэва расло ў пладоноснай
даліне крыжа

Спачатку было слова
З яго нарадзілася рука
Доўга расла ўзнятая каля
сэрца

Спачатку было слова
З яго нарадзілася сякера
Доўга чакалі на здраду
таямніцы жалеза

Спачатку было слова
З яго нарадзіўся цень

Спачатку было слова
З яго нарадзіўся крык
Гэта жыццё баліць а не смерць

Спачатку было слова
Вераць у яго
Толькі некаторыя паэты

Плётка

Купляў ёй боцікі
Купляў ёй кнігі

Купляў ёй пярсцёнкі, футры,
Нават купіў ёй сабаку якога яна
брала на рукі і як дзіцяні

— Уцякла з нейкім бадзінем
З ветрам у кішэнях
Так гаварылі старыя жанчыны
І дзівіліся і толькі пра гэта
Увесь час гаварылі.

Клетка

Злосна
Лыпае вачамі
Сетка на рыбу

Конь злоўлены ў сетку
Аброці сядла цугляў
Што муляць язык
І стрымліваюць яго ржанне

Клетка драпежнаю рукою
дзверцаў
Трымае выпадкова злоўленую
птушку

Чалавек ў сабе гняздо
З дроту бетону цэгля дыму

Журналісты

Насталі цяжкія часы ў нас
Кожны другі — кандыдат
а кожны трэці — доктар

Які на жаль — не лекар
А кожны чацвёрты — дацэнт
І як тут гаварыць аб дабрабыце
Калі няма каму працаваць

а калі гаварыць аб мысленні
Дык яго можна назваць марамі
адцятай галавы

Як з абурэннем раскажаш мне
адзін журналіст

Мой стары сябра з газеты
«Слова люду» (які працуе)
Што дзесьці далёка сваю
скамплікаваную гульнію

Вядуць дзіўныя журналісты
адзін — глытаючы таблеткі
Прыкінуўся неграм каб на сваёй
скуры адчуць

Лёс другарадных людзей
Амерыкі

Іншы на цэлы год дазволіў сябе
замкнуць у доме вар'ятаў
А кожны шмат грошай зарабіў
на шакіруючым нарысе

А яшчэ адзін быў цяжка ранены
на грамадзянскай вайне
На Блізкім, Усходзе а яго
амбітны калега

Раскрывае сфальшаваныя
выбары і злоўжыванне улады
Толькі ў нас нічога не
адбываецца акром дэжынак

І выканання планаў таму
журналіст не мае ніякіх шансаў
На бліскавічную кар'еру хіба
толькі калі выбярэ лёс

Капусцінскага ў Эфіопіі

Ванда КАРЧЭЎСКА

Сабака

Нават не мой натуральны адданы
Ягога прызнацца не маю
Ніводзін сабака калі кусае
Не кусае пры даламозе

Не кусае пры даламозе
другога сабакі

Проста кусае
Не хаваючыся за плечы другога
Не змушае іншых сабак
Каб ад яго імя разарвалі

Каб ад яго імя разарвалі
блізкіх

Бо калі не будуць
Пабачаць
Самі будуць загрызены

І што гэтыя бядакі не-сабакі
Маюць рабіць
Мусіць служыць сваім
грызеннем

Каб магчы існаваць
Не маюць іншага выхаду
Экзістэнцыі

Пераклад з польскай
Максім ТАНК.

Зосьцы ВЕРАС-95

30 верасня спаўняецца 95 год
пісьменніцы Зосьцы Верас
(Людвіцы Антонаўне Войцік). З
гэтай нагоды праўленне СП
БССР накіравала ёй прывіталь-
ны адрас, у якім гаворыцца:
«Дарагая Людвіка Антонаўна!
Шчыра віншуем Вас з 95-год-
дзем з дня нараджэння.

Ваша творчасць, шматгран-
ная і разнастайная, мае бага-
тую біяграфію. Яшчэ на пачат-
ку стагоддзя Вы пісалі вершы,
імпрэсіі, апавяданні. Вялікую
ўвагу надавалі перакладчыцкай
дзейнасці. Вы — аўтар першага
«Беларускага батанічнага слоў-
ніка», які выйшаў у свет у
1924 годзе.

Шмат сіл і энергіі Вы адда-
лі развіццю нацыянальнага пе-
рыядычнага друку. Працавалі ў
рэдакцыях беларускіх прагрэ-
сіўных газет, якія выдаваліся
«Беларускай сялянска-рабочай
грамадой». На працягу шэрагу
гадоў з'яўляліся рэдактарам

дзіцячага часопіса «Заранка»,
а затым рэдактарам «Беларус-
най борці» — друкаванага орга-

на беларускага нааператыўна-
га гаварыства «Пчала».
Вашы творы друкаваліся ў
«Нашай Ніве», «Коласе беларус-
кай нівы», «Вольнай Беларусі»,
у часопісе «Маладосць», што-
тыднёвіку «Літаратура і ма-
стацтва» і шэрагу іншых вы-
данняў. Вы — актыўны аўтар
«Беларускага календара БГКТ».
Адна з апошніх па часе Вашых
кніг — зборнік паэзіі і прозы
«Каласкі», што ўбачыў свет у
выдавецтве «Юнацтва» ў 1985
годзе.

Паэзія і проза, высокае пуб-
ліцыстычнае слова, мемуары,
успаміны, пераклады — усё, над
чым Вы працавалі, пазначана
шчырасцю, чалавечай дабры-
нёй, удумлівасцю.

Дарагая Людвіка Антонаўна!
Жадаем Вам моцнага здароўя
і шчасця».

Супрацоўнікі штотыднёвіка
далучаюцца да гэтага вінша-
вання.

**СТАРОНКІ
УСПАМІНАЎ**

МЫ ПАЗНАЕМІЛІСЯ ў 1972
годзе ў Гагры, цудоўным
курорце на Каўказе. Вы-

нджкова.
Неяк мы з жонкай чэшскага
пісьменніка Іржы Кржэнка
гайдзіліся на бляскіх марскіх
хваліх і размаўлялі даволі гуч-
на, каб можна было перакры-
чаць шум мора. Тут да нас
падпыла жанчына ў акуларах
і светлай купальнай шапачцы.

— Прабачце, — кажа, — на
якой вы мове гаворыце? Ведаю,
што на славянскай, бо разу-
мею кожныя слова, але не зда-
гдаваюся, на якой накрэтна.

Гелена КРЫЖАНОВА-БРЫНДЗОВА

Наш дарагі сябра

— Я гавару па-славацку, а
пані па-чэшску, — адказаваў.

— Ах, дык гэта славацкая і
чэшская мовы! — усклінула
жанчына і адрасу паклікала
высокага светлавалосага чала-
века, які шпацыраваў на пля-
жы: «Валодзя, Валодзя, гэта
сябры з Чэхаславакіі».

Мы выйшлі з мора, пазнаемі-
ліся, паклікалі і астатніх — Ір-
жы Кржэнка, пісьменніцу Веру
Адлову з мужам. І з таго часу
былі мы з Караткевічамі про-
ста неразлучнымі.

На пляж, на базар па садаві-
ну мы хадзілі разам, разам ед-
зілі ў Сухумі і на возера Ры-
ца, разам весела праводзілі ве-
чары. Валодзя ведаў вельмі
многа анекдотаў і раскажваў іх
так, што мы не раз аж душылі-
ся ад смеху. Ён частаваў нас
смажанай рыбай, якую хадзіў
лавіць кожны ранак разам з
мясцовымі рыбакамі, а мы яго
«Далатым фазанам», на яго
думку, найлепшым півам на
свеце.

Аднойчы я яго спытала:
— Вы ўжо былі ў нас, у Чэ-
хаславакіі?

— Не, не быў, — адказаў ён і
ўздыхнуў.

— А вы хацелі б прыехаць
да нас?

— Вядома, хацеў бы, — адказ-
вае, — але ўсё не так проста.
Ехаць у складзе афіцыйнай дэ-
легацыі я не хачу. Ведаеце, як
яно бывае з дэлегацыямі. За-
вядуць вас да аднаго важнага
дзядзькі, потым да другога...
Сядзіш там з гальштукам на
шыі, слухаеш. Нудота, памерці
можна! А я б хацеў пахадзіць
сярод людзей, паглядзець, як
жывуць, як п'юць піва, а можа,
і як б'юць адзін аднаго па носе.

Але ж для гэтага патрэбна
запрашэнне, а ў мяне няма та-
кіх сяброў, якія б нас маглі
запрасіць прыватна.

Змерала я яго позірам.

— Паслухайце, Уладзімір Кар-
аткевіч, вас лямчэ ніхто не
сцідаваў з вуш той скалы ў мо-
ра? Мне вельмі хочацца гэта
зрабіць.

— Але чаму, Гелена? — здзі-
віўся ён.

— Вы жакаце, што ў вас ня-
ма сяброў, а хто мы? Калі хо-
чаце, прыйшлім вам запрашэн-
не.

— І вы б гэта сапраўды зра-
білі? — ён акругляе вочы.

— А чаму ж не? Зараз мы
запросім вас, а потым вы нас.
Мы прагнем пазнаёміцца з ва-
шай Белай Руссю.

У наступным годзе Валодзя
прыехаў у Чэхаславакію з жон-
кай Валынцінай. Напачатку ў
Прагу, дзе якраз выдалі яго-

ную кнігу, потым — у Брацісла-
ву.

Мы ведалі, што Прага зача-
руе нашых сяброў, таму імкну-
ліся ў нашай сціплай Браці-
славе зрабіць як мага больш
разнастайную праграму.

Мы хадзілі па музеях і гале-

рыях, узышлі на Дэвін — стара-
жытнюю крэпасць ля месца, дзе
Маравя ўпадае ў Дунай, на сла-
вуты наркацік гряд «Чырвоны
камень», наведлі Дом славац-
кіх пісьменнікаў, а потым — су-
часную пиваварню ў Гурбане-
ве, дзе вырабляюць «Залатога
фазана». Усе горы ў Славакіі —
цудоўныя, але мы накіраваліся
ў найбольш вядомыя — Высокія
Татры. Мы ехалі малюнічым
узбярэжжам ракі Ваг, Валодзя
натхняла прыгажосць Карпат і
Жоўца. Час ад часу ён прасіў:
«Затрымайцеся, дайце крыху
падзівіцца».

Мы затрымаліся раз, другі,
трэці, чацвёрты, на пяты я сна-
чала, што ў Славакіі гэтка ж
прыгажосць на кожным кроку.
І калі будзем спыняцца ў ко-
жным малюнічым месцы, то
Татры не ўбачым і заўтра ра-
ніцай, а ў нас у плане яшчэ і
Дэманюўскія пячоры.

Ён паслухаўся і больш не
прасіў затрымацца, а толькі
ўздыхаў: «Маці родная, якая
прыгажосць!» У Дэманюўскіх
пячорах, якімі Славакія гана-
рыцца як адзіным ў свеце,
карасамоўны Валодзя страціў
мову. Ён толькі глядзеў, круціў
галавой і ўздыхаў. Валя так-
сама ўвесь час падазрава маў-
чала.

— Дык як? Падабаецца табе?
— спытала я яе, калі мы вый-
шлі да канатнай дарогі.

— Прыгажосць незвычайная,
— кажа, — толькі страшнавата
трохі.

— Страшнавата? — здзівілася я.
Аказваецца, яна ніколі не ед-
зіла канатнай дарогай.

Мы хадзілі па Татрах, узыхо-
дзілі на абодва Смакоўцы, на
Ламіцу, Шрбске плесо... Муж-
чыны канатнай дарогай заеха-
лі на Грэбняк, а мы, жанчы-
ны, засталіся ўнізе, бо Валя ад-
мовілася вісець на арэлях вы-
сока над безданню. Татры гэтак
натхнілі нашых сяброў, што я
крыху здзівілася. Я ведала,
што на Белай Русі няма гор,
толькі пакатыя ўзгоркі, але ж
Караткевічы бачылі Каўказ...

— Каўказ — гэта нешта ін-
шае, — тлумачыў Валодзя. — Ён
прыгнятае чалавека сваёй ма-
гутнасцю. Татры намога блі-
зай чалавечай прыроды.

Мы заехалі ў Левачу, якую
Валодзя назваў самым прыго-
жым горадам Славакіі. Ён доў-
га не мог адарваць вачэй ад
славутых гатычных алтароў, ад
алтара майстра Паўла. Яго за-
цікавілі старадаўнія палацы і
камяніцы на вузкіх брукава-
ных вуліцах.

Толькі праз год, у Мінску, я
зразумела, чаму ён быў так за-
чараваны. Сталіцу Беларусі,
гэты старажытны горад, вайна

цалкам знішчыла, ад яго заста-
лося не больш трох маленькіх
завулкаў, а таксама пашкоджан-
ны кафедральны сабор. Помні-
кі былой славы Мінска былі
беззваротна загублены. Гэты
факт для аўтара некалькіх гі-
старычных раманаў быў вель-
мі балючы.

Вандруўкі па Славакіі зрабілі
на нас незабыўнае ўражанне:
мы глядзелі на сваю радзіму
вачыма нашых сяброў. Карат-
кевіч пазнаваў кожнае дрэва,
кожную расліну, пытаўся, як
яны называюцца па-славацку і
ставіў нас часам у няёмкае
становішча, бо мы не заўсёды
маглі яму адказаць. Мне зда-
валася, што я ведаю дастаткова
многа раслін, асабліва лекавых,
але Валодзя, здавалася, ведаў
усе, і пры гэтым не толькі бе-
ларускія назвы раслін, але і
рускія і лацінскія.

Быць субяседнікам Валодзі
было вельмі цяжка. Яго ведан-
не прыроды, гісторыі, літара-
туры, мастацтва і розных галін
навукі было настолькі разнаба-
ковым і дакладным, што часам
мы адчувалі сябе з ім як
школьнікі. Мне здаецца, свае
недахопы ведаў аб прыродзе я
крыху паправіла праз год, калі
мы збіралі грыбы на радзіме
Якуба Коласа, у Мікалаеўшчы-
не. Гаспадары бралі баравікі,
падбарозавікі, лісічкі, а я тым
часам, на іх вялікае здзіўленне,
збірала сіняўкі, дубовікі і ра-
доўкі.

Мяне ўсе ўпарта пераконва-
лі, што гэта «паганкі», што іх,
маўляў, трэба выкінуць, але
мне паспрыяў вялікі аўтарытэт
Валодзі.

— Гелена мае рацыю, гэта
добрая грыбы, іх можна есці.
— сказаў ён і дадаў: — Я іх ка-
лісьці ў Сібіры каштаваў!

У час першага прыезду ў
Славакію Валодзя часта ўздых-
хаў: чым вас здзівіць, сябры,
чым вас у нас здзівіць?

Мы прыехалі на Белую Русь
і знайшлі многае, што нас здзі-
віла. Прыгожы, сучасны горад
Мінск, поўны сонца і зеляніны,
утульны, гасцінны дом нашых
сяброў — шчырых і сардэчных
людзей, цудоўныя лясы і шмат-
лікія азёры з чыстай празры-
стай вадой. На возера Нарач
(а яно такое вялікае, што другі
бераг бачны ледзь-ледзь) мы
прыляцелі «кукурузнікам», ма-
ленькім самалётам. Ён ляцеў
так нізка, што чайкі заглядва-
лі да нас у вокны.

У час другога прыезду Кар-
аткевічаў мы, па жаданню
Валі, паехалі на Велеград. Бы-
лі цэнтр Вялікай Маравы, по-
тым хадзілі па Нізкіх Татрах,
наведлі Добынскую лявовую
пячору, а Валодзя папрасіў па-
ехаць зноў у Левачу. Яму бы-
ло цікава, ці гэты горад і дру-
гі раз зробіць на яго такое ж
уражанне. І прыгожы гатычны
горад зачароваў нашага сябра
яшчэ больш, чым у час пер-
шай сустрэчы.

Мы яшчэ некалькі разоў су-
стракаліся з Караткевічам — у
Браціславе, у Мінску, у Гагры.
І верылі, што так будзе і да-
лей. На жаль, сталася іначай.
З Мінска прыйшоў ліст, у якім
Валодзя паведаваў нам, што Ва-
лі, нашай дарогай Валі, ужо
няма, а яшчэ праз паўгода мы
атрымалі сумную вестку, што
няма і Валодзі.

Са славацкай пераклаў
Віктар ЛЯШЧАЎ.

Што такое званне крытыка? Знак прыгожай, прэстыжнай прафесіі або знак адказнай духоўнай місіі? Што накіравана крытыка — смела кроць у незведанае або каціца ва ўтульным экіпажу па наезджанай дарозе ў ар'ергардзе мастакоў?

Усе негатыўныя з'явы беларускай мастацкай крытыкі, практычна так многа гавораць, большасць апанентаў звязвае з дэфіцытам крытыкаў-прафесіяналаў. Сапраўды, асноўная маса тых, хто піша пра мастацтва, — гэта мастакі, якія перакваліфікаваліся ў мастацтвазнаўцаў, журналістаў, філолагаў, гісторыкаў. Пытанне аб падрыхтоўцы кадраў крытыкаў няпростое. Той-сёй лічыць, што пасля пяці гадоў завочнай вучобы на мастацтвазнаўчым аддзяленні БДТМІ з выпускніка павінен адразу атрымацца крытык. Не, крытыкі так не нараджаюцца. Нараджаюцца ў лепшым выпадку — пачуццызатары і прапагандасты, бо спецыяліст вымушаны ў асноўным займацца крытыкай паралельна са сваёй творчай, штатнай работай у музеі, інстытуце, у сістэме Саюза мастакоў і Мастацкага фонду рэспублікі, выдавецтвах.

Мне здаецца, што Саюзу мастакоў, нам, членам секцыі крытыкі, час падняць гэтай праблеме асаблівую ўвагу. Чаму б не стварыць, напрыклад, пастаянны семінар па крытыцы пры СМ БССР і яго абласных арганізацыях, які маглі б весці не толькі найбольш вопытных мастацтвазнаўцаў Мінска, але і крытыкі, запрошаныя з іншых гарадоў краіны? А як патрэбны ўсім нам, мастацтвазнаўцам, выезды на семінары і абмеркаванні выставак у суседнія рэспублікі, Маскву і Ленінград. Неабходны і карэктныя змены сістэмы падрыхтоўкі мастацтвазнаўчых кадраў у БДТМІ. Выдаткі школы, у глыбокім разуменні слова, на мой погляд, — адна з нашых баячак, адно з самых слабых звёнаў сучаснай мастацкай крытыкі. Я гавару пра школу традыцый, школу культуры менавіта ў сэнсе мастацкіх школ, напрамак, які мы ведаем з гісторыі мастацтваў, гэта ў іх фарміруюцца традыцыі і стылі.

Між тым сучасны мастацкі крытык, мастацтвазнавец вельмі часта, на жаль, проста малакультурны. Справа не толькі ў хібах выхавання і адукацыі, хоць тут аснова ўсяго. «Рада-слоўная» сучаснага беларускага мастацтвазнаўства ў масе сваёй не радавітая і нават, я сказаў бы, «беспародная», пазбаўленая культурных традыцый, хоць у апошні час і гавораць пра «вяртанне да вытокаў», да Віцебскай мастацкай школы, да спадчыны М. Шчакаціхіна, М. Каспяровіча і іншых. Ці не таму так кідаецца ў вочы перавага колькасці над якасцю: дылетантызм, які прыйшоў у крытыку, уладаранне вымучанасці і мітусні замест арганічнасці, артыстызму і свабоды творчага выказвання, індывідуальнасці і проста душэўнага незацікаўленасці замест спробы гаварыць мовай прафесіяналізму?

Прыгадава, як дзіўчына, якая не так даўно сномычала ў атэральна-мастацкі інстытут і паждала стаць крытыкам, прыйшла да мяне ў Саюз мастакоў і, прабачліва ўсміхнуўшыся, сказала, што ёй трэба напісаць артыкул пра адну выставу.

«Ну дык пішыце! — Але выстаўка такая нецікавая... — І напішыце, што яна слабая, паразважайце, асэнсуйце сітуацыю. — Нельга, не надрукуюць, бо гэта ж персанальная выстаўка... — Дык што, будзеце пачынаць жыццё ў крытыцы з няшчырасці? — Але ж прасілі!» — і усмешка яе стала зусім бездапаможнай.

Ды неўзабаве усмешка становіцца пераможнай: глядзіш, а дзіўчына ўжо — супльвовы крытык, выдае безапеляцыйныя ацэнкі, астатняе лічыць інтэлектуальным «гарнічкінам», дэталі для чытача. Так нараджаюцца бойкі пасрэднасці, фальшывыя інтэлектуалы, якія, па словах Аляксандра Бенуа, «пхваляваюць і поругваюць, но... всякая шавочка спо-

3 28 верасня па 1 настрычніку ў Мінску пройдзе Усеаюзны пленум Камісіі па крытыцы, мастацтвазнаўству і друку Саюза мастакоў ССРСР на тэму «Рэабудова ў галіне мастацкай культуры і задачы далейшага развіцця мастацкай крытыкі». У рабоце пленума прымуць удзел вядучыя мастацтвазнаўцы і крытыкі з саюзных рэспублік, Масквы і Ленінграда. Аб сучасным стане беларускай мастацкай крытыкі і перспектывах яе яснага ўздыму сёння разважае старшыня бюро секцыі крытыкі і мастацтвазнаўства Саюза мастакоў рэспублікі Барыс Крэпак.

собна превратиться в дракончика».

Праўда, «у дракончыка» ў нас амаль не пераўтвараюцца, часцей так званыя крытыкі становяцца вожыкамі-мурлыкамі, якіх прыёмам паглядзіце. «З глузду з'ехаў!» — вырашыць чытач. «Вожык у яго замурыўся!» — Пра нальчкі заб'юся?»

А калі я фігуральна — пра тую самую крытыку, якую налічылі з гэтым сімпатычным зварном параўноўвалі? Сапраўды, калі ёй штосьці было не даспадобы, мастацкая крытыка

нізмам. Мастак чакае ад крытыка вокамігненнай рэакцыі на сваё стварэнне, падобнай на рэакцыю «разумнай» машыны, якая гаворыць алгарытмам і «выдае» толькі два паняцці — «так» і «не»!

«За» або «супраць»? «Абляж» ці «наваліць»? Гэтага з першовай цікавасцю чакаюць ад мастацкага крытыка. Не ўзровень і абсяг думкі, не багацце сацыяльных, мастацкіх, жыццё-

праўда, што крытычны талент больш цяжка распазнаць, чым здольнасці мастака. Ён такі ж відочны, як любы мастацкі талент. Аднак пры ўмове, што паняцці «ўплывовы крытык» і «таленавіты крытык» — сінонімы і што ў гэтым правіле няма выключэння. А для гэтага трэба, каб крытыкі было многа (няпер яе вядзвычай мала, плошча яе змяшчаецца з кожным годам — парадокс! І гэта ў наш час перабудовы і галоснасці!) Тады ў гаворцы пра крытыку людзі перастануць ужываць крыўдныя для яе тэрміны — «абараняць», «нападаць», «граміць», «падтрымаць», а сцвердзіцца адзіны, дальбог не горшы, — «разважачы». Высокая думка і падтрымае, і скажа горкую праў-

у выдавецтвах на 3—5 гадоў! Тое ж і з каталогамі да выставак. Як правіла, таварышы з выдавецтваў спасылаюцца на складанасць з фотаздымкамі, на адсутнасць каляровай плёнкай, транспарту (калі здамаць трэба за межамі Мінска). А як растлумачыць тое становішча, калі фота зроблена, а рукапіс так і ляжыць доўгі час неадрэззаваны? Мы прапаноўвалі ўвесці ў альбомы, акрамя рэспрадукцыі твораў мастакоў, дакументальны фотарад. Але падтрымка не дачакалася. І дасюль у выдавецтве «Беларусь» не адрэгулявана сістэма дагаворных уземаадносін з аўтарамі.

Вядома, наша тэорыя, наша мастацтвазнаўства надта затрымаліся на прыватных і лакальных манаграфіях і альбомах. Час пераходзіць да больш шырокіх, павукова-маштабных даследаванняў і аб'юльненняў, якіх у нас наогул няма. А ці не час нам асэнсаваць на канкрэтным выяўленчым матэрыяле праблему нацыянальнага, ролі гістарычнай і культурнай спадчыны Беларусі ў сучаснай мастацкай творчасці? Пра цікавасць да праблемы сведчыць практыка — выстаўкі, прысвечаныя М. Гусоўскаму, В. Дуліну-Марцінкевічу, М. Багдановічу, Я. Купалу і Я. Коласу, К. Лышчыскаму, юбілеям нашых старажытных гарадоў. Неўзабаве выстаўкі, прысвечаныя К. Каліноўскаму і Ф. Скарыне. Але сур'ёзнай прафесійнай дыскусіі мастацтвазнаўцаў, крытыкаў, пісьменнікаў, гісторыкаў і г. д. на гэтую тэму так і не было. Навошта ж нам аддаваць гэтыя пытанні на водкуп замежным «спецыялістам па Беларусі»? Няўжо ў нас няма сваіх дастаткова сур'ёзных мастацтвазнаўчых сіл для аб'ектыўнага аналізу сучаснага стану нацыянальнай праблемы ў выяўленчым мастацтве?

Есць і іншыя пытанні, якія трэба тэрмінова рашаць. Напрыклад, чаму знізіўся за апошнія гады якасны ўзровень беларускага мастацтва ў цэлым? Чаму ў станковай творчасці знікае жывая ініцыятыва, навізна, арыгінальнасць, мастацкая смеласць, рызыка, — тое, за што можна дараваць часам пэўную пластычную недасканаласць?

У грамадскім жыцці ідзе рэвалюцыйная перабудова. А ў выяўленчым мастацтве? Як і раней экспанты нашых выставак выпраменьваюць ялей самазаспакоенасці, задаволенасці, індывідуальнасці. Але поспех, гарантываны кампрамісам, спрощваннем складаных пытанняў жыцця, поспех на аснове кан'юнктурна ўзятай тэмы, а не мастацкага выніку — такая традыцыя дарма не праходзіць. Баюся, што і на выстаўцы «Краіна Саветаў», прысвечанай 70-годдзю Вялікага Кастрычніка, мы з ёй, з «традыцыйнай», сустрэнемся не ля аднаго палатна.

Будзем шчырымі: перабудова пачуць не крунулася практыкі мастацкай творчасці. Некаторыя арганізацыйныя форм — так. Дзякуючы ўдасканаленню больш цесных сувязей Саюза мастакоў з ГК КПБ, ЦК КПБ, Міністэрствам культуры рэспублікі, Саюзам архітэктараў Беларусі зрушыла з месца складаная праблема творчых майстэрняў, закладзены асновы арганізацыі рэспубліканскага эстэтычнага цэнтры і г. д.

Зразумела адно: нам, крытыкам, пісаць, як і жыць, сёння па-старому, па-учарашняму нельга. Патрэбна самастойнасць у пастаноўцы праблем, смеласць у іх раскрыцці, адказнасць за слова, якое змешчана ў газеце або прагучала з тэлевізійнага экрану. У гэтым — дыялектыка правоў і абавязкаў мастака-публіцыста ў грамадстве. Прэстыж і лавага да крытыкі залежаць ад нас саміх.

Дык што: аб'езджваць мустангаў або катацца па крузе на пош?

Барыс КРЭПАК.

КАТАЛІЦЦА ПА КРУЗВІ?

выстаўляла іголку і калолася. «Калоліся» і Алег Сурскі, і Уладзімір Бойка, і Алег Белавусяў, і Эма Пугачова, і Франц Валадзько...

Толькі нездарма ўсе гэтыя дзеясловы ўжываюцца ў мінулым часе. Разгорнеш сёння часопіс, зазірнеш у газету ў адпаведныя раздзелы — і што бачыш? Мурлыкае брат крытык, проста-такі трэцца аб манументальную нагу мастака, асабліва, калі той — юбіляр або лаўрэат. І ніякіх табе праб-

На самой справе праблем шмат — як ніколі. Яны, гэтыя праблемы, даўно лунаюць у наветры, пра іх гавораць у кулуарах, часам з трыбуны. І вельмі рэдка — у друку. У прыватнасці, праблемы, што ўзнімаюцца за «круглым сталом» «ЛіМа» (№ 13 за г. г.), у дыскусіі пад рубрыкай «Чалавек у «інтэр'еры» горада» ў гэтым жа штотыднёвіку, былі вельмі своєчаснымі. Але, на жаль, добры пачатак мастацтвазнаўцы не падтрымалі. І гадзі на дапамогу крытыкам прыйшлі... мастакі: В. Маркавец, М. Гуціёў, М. Купава і іншыя, якія выступілі на старонках «ЛіМа» з цікавымі пытаннямі і прапановамі.

Сённяшні стан нашай творчасці хвалюе не толькі мастацтвазнаўцаў і саміх мастакоў. Ён хвалюе і гледача. Думаю, можна вывесці своеасаблівае правіла з адносінаў гледача да выяўленчага мастацтва. Калі яго на хвалі ажыўленай увагі, а значыць, акампаануе грамадскаму настрою, як гэта было, скажам, на выстаўцы «50 год Савецкай улады» або на выстаўцы, прысвечанай 50-годдзю ўтварэння СССР «У сям'і адзінай», то нават яўныя правалы і прахадныя рэчы не зніжаюць агульнага добрага ўражання. Калі ж выстаўка — што, на жаль, у апошнія гады сустракаецца часта — недзе ў закутках публічнага прызначэння, тады не заўважаюцца і выдатныя творы.

Штосьці надобнае, мне здаецца, адбываецца сёння з беларускай мастацкай крытыкай. Але, можа быць, першапрычына ў тым, што яна зведала пэўную інфляцыю ў вачах саміх творцаў? Прынамсі, у асяроддзі мастакоў усё больш заўважаю часта практычны падыход да крытыка і крытыкі: хутчэй упісаць крытыка ў свой творча-вытворчы парадокс!

Але ж крытык — не інстанцыя, не звяно ў вытворчым цыкле, якое павінна спрацаваць. Ён — прадстаўнік старажытнага жанру мастацтвазнаўства і літаратуры, другой мастацкай прафесіі. І такое спажывецкае стаўленне да яго выглядае сёння ці не анахра-

вых асацыяцыяй, не мова і стыль, не універсальнасць і глыбіня аналізу, а перш за ўсё апэнка, г. зн. як адзнака ў яе прамым і ўтылітарным сэнсе. «Так» ці «не»? Калі «так», то ніякай жыве крытык! Калі «не», то ў лепшым выпадку «ён нас не разумеў», у горшым — «рукі не падаюць»...

Ва ўсіх гэтых працэсах важна знайсці прычыны і, калі так можна сказаць, тэхніку ўзаемаўплыву мастацкіх частак. І калі сапраўды беларуская мастацкая крытыка зведала пэўную інфляцыю ў вачах тых, хто стварае мастацтва (а мне гэта ўяўляецца бяспспрачным), то, можа, першапрычына ўсё ж у крытыцы? Можа, яна сама зрабіла выбар, накіраваўшы мастацкі аналіз у ар'ергард сваіх калон? Бо ўявіць сабе, што крытыку «сапсавалі»... мастакі, азначала б паставіць налёсы паперадзе наня.

Калі ацанна, скажам, нарэлі або скульптуры не адрэліваецца ў артыкуле ў выніку роздуму, калі яна зададзеная, дык няма патрэбы і ў сапраўдным аналізе. Я маю на ўвазе «зададзенасць» рознага роду. Ад надта чулай увагі крытыка «к чужым суждзеньям і вестям» да надта хуткага падпарадкавання ўласнай думкі першаму эмацыянальнаму ўражанню ад твора.

Але этычнае патрабаванне прафесіі, на маю думку, заключана для крытыка ў тым, што ён скрупулёзна і непрадзурята выдзе сваё даследаванне і ў выпадку ўдачы, і ў выпадку яўнай няўдачы. І вось тут часта спрацоўвае магічнае слова «імя». Колькасць напісанага на палатне аўтаматычна пераходзіць у якасць. Успомнім: за апошні дзесятак гадоў у перыядычным друку не з'явілася ніводнага хоць бы адносна крытычнага артыкула пра творы М. Савіцкага, Г. Вашчанкі, Г. Паплаўскага, А. Анкейчыка, З. Агура, А. Кашкурэвіча, В. Цвіркі і іншых. Няўжо ўсё так проста і спакойна ў іх творчасці? Няўжо ў іх не б'вае няўдач, спадаў, пралікаў?

Можа, таму і атрымліваецца, што з друку выходзіць нашы артыкулы і рэцэнзіі, загады падагнаных «пад адказ», як у арыфметычнай задачы. У гэтым выпадку роздум крытыка становіцца па сутнасці свайго не больш, чым імітацыяй, а рэзюме — адзнакай у школьным сшытку. Прычым, абавязкова станоўчай адзнакай, калі крытык выдзе гаворку пра творчасць юбіяраў, мастакоў, вылучаных на прэмію, дыпломы, або пра персанальныя выстаўкі заслужаных майстроў кіраўнікоў саюза.

А між тым, мастацтва крытыкі такое ж індывідуальнае, як і любое іншае мастацтва, і асоба крытыка павінна вызначаць яго ўзровень. Гэта ня-

ду! У Аляксандра Грына ёсць апавяданне: стары боцман пайшоў у манахі. Там яго прымусілі ўзраць поле. Але ён за час службы на караблі прывык усялякі трос і канат цягнуць на сябе, таму і ручку плуга таксама цягнуў на сябе. Вечарам, заканчвае апавяданне пісьменнік, было ўражанне, быццам на поле зваліўся метэарыт...

Вось так і з крытычным полем мастацтвазнаўцы А. Дабравольскага. Напрыклад, хочаце ведаць, як ён характарызуе творчасць В. Цвіркі ў артыкуле «Лідэр адстаў» («Мастацтва Беларусі» № 7, 1987 г.)? Аказваецца, Цвірка — «канструктар пейзажа, ён піша пейзаж з такой інжынернай смеласцю, з якой, напрыклад, Эйфель узвёў сваю вежу ў Парыжы, з якой Гропіус у «Баўхаўзе» распрацоўваў дызайн яе прамысловае мастацтва, з якой наша індустрыяльная архітэктура адмовілася ад ордэраўнай сістэмы ў 1960-я гады. Па глыбіннай сутнасці свайго мыслення Цвірка — дзіця ўрбанізму, эпохі НТР. Толькі канструктыўызм яго застаецца на эмпірычна-пачуццёвым узроўні і не дасягае ўзроўню лагіка-модульнай кампінаторыкі...»

Спытайце, прычым тут Гропіус або Эйфель? Прычым «ордэраўная сістэма»? Што гэта — жаданне прадэманстраваць сваю эрудыцыю або спроба — у высакародных мэтах! — звесці мастацтва В. Цвіркі да сухой рацыяналістычнасці, «інжынерны», дакладней да «эмпірычна-пачуццёвага канструктыўызму»? Хоціці! Цвірка не мае патрэбы ў тым, каб яго так палблагліва, лягнуўшы на плячы, асучаснівалі. Галоўнае ў творчасці В. Цвіркі — не «лагіка-канструктыўнае мысленне», яе перааконае чытачоў А. Дабравольскага, а, на ішчасце, адсутнасць такога. Галоўнае — высокая ўнутраная адухоўленасць, прыродная творчая раснаванасць пачуццяў, якія нараджаюцца ў Цвіркі кожны раз, калі ён, па натуре чалавек далёкі ад НТР, сустракаецца саманасам з прыродай. Менавіта ў гэтым — сэнс і сіла ягонага мастацтва.

«Метэарыты» на крытычным полі можна знайсці і ў іншых фармуліроўках А. Дабравольскага. Напрыклад, яго патрабаванне паралельнага супастаўлення творчасці Савіцкага і Цвіркі як «суровых рэалістаў». Няўжо і тут трэба тлумачыць, што гэтыя мастакі — зусім розныя па вобразна-пластычным ладзе свайго мастацтва, а па эмацыянальным светаўспрыманням — наогул супрацьлеглыя? Далей, як кажуць, ісці няма нуды.

Разам з тым, у артыкуле А. Дабравольскага ёсць і слушныя меркаванні наконт няясных тэмстаў нашых альбомаў і манаграфій, іх рэцэнзавання. І калі гаварыць пра асобныя выданні нашых манаграфій, альбомаў і каталогаў, дык тут мы можам спаборнічаць са старажытнымі манахамі, якія пісалі «ад рукі». Але няма ўпэўненасці, што ў гэтым спаборніцтве выйгралі б мы, бо мастацтвазнаўчыя працы ляжаць

Мамчыла ДЖЭРКАВІЧ

Праметэй

Бунтоўнік прыкаваны
ляжыць у немаце,
у чорнай дзюбе птаха
кроў яго цвіце.

Агну не выпускае:
пакуль як сонцаў брат
гарыць агонь—ахвяры
саромеецца кат.

Зямля

Раніцай будзіць мяне
светлая сонца паводка,
па ёй пазнаю свой дзень.

З мора няпэўнасці
абасабляецца цела.

Мноства прадметаў
жыве ў нашых снах.

Свет непяшчотны,
але застаюцца сляды
на доле гліняным.

Незбэмы назоўнік
мяняецца з часам,
цябе не пытаючы.

За намі мяцеліца,
з жоўтага круга
б'юць снопам праменні.

Наўкол у прасторы—
мяняюцца гукі
з імгнення ў імгненне.

Зямля застаецца,
а замкі паветраныя
знікаюць.

Зачараваныя,
сыходзяць на бераг
алівы.

Дарэмна ружы
паўсюдна
водар свой разліваюць.

Не ведаюць, што надзея
страчана на зямлі.

Запалымнела ў блакіце

Запалымнела ў блакіце
вялікае жоўтае сонца.

У думках людзей прарастаюць
зёлкі, любоў і песні.

Ды ўжо напінаецца лук дня—
і з яго вылятае вечар.

Вятрыска прыносіць аднекуль
знаёмы водар дажджу.

Зямля і сонца радуецца
дужасці-сіле зярнят.

Журчанне крыніцы змаўкае,
пераліваецца ў цішу.

Пісьмо Цяне

Шумяць платаны, вітаючы
вечар,
пакуль яшчэ неба зарой
праменіць,
калі табе горыч кранула
вусны—
слодыччу вечар яе заменіць.

Часу мішэнь—чалавек самотны,
час на сабе яго правярае,
ну, а квонькі венчык кветкі
карэньчык сумнення ў душу
пускае.

Ведай, не трэба спыняцца
ўвагай
на тым, што не мае прыкмет
асабістых,
і як бы цябе ні сагнула ліха—
выстай, будзь моцнай, як дуб
караністы.

Я не вучыў цябе падавацца—
зло хай не зломіць цябе
гвалтоўна,

калі на святло, што так гожа
льецца,
пакуты цень успадзе ралтоўна.

На гэтым кавалку зямлі
стракатам—
усохлых надзей і пльылі
крынічнай—
без радасці жыць чалавек
не можа
і між людзей—без свайго
аблічча.

Дарэмна

Мне хаваць няма чаго.

Між двума агнямі
я ўханіў свабоду.

Марна прыбіраць хлусню
у п'ялёсткі руж.

Я за гальку слоў тваіх
не дам і пясчынкі.

У расплаўлены метал
не ўсаджу я рук.

Не шукай дарэмна.

Жанчыне

Хораша з табою
мне на гэтым свеце,
слаўная мая,

прагну твайго цела,
а на твар і ў вочы
век глядзеў бы я.

Не дамасціў

Масты да цябе машчу
праз раку, праз час і прастору.

Ад зморы мяне пакідаюць
лепшыя думкі і мёры.

Назад — не магу,
наперад—не ўмею.

Змогся, нічога
не дасягнуўшы ў дарозе.

Д'ябальскі холад,
лёдам скавана рака.

Не дамасціў да цябе.

Не вяртаемса

А ні вачэй,
а ні рук тваіх болей
я не знаходжу.

Дзе яны—тыя
шчасця хвіліны?

Страчаны воблік
мне бацьціца зноўку.

Ветры халодныя
здэмулі ластавак,
а не задэмулі
ні твайго твару,
ні маіх думак.

У морак ночы,
у промні росаў
мы не вяртаемса.

Аліва

МІЛІЦЫН І МІЧУНУ,
маім бацькам

Пра даўгавечнасць
сведчаць зарубкі,
памяці персцень
з цвярдых наростаў.

З яе галінак
вянкі спляталі
сабе тыраны
і воі свабоды.

Горкасць, і даўкасць,
і водар жыцця ў ёй,
старой і роднай,
як гэта зямля.

З сербскахарвацкай
пераклаў Ніл ГІЛЕВІЧ.

НАРКАМАНІЯ.
Яшчэ зусім ня-
даўна гэтую
страшную сацы-
яльную з'яву мы
аніяк не звязвалі з нашым
жыццём. Пра яе не прынята
было гаварыць, пісаць. Ды
наркаманаў ад гэтага не ме-
нела, зло гэтае, на жаль,
распаўсюджваецца...

Ідучы сюды, у Навінкі, у
Рэспубліканскую псіхіятрыч-
ную бальніцу, не спадзя-
ваўся, што ўсё будзе так лёг-
ка і проста.

— Пагутарыць з наркамана-
мі? — перапытаў прафесар
Павел Пятровіч Волкаў.
— Калі ласка. У нас яны ах-
вотна ідуць на кантакт,— да-
даў ён з усмешкай, робячы
націск на «у нас».

Набраў нумар тэлефона:
— Да вас зараз прыйдзе
карэспандэнт, цікавіцца нар-

кі, мажны, з моднай прычос-
кай, таўстарабы — законча-
ны цынік, з радасцю аддаецца
гэткаму душэўнаму стрыпты-
зу. Кажка, што пасля першага
ўколу наркотыкам адчуў сябе
ўладаром свету.

— Уладаром свету? — не
разумею я.

— Уладаром! Ты над усімі
гаспадар. Як бог! — прыжму-
рыўшы вочы, кажа ён.

Хацелася сказаць, што такіх
«уладароў», мабыць, ня-
мала за гэтымі дзвярамі (тут
утрымліваюцца розныя псі-
хічныя хворыя), але — па-
шкадаваў хлопца. І як не па-
шкадаваць? Трыццаць гадоў
чалавеку, у самым росквіце
жыцця, а трапіў у такую
страшную пастку. Трапіў, вядо-
ма, па сваёй волі, але ўсё
роўна — шкада. Ці выбераць
ён з яе?

— Мак, — тлумачыць Аляк-
сей, — звычайны наш мяско-
вы мак, які расце на агора-
дах. Мы кажам гаспадарам:
«Вы сам мак, гэта значыць,
зярнятка, бярыце сабе, а нам
аддайце тое, што засталася
— пустыя макаўкі і сцябло».
Не дарма, вядома, за грошы.
За рубель аддаюць...

Я пацкавіўся ў начальніка
аддзялення Упраўлення ўнут-
раных спраў г. Мінска Міка-
лая Сцяпанавіча Рафальскага,
які ён, сярэднестатыстычны
наркаман. Ён адказаў: узрост
20—30 гадоў, адукацыя —
сярэдняя, сацыяльны статус
— кваліфікаваны рабочы, тэх-
нік, студэнт...

Расказваю Рафальскаму
пра сустрэчу ў Навінках з
Віктарам і Аляксеем, якія,
дарэчы, маюць вышэйшую
адукацыю.

каманами... Пакажыце і рас-
кажыце...

Іду па бальнічным гарадку.
Сучасныя будынкі-карпусы,
шмат зеланіны — цяністыя
алеі, паляны з купамі дрэў,
клумбы з кветкамі. Прыгожа
(калі гэтае слова можна
ўжыць у дачыненні да гэтай
«юдоли скорби и печали»).

...Шчоўкнуў замок, і мы за-
сталіся ў невялікім пакоі
ўтрох: я і два наркаманы.
Назавём іх Віктарам і Аляк-
сеем. Віктар, заўважыўшы,
што я міжволі азірнуўся на
замкнутыя дзверы, з непры-
хаванай іроніяй сказаў:

— Тут дзверы адчыненымі
не трымаюць. Гэта ж вам не
санаторый — псіхбальніца...

Я назваў сябе, сказаў, хто
і адкуль, растлумачыў, наво-
шта хачу пагутарыць з імі.
Сказаў яшчэ, што іх права ад-
казаць ці не адказаць на
мае пытанні, але буду ўдзяч-
ны, калі яны дапамогуць мне
разабрацца ў такой няпростай
проблеме, як наркаманія, ат-
рымаю інфармацыю з першых
рук. Такі ўступ маім суб'яд-
нікам, відаць, спадабаўся, бо
Віктар (у далейшым ініцыя-
тыву ў размове трымаў ён)
заківаў у знак згоды галавой,
сказаўшы, што сродкі маса-
вай інфармацыі хлусяць пра
наркаманаў, паклёпнічаюць
на іх.

— Ставляць нас у адзін рад
з алкаголікамі. — Віктар па-
гардліва скрывіўся. — Тут, у
нашым аддзяленні, лечаць і
алкашоў, дык мы з Аляксеем
з імі не размаўляем. Што ад
іх можна пачуць? Колькі маг-
лі выпіць? Як траплялі ў вы-
цвярэзнік? Як біліся з жон-
камі? З іх ніхто за жыццё
кніжкі ў рукі не браў.

Я ледзь стрымліваю ўсмеш-
ку. Бач ты, і тут, аказваецца,
свая іерархія. Віктар і Аляк-
сей лічаць сябе арыстакратамі
поруч з алкашамі: яны, ці ба-
чыце, чмураюць ад ін'екцыі у
вену, а тыя наліваюць тры-
бух «чарнілам»...

Віктар у мінулым — ін-
жынер-электрык, Аляксей —
горны інжынер. У Віктара ў
мінулым і сям'я — жонка,
дача. Тут, у Навінках, адзін
і другі — трэці раз. Нічога
яны не саромеюцца, ні аб чым
не шкадуць. Віктар — высо-

Не стрымаўся, спытаў пра
гэта. Віктар адказаў: адзінае,
што яго можа спыніць — гэта
пагроза трапіць у рэшце рэшт
у ЛПП — лячэбна-працоўны
прафілакторый. Мільганула
думка: ці не баішся ты, да-
ражэнькі, больш за ўсё фізіч-
най працы?

Некалі мне даводзілася пі-
саць пра Светлагорскі ЛПП. Па-
мятаю, як яго насельнікі скар-
дзіліся на цяжкую працу (яны
взялі з дроту металічную сетку).
Няйначай чакалі, што іх па-
прыгаворы народнага суда ад-
правяць у дом адпачынку!

Аляксей, чарнявы і хударля-
вы малады чалавек, сядзеў
утаропіўшыся ў падлогу і амаль
увесь час маўчаў. Урэшце і ён
падняў галаву, ціха спытаў:

— Скажыце, а чаму нас пас-
ля Навінак не бяруць на працу
па нашай спецыяльнасці? За-
стаецца зноў садзіцца на іголку?

Я збянтэжыўся на хвіліну, не
ведаючы, што адказаць. А пас-
ля падумаў: а як пусціць у шах-
ту гэтага былога горнага інжы-
нера? Як даверыць інжынеру-
электрыку Віктару электрагас-
падарну? Пад абяцанне больш
не ўжываць наркатыкі? Ды яны
такое абяцанне давалі ўжо не-
аднойчы. Згадалася інструкцыя
аб сімптомах наркатычнага ап'я-
нення, выдадзеная Міністэрст-
вам аховы здароўя рэспублікі.
Сярод гэтых сімптомаў — і та-
кія: страта наардынацыі руху,
не рэагуюць на навакольнае
асяроддзе і г. д. І таюга чала-
века — да электрычнага ру-
більніка?!

Аднак жа пасля бальніцы
яны сапраўды маюць пільную
патрэбу ва ўвазе, працаўлад-
каванні, прытым з найменшымі
для іх псіхалагічнымі стра-
тамі.

Тым часам Аляксей расказ-
вае пра сваё жыццё. Па сут-
насці, трагічная гісторыя. Спа-
чатку было ўсё добра. Здзейс-
нілася юнацкая мара стаць
горным інжынерам. Праца, на
якую трапіў па размеркаван-
ні, была па душы. Ажаніўся,
атрымаў кватэру... Адночы ў
кампаніі нехта жартам пра-
панаваў цыгарэту з гашышам.
Спадабалася. Паспрабаваў
яшчэ і сам не заўважыў, як
уцягнуўся. Потым нехта з
«вопытных» сказаў, што га-
шыш — дзіцячая забава, зу-
сім іншы каленкор — ін'екцыя
опіума... Так ён «сеў на іголку»...
Дзе браў наркатыкі? Аляксей
скупа ўсміхаецца. Пачуўшы пытанне,
смяецца і Віктар.

— Так, — кажа Мікалай
Сцяпанавіч, — адукацыйны
цэнз наркаманаў павышаецца.
Узяць хоць бы таго ж
Аляксандра Ціхановіча, чала-
века з кансерваторскай аду-
кацыйнай, былога саліста ан-
самбля «Верасы», асуджанага
за ўжыванне і захоўванне
наркатыкаў. Гуляе ў вельмі
небяспечную гульню з імі і
яшчэ сёй-той з мастацкай ін-
тэлігенцыі.

Дваццаць — трыццаць га-
доў... Самы прадуктыўны ўз-
рост. Самыя ў чалавека сілы,
памяць, энергія, рашучасць,
настойлівасць, калі, здаецца,
усё табе па плячы, усё ў
жыцці здзейсніцца. Што
здзейсніцца ў гэтых?

— Дзеля хвілін «шчасця»
варта ахвяраваць і жыццём,
— напышліва сказаў мне
знаёмы ўжо вам Віктар. А я
зварнуў увагу, што чалавек
гэты ні разу не ўспомніў сва-
іх родных і блізкіх, хоць, як
мне было вядома, у яго былі
жонка і дачка, жывуць бацькі.
Расказ ягоны круціўся
адно вакол уласнай персони:
я казаў, я падумаў, я прачы-
таў, мне было добра...

Пасля ўрач гарадскога нар-
калагічнага дыспансера Ула-
дзімір Іосіфавіч Вільгоўскі
растлумачыць мне, што нар-
каманы — паталагічныя эга-
істы, у іх, акрамя ўсяго інша-
га, адсутнічае, як вынік хва-
робы, крытычная самаацэнка,
ім уласціва так званая анона-
гназія — неразуменне ўлас-
най хваробы, затое пшшным
цветам развіваюцца такія «мі-
лья» рысы характару, як
хлуслівасць, нахабнасць, аг-
рсіўнасць.

Сапраўды, і сам быў свед-
кам, як гэтыя рысы віртуоз-
на дэманстраваў на судзе
А. Ціхановіч.

Калі заходзіць гаворка пра
наркаманію (зараз гэтая тэ-
ма хвалюе ці не ўсіх, невы-
падкова наркаманію і алкага-
лізм называюць чумой двац-
цатага стагоддзя), дык, бы-
вае, сёй-той аніяк не можа
ўцягнуць, як гэта чалавек,
ведаючы, да чаго можа прывес-
ці ўжыванне наркатыкаў, не

можа спыніцца. Наркманія не паддаецца логіцы — як і самагубства. Ды гэта, па сутнасці, і ёсць самагубства, толькі расцягнутае ў часе.

— Стопрацэнтнымі наркманамі становяцца вельмі хутка, у вострым дзесяці разоў хутчэй, чым алкаголікамі, — кажа М. Рафальскі. — Вядомы выпадкі, калі чалавек згараў менш чым за год.

У. Вільтоўскі:

— Наркатыкі разбураюць не толькі псіхіку, яны каварна ўкараняюцца ў працэс абмену рэчываў у арганізме. Арганізм пачынае адчуваць неадольную патрэбу ў наркатыках, накіраваных на іх.

У СЕ спецыялісты-медыкі, з якімі мне давялося гутарыць, у адзін голас гаварылі, што панацэі ад наркманіі чалавецтва яшчэ не вынайшлі. «Навошта тады ствараюцца наркалагічныя дыспансеры, наркалагічныя аддзяленні ў бальніцах, пішучца на гэтую тэму навуковыя дысертацыі і трактаты?» — пытаўся я. Мне тлумачылі, што на ранняй стадыі наркманіі, асабліва, калі ў пастку трапіў малады чалавек, яго яшчэ можна ўратаваць пры дапамозе тэрапеўтычных і псіхалагічных сродкаў. Тут ёсць шанцы, які нельга ўпусьціць. Ды, аказваецца, мала хто з наркманіі хоча лячыцца.

У. Вільтоўскаму на гэта я запарэчыў, раскажушы пра Віктара і Аляксея, якія, па іх словах, самі прыехалі ў Навінкі.

Ён раскажаў, што ў наркманіі са стужкай павышаецца парог успрыняцця наркатыкаў. Каб давесці сябе да звычайнага наркатычнага стану, трэба тых наркатыкаў з кожным разам прымаць усё больш. А дзе іх здабыць? Ды і грошай трэба немаведама колькі. (Першы намеснік міністра ўнутраных спраў рэспублікі Віктар Аляксеевіч Кавалёў, з якім мы доўга гутарылі, раскажаў, што запалкавы карабон каштуе 50 рублёў. Гэта — дзённая доза наркманіі. За месяц яму давядзецца плаціць за наркатыкі не дзе 1500 рублёў). Вось такі «ашчадны» наркманіі едзе ў бальніцу і просіць: «Ратуеце, я вырашыў «завязваць». І яго пачынаюць ратаваць пры дапамозе самых сучасных сродкаў. Каб зняць абстыненцыю, вывядзі з арганізму атруту, ставяць капальніцу ці нават падключваюць «хворга» да штучнай ныркі, каб поўнасьцю ачысціць кроў даючы самыя дарагія лекі. Праз некалькі месяцаў чалавек ачуньвае — знікае зямлісты колер твару, паўляецца ў вачах малады бляск, і настраў у яго выдатны, бо ведае: там, «на волі» яму цяпер хопіць для поўнага кайфу і невялікай дозы наркатыка. Пра тое, што праз некаторы час усё вернецца «на кругі свая», ён не думае.

— «Па іх словах» — усміхнуўся Уладзімір Іосіфавіч. — Хутчэй за ўсё — схлусілі. Хіба толькі...

Хто бачыў па тэлебачанні сустрэчу ў Астанкінскай студыі з вядомым нашым кардыёхірургам акадэмікам М. Амосавым, той, мабыць, звярнуў увагу на яго адказ на пытанне аб наркманіі. Акадэмік падкрэсліў, што нічога больш жаклівага ён не ведае, і змагацца з наркманіяй трэба з усіх сіл, але справа гэта не столькі медыкаў, колькі органаў унутраных спраў. Не ўсім прадстаўнікам органаў унутраных спраў гэтага выказанне славаўтага акадэміка спадабалася, у іх тут свае рахункі з медыцынай.

Не мне, вядома, вырашаць, хто ў гэтай справе павінен зрабіць больш, а востр што механізм барацьбы з наркманіяй у нас яшчэ як след не адладжаны, дык гэта несумненна.

Ніхто з тых, хто павінен ведаць, не ведае, напрыклад, колькі ў нашай рэспубліцы

наркманіі. Праўда, першы намеснік міністра аховы здароўя БССР Канстанцін Мікалаевіч Анішчанка назваў мне лічбу зарэгістраваных наркманіі — іх больш як сто. Зарэгістраваных. А колькі іх на самой справе? У час гутарак з кампетэнтнымі асобамі я ўпэўніўся, што лічба, названая нам міністрам, — гэта толькі надводная частка наркманіі айсберга. Аказваецца, наогул, не так проста ўзяць наркманію на ўлік. Пра гэта гаварыла мне галоўны нарколаг Мінска Мая Іванавна Ашарына-Лапо. Справа ў тым, што няма прававога абгрунтавання, згодна з якім чалавек, які падазраецца ва ўжыванні наркатыкаў, можна было б абавязваць прайсці неабходны медыцынскі кантроль.

— Уявіце такі выпадак, — кажа Мая Іванавна, — міліцыянер затрымаў чалавеча з прыкметамі наркатычнага ап'янення, і вядзе яго да нас у наркалагічны дыспансер. Дык вось, нямаю таго юрыдычнага акту, па якім мы маем права патрабаваць ад яго зраць тыя ж аналізы. Праўда, нам, бывае, удаецца ўгаварыць затрыманага, але ж гэта яшчэ паўсправа. Калі нават у арганізме яго выяўлены наркатыкі, мы абавязаны гэтага чалавеча адправіць у наркалагічнае аддзяленне псіхіятрычнай бальніцы, бо дыягназ — наркманіі — ставіцца толькі паліцыянаў і спецыялістаў. А ён возьме і не паедзе. Не хоча, і усё... Прымусяць яго не маем права, няма, паўтараю, на гэта закона. Гэтыя людзі, а іх нямала, статыстыкай па наркманіі не ўлічваюцца. Фармальна іх як быццам і няма...

Вось такая сітуацыя. Праўда, Мікалай Сцяпанавіч Рафальскі ў сваю чаргу паскардзіўся мне на ўрачоў-нарколагаў, якія дагэтуль не распрацавалі экспрэс-аналізаў на ўтрыманне ў арганізме таго ці іншага наркатыка.

— Гэта нам неабходна ведаць, — гаворыць ён. — У залежнасці ад таго, які ўжыты наркатык, лягчэй выйсці на шляхі яго распаўсюджвання.

А шляхоў гэтых — нямала. У мяне, праўда, няма падстаў гаварыць, што ў Мінску, напрыклад, наркатыкі можна адкрыта купіць «з рук», як, скажам, у Маскве (пра гэта нядаўна пісалі «Известия» ў артыкуле «Пуцёўка ў пекла»): аўтарка ў цэнтры сталіцы натрапіла на маладых людзей, якія амаль без усякай канспірацыі прадавалі атрутныя зельле, але факт застаецца фактам — наркманіі ў рэспубліцы большае, з гэтым пагадзіліся ўсе мае кампетэнтныя суб'ядзінкі. Значыць, ёсць для гэтага «матэрыяльная» база — наркатыкі.

Віктар Аляксеевіч Кавалёў раскажаў мне, як вядзецца барацьба з наркманіяй, з распаўсюджваннем наркатыкаў, знаёміў з лічбамі, дыяграмамі, данасеннямі і іншымі дакументамі. Гаварыў В. Кавалёў, як «перакрываецца кісларод» наркманіям.

— Мы прапанавалі сваім прадстаўнікам на месцах, — сказаў ён, — знішчыць пасевы маку і канопляў. Хоць у мясцовых гатунках утрымліваецца менш наркатычных рэчываў, але наркманіі выкарыстоўваюць і іх.

Я ўявіў сабе, як участковы міліцыянер ідзе ў чужы агарод нішчыць мак. А на падставе чаго? Ці ёсць у яго на гэта юрыдычнае права? Вядома, зручней было б узяцца за гэтую справу мясцовым Саветам, растлумачыўшы сялянам, што да чаго...

Але пакуль «суть да дело», мак сеюць і мак гэты выкарыстоўваюць наркманіі, гатуецца з яго мацны і вельмі таксічны «какнар».

Я не выдаў сакрэта? Кажу пра гэта, бо варта было з

кім-небудзь са службовых асоб пачаць размову пра наркманію, як яны адразу ж пачыналі папракаць сродкі масавай інфармацыі за тое, што маўляў, яны спрыяюць цікавасці моладзі да наркатыкаў, выдаюць «сакрэт» іх прыгатавання.

— І хто-небудзь стаў наркманам па віне газеты? — пытаўся я.

У адказ асобы паціскалі плячамі, гаварылі, што яны разважаюць тэарэтычна: маўляў, чым пра гэта меней гаварыць, тым лепей. Вось і Айтматаў, на іх думку, зрабіў памылку, раскажушы ў сваім рамане «Плахы» не толькі пра тое, як дзейнічае наркманіі, але і пра маршруты ганцоў за «траўкай», нават пра «тэхналогію» збірання «пластыліну» — пыльцы дзікіх канопляў — вельмі моцнага наркатыка, паведаміў, колькі зарабляюць гандляры наркатыкамі...

Што гэта? Рэцыдывы нашай нядаўняй сакрэтаманіі, калі заслоны таямнічасці ўводзіліся вакол усіх вядомых падзей і фактаў? Вось і М. Ашарына-Лапо, калі мы па тэлефоне дамаўляліся аб сустрэчы, адразу папярэдзіла, што дала падпіску не апавяшчаць лічбы па наркманіі. Я супакоіў яе, паабяцаўшы не выпытваць «сакрэтаў», бо мяне цікавіць толькі праблема гэтай страшнай з'явы.

Я становяцца наркманам? Хто пра гэта можа сказаць дакладна? Спецыялісты ведаюць, што наркманіі пастаянна ўцягваюць у сваё асяроддзе ўсё новых і новых людзей. М. Рафальскі лічыць, што чым больш група наркманіі, тым больш у яе сроднаў, магчымасцей здабыць наркатыкі. Яны паміж сабой звязаны. Сёлета ў нарсудзе Мінскага раёна слушалася крымінальная справа, узбуджаная супраць двух наркманіі — трыццаці і дзевятнаці гадоў, якія за горадам паставілі палатку і, здабываючы па навакольных вёсках мак, варылі на настры «макнар». Следства выявіла, што ў тых ваханаліях ля настры прымаў удзел і шмат дзятчат-наркманіі, якія з'ехалі сюды з розных гарадоў краіны — Ленінграда, Растова, нават Нова-сібірска. Народ гэты дзеля порцы наркатыка гатовы на ўсё.

Канстанцін Мікалаевіч Анішчанка раскажаў мне гісторыю, якая сведчыць і аб пэўнай арганізаванасці наркманіі, аб іх агрэсіўнасці. Сялетняй вясной на Гродзеншчыне ў многіх дачных пасёлках з'явіліся аб'явы-пагрозы: «Калі не пасееце мак — спалім». Спачатку падумалі, што нехта «разыгрывае» дачнікаў, але неўзабаве ўдалося ўстанавіць, што дзейнічалі тут наркманіі.

Здабыча маку, макавай саломкі — справа сезонная, зімой, вясной, частку лета наркманіі шукае іншую наркатычную спажыву. Свой погляд ён скіроўвае на аптэкі, дзе шмат лекаў, якія ўтрымліваюць наркатычныя рэчывы. Ідуць у ход падрабленыя рэцэпты — В. Кавалёў паведаміў, што летась іх было выяўлена больш за дзвесце. Здабыць пусты рэцэпт з пачаткай — не такая вялікая праблема. Зазірніце ў паліклініцы ў іншы ўрачэбны кабінет і ўбачыце, колькі ляжыць там на сталах незапоўненых рэцэптурных бланкаў з загадзя пастаўленымі пачаткамі. Скарыстаўшы зручны момант, узяць у кішэню пару-другую гэтых бланкаў, як кажучы, справа тэхнікі.

Або вось яшчэ такая праблема. Многія, лекі, як вядома, прадаюцца ў аптэках без рэцэптаў. Дык вось, наркманіі, многія з іх няблага разбіраюцца ў фармакалогіі, пачалі здабываць з гэтых, здавалася б, бяскрыўдных лекаў кампаненты для прыгатавання так званай «мулькі» — аднаго з самых таксічных хімічных наркатыкаў.

Што тут рабіць? Пытанне пакуль што адкрытае. М. Ра-

фальскі лічыць, што і такія лекі павінны прадавацца па рэцэптах. Дадасць працы ўрачам? Нічога. затое перакрываецца адзін з каналаў распаўсюджвання наркатыкаў.

У Мікалая Сцяпанавіча наогул шмат у гэтым сэнсе прэтэнзій да ўрачоў. Міністэрства аховы здароўя ў цэлым. Ён, прынамсі, абуралася тым, што ў магазінах медыцынструментарыя пачалі свабодна прадавацца медыцынскія іголки, шпрыцы і г. д.

— Раней, — кажа ён, — у наркманіі былі вялікія цяжкасці з набыццём тых жа шпрыцоў. Цяпер жа — калі ласка, ідзі купляй...

Вы можаце сабе ўявіць урача, які сам спрыяе наркманіі? Цяжка ўявіць? Я прысутнічаў на судовым працэсе, дзе на лаве падсудных сядзеў урач «хуткай дапамогі» А. Давідзенка, які абвінавачваўся ў тым, што: «Пры выкананні службовых абавязкаў (цытую абвінавачанне — М. З.), звязаных з выездам для аказання медыцынскай дапамогі грамадзянам, шляхам унесения ў медыцынскія дакументы (карты выліку «хуткай дапамогі», рэцэпты і кнігі спісання наркатычных рэчываў) зварок няправільных дадзеных аб іменнях хворым у якасці абязбольваючых сродкаў наркатычных рэчываў, сістэматычна ажыццяўляў крадзеж гэтых рэчываў».

Дома ў яго знайшлі пры вобыску шмат ампул з рознымі наркатычнымі рэчывамі — хапіла б на цэлую аптэку. На судзе была ўскрыта і механіка «набыцця» Давідзенкам наркатыкаў. Даволі прастая механіка, бо сапраўднага кантролю за выдачай тых ампул урачам на станцыі «хуткай дапамогі» не было.

У яго былі свае кліенты-пакупнікі наркатыкаў. Донтар — наадварот, донтар — пярэварачень. Дарэчы, да «хуткай дапамогі» ён працаваў у наркалагічным дыспансеры...

Сёння па ўсім свеце гандляроў наркатыкамі называюць адназначна — наркатэрысты. У некаторых краінах гэтай катэгорыі злучыцца крымінальнымі кодэксамі прадугледжана пакаранне смерцю. Так грамадства бароніць сябе ад страшнай заразы наркманіі. А ў прыговоры Давідзенку, як ні дзіўна, нават агаворана яго права пільна адбываць пакарання займацца ўрачэбнай дзейнасцю.

І яшчэ адна жудасная з'ява, на якой я хачу спыніцца ў сваіх нататках. Таксікаманія. Я яна стала прадметам галоснасці толькі нядаўна.

МЫ ПАЗНАЕМІЛІСЯ з таксікаманам у тых жа Навінках. У кабінет загадчыка аддзялення Д. Аляксандрава нясмела ўвайшоў высокі юнак гадоў семнаццаці і, не падымваючы вачэй, сеў на канапу. Спакваля, пры дапамозе доктара разгаварыліся. Завуць — Валерыем, навучэнец ГПТВ, жыве ў Мінску з маці ў прыватным доме. Бацька з ім не жыве, маці яго выгнала, бо «вельмі піў». Год назад хлопцы ў двары навучылі яго нюхаць нейкую «замаску». Ён нюхаў, пакуль не прывучыўся, ды так, што не мог ужо без гэтага абыходзіцца. Маці заўважыла і заявіла ў міліцыю. Так ён апынуўся ў псіхіятрычнай бальніцы. Адныя словы, даў згоду суды прыехаць (заўважым у дужках, што мог і не даць, галоўны нарколаг горада казалася мне, што барацьба з таксікаманіяй наогул не мае ніякай юрыдычнай асновы).

Закончыўшы сваю «споведзь», хлопец надоўга змаўкае.

— Ты кніжкі любіш чытаць? — пытаюся ў яго.

— Не-а, — зусім па-дзіцячы адказвае ён.

— Але ж хоць якая-небудзь ды спадабалася?

— Не ведаю, — круціць галавой хлопец, — я іх не чытаў.

— Ніводнай кніжкі не прачытаў? — не веру я.

— Ага, ніводнай.

Я слухаю і думаю: столькі ідзе розных спрачак аб літаратуры, аб дзіцячай літаратуры, якой яна павінна быць, якая

ляжыць на ёй місія па выхаванні маладога пакалення, а вось сядзіць перада мной юнак, які наогул ніколі ў руках кніжкі не трымаў. І жыве ён не дзе-небудзь у дрымухай тайзе, а ў цэнтры сталічнага горада, вучыўся ў сталічнай школе і ніхто не заўважыў гэтай «адметнай» яго рысы. Або, відаць, разважалі: «Ну, не чытае, што за дзіва, такіх вунь колькі»...

— А з кім ты сябруеш у двары? — пытаюся, каб нешта яшчэ сказаць.

— З усімі. Хлопцы ў нас добрыя, бывае, і коламі пачастуюць.

— Коламі?

— Белья такія таблеткі, вялікія, — тлумачыць ён.

— Калі-небудзь яны цябе пургенам пачастуюць, — усміхаецца донтар. — Пабегаеш тады ў адно месца...

Хлопец моршчыць лоб, думае.

— Пурген? Я ведаю, што такое пурген. — Таксама ўсміхаецца. — Ды не, «папаны» — свае, колы ў іх сапраўдныя.

— А дзятчаты ў вашай кампаніі ёсць?

— Дзятчаты? — перапытвае Валера, і вусны яго зноў кранае на гэты раз гэткай гуллівай ўсмішка. — Якія яны дзятчаты, яны ўжо даўно не дзятчаты...

Хоць гэта ён разумее.

Калі хлопец выходзіць з кабінета, Д. Аляксандраў доўга маўчыць, панурываецца, потым, уздыхнуўшы, кажа:

— Для таксікамана характэрна рэзкае зніжэнне інтэлекту. Бачыце, якая ў яго на ўсё запаволеная рэакцыя. Гэта ж мы яго трохі падлячылі, а спачатку ён наогул не разумее, пра што з ім гавораць. Таксікаманія разбурае мозг, ператварае чалавеча ў крэтына.

Колькі ў нас таксікаманаў, таксама ніхто не ведае. Мне казалі, што гэта не паддаецца ўліку, але па асобных правах можна меркаваць, што колькасць іх павялічваецца. Сёлета ад удыхання таксічных рэчываў у Мінску памерлі двое падлеткаў-школьнікаў. Адзін, дарэчы, са школы, якая была ў гэтым сэнсе на добрым рахунку ў райана — лічылася, што тут няма таксікаманаў.

Лічылася, не лічылася... Калі выяўлены вучні, якія ўдыхаюць таксічныя рэчывы, дык дырэктар школы прыпачынае на педагогічнай «версе». У выніку ў некаторых школах факты таксікаманіі пачалі хаваць, робячы выгляд, што тут няма такога ў іх няма.

М. Анашына-Лапо раскажала, што яна гутарыла з аднакурснікам аднаго з памерлых хлопчыкаў, і яе ўразіла, як яны рэагавалі на гэты трагічны выпадак.

— Ведаеце, зусім абіякава, — гаворыць яна. — Я ім кажу: «Дзеці, бачыце, як небяспечна ўдыхаць пары хімічных рэчываў, да чаго гэта можа прывесці!» А мне ў адказ: «Дурні яны, трэба было ведаць, як нюхаць...» І ўсе зарагаталі.

Я думаю пра гэтыя дзве смерці і не магу зразумець, як гэта магло здарыцца. Помню, адразу пасля вайны гінула шмат дзяцей ад знойдзеных ім снарадаў, гранат, патронаў, мін. Вялікае гэта было гора, ды ў нечым зразумелае — толькі што скончылася вайна, праклятая вайна, і рэха яе яшчэ доўга адгуклася.

А тут? А цяпер? Я не ведаю, што будзе напісана на помніках гэтым двум хлопчыкам: памерлі ці загінулі.

Толькі ж яны менавіта загінулі. А па чыёй, скажыце мне, віне? Ці не па нашай агульнай?

Наркманіі, таксікаманіі... Чужыя, страшныя словы. Яны павінны знікнуць з нашага лексікону.

Міхась ЗАМСКІ.

Незвычайная сустрэча з гісторыяй Гродна адбылася ў гараджан і гасцей горада, якія прыйшлі ў Рэспубліканскі музей этнізму і гісторыі рэлігіі, дзе працуе

змяняўся і ў выніку перабудоў, рэканструкцый і г. д. Сабраныя тут паштоўкі з'яўляюцца каштоўным матэрыялам, які ілюструе гісторыю роднага краю. Рэ-

шчаў, культурных будынкаў, чыгуначных вакзалаў і іншых цікавых мясцін. Больш за дзесяць прыватных выдавецтваў у тыя гады спецыялізаваліся на

джан — так званая Швейцарская даліна. Рэчышча Гараднічанкі са стромымі берагамі ўтварала тут «рукавы». Шматлікія арыгінальныя канструкцыі масты, перакінутыя праз раку, цяністыя алеі надавалі асабліваю прыгажосць гэтаму ўтульнаму кутку. А яго маляўнічасць вызначыла такую пазытыўную назву.

Значная частка паштовак, прадстаўленых на выстаўцы, адлюстроўвае перыяд германскай акупацыі (1915—1919 гг.). У гэты час побач з паштоўкамі, вырабленымі па даваенных негатывах, з'яўляюцца новыя арыгінальныя сюжэты, большая частка якіх была прысвечана ваеннай тэме: адступленне расійскіх войскаў, разбураныя масты праз Нёман, віды разбураных жылых кварталаў, спалены будынак чыгуначнага вакзала, нямецкія салдаты і афіцэры на вуліцах Гродна і інш.

Першыя паштоўкі перыяду польскай акупацыі былі выраблены шляхам нанясення польскамоўнага надпісу на нерэалізаваныя паштоўкі. Далейшае ўдасканаленне спосабаў друку і імкненне да больш таннай прадукцыі прывялі да шырокага выкарыстання для вырабу ілюстраваных паштовак растравага друку. І як вынік — значнае павелічэнне тыражу і зніжэнне кошту. На гродзенскіх паштоўках сталі пераважаць агульныя віды горада, знятыя з высокіх берагоў Нёмана і з вышыні культурных будынкаў.

Цікавы раздзел выстаўкі, прысвечаны паштоўкам савецкага перыяду. Выстаўка «Гродна на паштоўках» выклікала вялікую цікавасць у наведвальнікаў. Гадзінамі ходзяць людзі ля стэндаў, успамінаючы мінулае ці пазнаючы новае, невядомае аб родным горадзе. Выстаўка — не толькі гістарычны экскурс у мінулае Гродна, але і заклік задумацца над яго будучыняй: якім быць нашаму гораду, як сумясіць старае і новае, гісторыю і сучаснасць.

В. КАКАРЭКА,
старшыня Гродзенскага гарадскога клуба калекцыянераў;
А. КАТОЛІКАУ,
загадчык навукова-метадычнага аддзела Рэспубліканскага музея этнізму і гісторыі рэлігіі.

Гісторыя на паштоўках

выстаўка «Гродна на паштоўках». Такая выстаўка стала магчымай дзякуючы супрацоўніцтву з Гродзенскім гісторыка-археалагічным музеем. Значны ўклад унёс гарадскі клуб калекцыянераў, які прадставіў паштоўкі

прадцыраваныя на паштоўках фотаздымкі з дакументальнай дакладнасцю перадаюць знешні выгляд вуліц і плошчаў, архітэктурныя ансамблі, сцэны з жыцця горада. Паштоўкі, што экспану-

выпуску «візітных картак» Гродна. Сярод іх былі ўладальнікі кніжных магазінаў і фотаатэлье. Выпуск паштовак ажыццяўлялі фотатыпіі Вільні, Масквы і іншых гарадоў. Найбольш раннімі з вя-

Гродна. Від цэнтра горада ў пачатку XX стагоддзя.

з 11 асабистых збораў. У выстаўцы таксама прыняў удзел Гродзенскі абласны савет Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры.

Войны і пажары неаднаразова змянялі знешняе аблічча горада. Так, напрыклад, пажар, які ўспыхнуў 29 мая 1885 года, працягваўся каля трох сутак і знішчыў яго лепшую палову. Згарэла 675 пабудоў. У ліку пацярпелых ад пажару вуліц былі і тры галоўныя: Саборная (цяпер Савецкая), Купецкая (Карла Маркса), Паліцэйская (Кірава). Горад

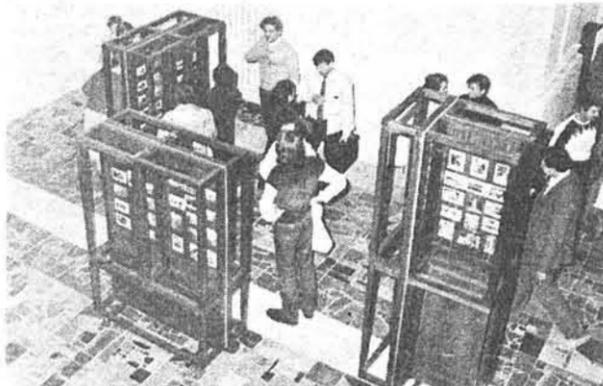
юцца на выстаўцы, ахопліваюць чатыры перыяды: канец XIX ст.—1915 г., 1915—1919 гг. — гады нямецкай акупацыі, 1920—1939 — час польскай акупацыі, савецкі перыяд.

Адмена ў 1895 г. у Расіі манополіі паштовага ведамства на выраб бланкаў для адкрытых пісем паклала пачатак масавага выпуску ілюстраваных паштовак прыватнымі выдаўцамі. Асноўную частку такога роду паштовак складалі выявы агульнага выгляду гарадоў, іх цэнтральных вуліц і пло-

домых на сённяшні дзень паштовак з відамі Гродна з'яўляецца паштоўка з адлюстраваннем чыгуначнага моста, якая прайшла пошту 5 красавіка 1903 года, і паштоўка з відам набярэжнай у раёне вуліцы Падольнай, выдадзеная ў 1902 г. у Маскве. На паштоўках таго часу можна пабачыць будынак вакзала, пабудаванага ў 1868 г.; раён, які на сёння называюць Гарадніца; вуліцу, якая носіць імя пісьменніцы Э. Ажэшкі, а калісьці называлася Раскоша; любімае месца адпачынку гара-

Старое Гродна. Нёман.

На выстаўцы.

Фотарапрадукцыі Ю. СМАЛЯ.

3 28 ВЕРАСНЯ ПА 4 КАСТРЫЧНІКА
28 верасня, 19.50
«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»
Агляд пошты за тыдзень.
1 кастрычніка, 18.35

«СПАДЧЫНА».
Размова пойдзе пра неабходнасць адраджэння коласаўскага запаведніка на Стаўбцоўшчыне, радзіме народнага паэта, дзе складалася цяжкае эканамічнае становішча. Унікальнае балота стала мёртвым, ссохла шмат рэдкіх дрэў, зніклі дзікія качкі, цецерыкі, бабры, неабходна аднаўленне альбуцкай ірынічкі.

Размову вядуць супрацоўнікі коласаўскага літаратурнага музея, вучоныя.

1 кастрычніка, 19.00

«МІНСК МУЗЫЧНЫ».
Адкрыццё канцэртнага сезона ў Белдзяржфілармоніі.

У праграме творы Чайкоўскага, Бетховена, Глебава.

Выканаўцы: Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР, аб'яднаны хор спецыяльнай музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі і хор Белдзяржкансерваторыі, салісты М. Плятнёў, Н. Галіева і М. Майсеенка.

Дырыжор — заслужаны дзеяч мастацтваў Ю. Яфімаў.
2 кастрычніка, 19.50

ПАКАЗВАЕ БРЭСТ.
Літаратурна-мастацкі часопіс «Буг».
3 кастрычніка, 12.30, 4 кастрычніка, 12.30

«У НЕТРАХ ЧАСУ».
Аддзел рэдкай кнігі бібліятэкі імя Салтыкова-Шчадрына. Часткі 1-я і 2-я.

У вялікіх фондах лясенскай Публічнай бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына захоўваюцца ў ліку іншых і цікавыя беларускія матэрыялы — рукапісы, рукапісныя кнігі, першадрукі, — сярод якіх сапраўдным скарбам з'яўляецца першадрук Скарынавай кнігі — «Біблія», надрукаваная ў Празе ў 1517 годзе.

Разам з удзельнікамі перадачы вы наведзеце «кабінет Фаўста» — так здаўна быў названы аддзел, дзе захоўваліся старажытныя друкаваныя кнігі — інкунабулы.

Вы паучеце цікавы расказ навуковых супрацоўнікаў бібліятэкі М. Нікалаева і М. Ткачэні — былых выхаванцаў беларускіх вышэйшых навуковых устаноў.
3 кастрычніка, 13.05

«СЛОВА — ПАЗЭІІ».
Балады Я. Сіпанова чытаюць М. Кірычэнка, Г. Маляўскі, М. Лявончык.
3 кастрычніка, 15.15

РЭЖЫСЕР БАРЫС ЛУЦЭНКА.
Перадача падрыхтавана да 50-годдзя з дня нараджэння аднаго з вядучых тэатральных дзеячаў рэспублікі.

3 кастрычніка, 23.30
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦАЦІ».

Музычная праграма з удзелам артыстаў эстонскай эстрады.
4 кастрычніка, 23.15

«ІНФАРМАЦЫЙНА-МУЗЫЧНАЯ ПРАГРАМА».

Выпуск прысвечаны Міжнароднаму дню турызму. На прыкладзе Мінска вы даведаецеся, як многа выдатных мясцін у нашых гарадах і як у ім цяжка «неарганізаванаму турысту».

Акрамя гэтага, у перадачы — сустрэчы з цікавымі людзьмі: дыктарам Т. Ведзянэвай, рэжысёрам Я. Гінзбургам, палітычным аглядальнікам У. Дунаевым.

Вядучыя — журналіст Л. Вілюга і каментатар А. Трызна.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускім мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02266 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніку галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алесь ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНЮК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.